Troll och människor

Bokutgåva

Albert Bonniers förlag, Stockholm 1915.

SELMA LAGERLÖF

TROLL OCH MÄNNISKOR

MONARKMÖTET

Det var i början av åttitalet vid en järnvägsstation i Värmland, där kungen skulle resa förbi. Man hade klätt med grönt och med blommor, det svajade fanor i luften, och allt folk, som fanns i hela trakten, hade strömmat dit.

Och medan människorna väntade på att kungatåget skulle komma, var de både glada och lyckliga. De stod och gjorde upp för sig hur de skulle ta emot majestätet. De skulle ropa hurra, och de skulle ge honom blommor, och de skulle sjunga. Ja, här vid Kils station skulle han bli så mottagen, att han aldrig skulle förglömma det.

Men när tåget brusade in på stationen, blev det en stor oro strax i början, därför att alla ville tränga sig fram, så att de skulle komma i närheten av kungens vagn. Det var ju nu, som de skulle ha ropat hurra, men det glömde de rent bort, av ängslan för att de inte skulle kunna armbåga sig fram till någon bra plats.

Men en var det, som varken sprang eller trängdes, utan bara stod stilla och höjde käppen med den stora silverknappen för att slå takt, och som hurrade så, att det genljöd i alla väggar. Det var en liten karl, som hade en hög, grön kaskett på huvudet och hela bröstet fullsatt med stjärnor av både guld- och silverpapper.

Och det kan nog hända, att kungen och de, som var med honom, lade märke till att det fanns en karl i hela hopen, som var lugn och bar sig rätt åt, när alla de andra var som stolliga.

Inte blev det något av med sången, för se, skolbarnen, som skulle sjunga, de hade i trängseln blivit förskingrade åt alla håll, och inte heller fick kungen några blommor. De, som stod med buketter i händerna, hade blivit så förstenade av blyghet, att de inte kom sig för att gå fram till honom.

Det var bara en karl, som inte förlorade besinningen, och just i detsamma som kungen kom ut ur järnvägsvagnen och steg ner på träbron framför stationshuset och stod där och såg både bekymrad och ledsen ut, därför att han hade fått ett så dåligt mottagande, så banade sig den karlen väg fram till honom.

«Go’dag, min snälla Oskar den andre!« sa karlen, och därmed tog han av sig kasketten och sträckte fram handen.

Kungen såg riktigt belåten ut. Han blev nog glad över att här vid Kils station fanns någon, som inte var blyg och inte hade blivit yr i mössan, utan visste hur han skulle bete sig.

«Go’dag, du!« sa kungen tillbaka. «Vad är du för en?«

Då svarade karlen, som sanningen var: «Jag är kejsar Johannes av Portugallien.« Men han sade det med en så mild och len röst, som det var honom möjligt, för det kunde ju hända, att kungen var van att alltid vara

den första här i landet, och att han inte skulle tycka om, att det fanns en, som stod lika högt som han.

Det var nog flera, som var rädda för att det kunde förhålla sig så, för de, som stod närmast, ryckte honom i rocken och ville ha bort honom, liksom om de inte var säkra på hur detta mötet skulle sluta. Men kungen var inte av det slaget, som inte kan tåla sin like. Han bara vinkade åt dem, att de skulle hålla sig stilla.

«Kors i alla mina dar!« sa han och lät riktigt glad i rösten. «Är det en ämbetsbroder, som jag har råkat ut för?«

«Ja, vi har väl ungefär samma börda te å bära,« sa då han, som var kejsare, så ödmjukt, så. För se, att skryta över att han hade ett högre ämbete, han, än den andre, det skulle han aldrig ha kunnat förmå sig till att göra.

«Jag hör, att du har den rätta uppfattningen av saken,« sa kungen. «De, som inte har prövat på vad det vill säga, de tror, att vi kungar inte har något annat att göra än att sitta på en tron med krona på huvudet och spira i handen. Men bli kung bara, så får man se på annat. Tänk, att det ska kännas tungt också till att vara kejsare av Portugallien!« lade han till med en suck.

«Det har ju inte var't så värst tungt hittills,« sa då kejsarn, för han ville förstås inte skämma ut det egna landet. «Vi har ju fått behålla freden, och det är ändå det förnämsta goda.«

Det syntes allt, att kungen blev storbelåten. «Det är inte fritt, att inte du förstår dej på regeringskonsten,« sa han. «För se, att hålla fred, det är både det första å det sista. Freden är för riket detsamma, som hälsan är för kroppen.«

Kejsarn fick allt lov att vända sig om och se sig omkring, när kungen sade detta. Folk stod molstilla i en vid krets, och inte en enda tordes röra sig ur fläcken bara för att inte mista ett ord av det, som han och kungen sade till varandra. Det hade allt varit bra, om han hade tänkt på att ta Kattrinna med sig. Åtminstone skulle han ha önskat, att någon enda Svartsjöbo, och helst någon av herrkarlarna, hade varit tillstädes.

Men på samma gång hörde han noga efter vad kungen sade och var strax färdig att svara honom.

«Ja, nog är freden e god sak,« sa han. «Men en kan inte veta hur länge vi får behålla honom, för i söndags, när jag skulle gå hem från gudstjänsten i Svartsjö kyrka, kom jag i sällskap med två främmande karlar. Å den ena åv dom var Kriget, å den andra var Döden.«

Det var så vanligt för honom, som var kejsare av Portugallien, att råka alla slags konstigheter och besynnerligheter, så att inte hade han trott på att det, som han berättade om mötet på kyrkvägen, skulle bli betraktat som något försök att förhäva sig. Men det måtte det ändå ha blivit, för nu började de på att rycka honom i rocken igen, de, som stod bakom, och ville ha honom att tiga. Men kungen förstod nog, att ett sådant där möte, det var som ingenting att räkna för en sådan som han, och han vinkade åt folket, att de skulle hålla sig stilla.

«Vad är det du säjer?« sa han. «Har du varit ute å gått i sällskap med Döden å Kriget? Jag kan just undra hur de två såg ut.«

«Di var väl mest lika ett par fattiga vedhuggare,« sa kejsarn, «för di gick med stora timmeryxor på axeln. När jag hade fått veta vilka di var, så fråga' jag dom förstås vad di var ute i för ett ärende, å då sa di, att di gick omkring å drog ihop bränsle te stora bål. Di vandra' från land te land, sa di, å bara di blev färdiga, så skulle di sätta eld på hela världen.«

«De kunde väl aldrig tänka på att lägga opp något bål i det här landet heller,« sa kungen, och alltjämt smålog han och såg glad ut.

«Di trodde allt, att det skulle bli klent med förtjänsten här i landet,« sa kejsarn. «Men di skulle ändå göra ett försök på västkanten. För där trodde di att det var möjligt, att di kunde samla ihop bränsle te ett ordentligt bål.«

Men tänk, att med detsamma som kejsarn hade talat om västkanten, så rätade kungen upp sig och blev allvarsam. «Nej,« sa han helt tvärt och höjde rösten, så att det han sade kunde höras till varenda människa på Kils station, «det kommer inte att lyckas för dem. Det kommer inte att bli något arbete för Krig å Död åt det hållet, så länge jag lever. För tror du, att jag vill vara kung över folk, som jag skulle vara tvungen att underlägga mej med makt å våld? Jag vet väl, att det är svårt att hålla fred, men hellre vill jag offra kronan, än att jag skulle släppa lös eld å plundring över fredliga städer å byar å se åkrar nedtrampade å se människor döda å lemlästade. Jag har sett hur det har gått framåt i mina två länder under min regering,« sa han och kastade en stor, ljus blick omkring sig, «å aldrig ska jag vara med om att förstöra det, som det har varit min största glädje att se växa.«

När kungen hade sagt detta, hade han fått glans över ansiktet, och rösten skälvde till så vackert, att man hörde, att han menade vad han sade. Men kejsarn hade ju aldrig väntat mindre av honom, och nu lade han handen på armen på honom. «Min snälla kung Oskar! Min snälla kung Oskar!« sa han för att lugna honom.

«Ja, sätt mej på prov bara!« sa kungen och såg än stoltare ut än förut.

Men folket runt omkring tyckte, att kungen talade så vackert, att de fick tårar i ögonen, och rätt som det var, var det en, som gav sig till att ropa hurra.

Med detsamma tog de upp ropet över hela Kils station, och nu viftade de åt honom med hattar och näsdukar, och nu sjöng de, och nu kom de med blommor, för se, nu var de inte rädda för honom mer, nu hade han värmt dem. Nu fick han allt det, som de inte hade kommit sig för med att ge honom, då de först såg honom.

Men medan kungen av Sverige blev hyllad och firad, stod kejsarn av Portugallien alldeles stilla en stund och såg på med stora ögon. Sedan smög han sig så stilla och tyst bort genom folkhopen.

Inte för att han kände sig på minsta sätt missbelåten med att han hade fått göra bekantskap med en riktig kung, men nog tycktes det, att han såg bra fattig och liten och avsigkommen ut, när han gav sig i väg hem till Svartsjösocknen.

*

Det var mången, som gladde sig åt kungens ord vid Kils station, men just ingen trodde då, att man fick ta dem alldeles efter bokstaven.

Sedan, flera år efteråt, då man såg hur det gick, var det flera, som påminde sig samtalet, och då förstod de, att kungen hade sagt sant, och att han hade bestått provet.

Och att det var sant med dem, som gick omkring och samlade ihop bränsle till världskriget, det har vi också sett.

Men när visar sig för oss den store fridsfurste, som inte kan se människor lida och byar brännas och åkrar nedtrampas? När kommer han, som vill offra kronans ära och glans för att ge den förtvivlade världen fred?

BORTBYTINGEN

Det var en trollkäring, som kom gående genom skogen med ungen hängande i en näverkont, som hon bar på ryggen. Han var stor och ful med hår som borst, sylvassa tänder och klo på lillfingret, men trollkäringen tyckte förstås, att det inte kunde finnas ett vackrare barn.

Om en stund kom hon till ett ställe, där skogen glesnade en smula. Det var en väg, som gick fram där, gropig och slipprig av trädrötter, och på vägen kom en bonde och hans hustru ridande.

I detsamma som trollkäringen fick syn på dem, ville hon smyga sig tillbaka in i skogen för att inte bli sedd av människorna, men så märkte hon, att bondhustrun höll ett barn på armen, och då ändrade hon tankar. «Jag vill allt se om människobarnet kan vara likaså vackert som mitt,« tänkte hon och kröp ihop bakom en stor hasselbuske, som stod tätt invid vägkanten.

Men när de ridande for förbi henne, sträckte hon sig för långt fram i sin iver, så att hästarna fick syn på det stora, svarta trollhuvudet. De stegrade sig och satte av i fullt sken. Både bonden och hans hustru höll på att bli kastade ur sadeln. De gav till ett rop i förskräckelsen, sen böjde de sig framåt för att fatta tag i tyglarna, och i nästa ögonblick var de försvunna.

Trollkäringen grinade till av förargelse, för hon hade knappast hunnit kasta en blick på människobarnet. Men strax därpå blev hon helt belåten igen. Där låg ju barnet på marken mitt framför hennes fötter.

Det hade fallit ur moderns armar, då hästarna stegrade sig, men till all lycka hade det störtat ner i en hög torra löv och var alldeles oskadat. Det skrek högt av skrämsel över fallet, men då trollkäringen lutade sig över det, blev det så förvånat och roat, att det tvärtystnade och sträckte upp händerna för att rycka henne i hennes svarta skägg.

Trollkäringen stod där helt förbluffad och betraktade människobarnet. Hon såg på de smala fingrarna med de rosenröda naglarna, de klara, blå ögonen och den lilla, röda munnen. Hon kände på det mjuka håret, strök med handen över kinden och blev allt mer och mer förvånad. Hon kunde rakt inte fatta, att ett barn kunde vara så rosigt och mjukt och fint.

På en gång ryckte trollkäringen näverkonten från ryggen, hämtade fram sin egen unge och satte ner den bredvid människobarnet. Och när hon nu såg vilken skillnad det var på dem, så kunde hon inte styra sig, utan började stortjuta. Under tiden hade bonden och hans hustru fått makt med hästarna, och de vände nu tillbaka för att söka sitt barn. Trollkvinnan hörde, att de närmade sig, men hon hade inte sett sig mätt på människobarnet, utan blev sittande bredvid det, ända tills de ridande nästan var inom synhåll. Då fattade hon ett raskt beslut. Hon lät sin egen unge ligga kvar vid vägkanten, men människobarnet stoppade hon i näverkonten, slängde den på ryggen och löpte till skogs.

Hon var knappt försvunnen, förrän de ridande kom till synes. Det var ett präktigt bondfolk, rikt och aktat och ägare till en stor gård i den fruktbara dalen nedanför berget. De hade redan varit gifta i flera år, men de hade bara detta enda barnet, så att man kan förstå, att de var ivriga att få det tillbaka.

Bondhustrun kom ett par hästlängder före mannen och fick först syn på barnet, som låg vid vägkanten. Det skrek av alla krafter för att kalla sin mor tillbaka, och hustrun borde redan av det förskräckliga tjutet ha förstått vad det var för ett barn, men hon hade varit i sådan ångest för att den lille skulle ha slagit ihjäl sig i fallet, att hon bara tänkte: «Gud vare lov, att han är i livet!« – «Här ligger barnet!« ropade hon till mannen, och med detsamma gled hon ur sadeln och skyndade fram till trollungen.

Då bonden kom fram till platsen, satt hustrun på marken och såg ut som en, som inte kan tro sina sinnen. «Inte hade mitt barn tänder som sylar,« sa hon, under det att hon vände barnet fram och tillbaka. «Inte hade mitt barn här som svinborst,« klagade hon, och hennes stämma uttryckte en allt större och större förskräckelse. «Inte hade mitt barn klo på lillfingret.«

Bonden kunde inte tro annat, än att hans hustru hade blivit tokig, och sprang raskt av hästen. «Titta på barnet, och säg om du kan begripa varför det ser så underligt ut!« sa hustrun och räckte det till honom. Han

tog emot det ur hennes händer, men knappt hade han gett det en blick, förrän han spottade tre gånger och slängde det ifrån sig. «Det är ju en trollunge!« sa han. «Det är inte vårt barn.« Hustrun satt alltjämt kvar vid vägkanten. Hon var inte snabbtänkt och kunde rakt inte förklara för sig vad som hade hänt. – «Men vad gör du med barnet?« utbrast hon. – «Märker du inte, att det är en bortbyting?« frågade mannen. «Trollena har passat på, då våra hästar skenade. De har stulit vårt barn och lagt hit ett av sina egna.« – «Men var är då mitt barn nu?« frågade hustrun. – «Det är borta hos trollena, det,« sa mannen.

Nu fattade hustrun hela olyckan. Hon bleknade bort som en döende, och mannen trodde, att hon skulle ge upp andan på fläcken.

«Vårt barn kan ju inte vara långt borta,« sa han och försökte lugna henne. «Vi ska gå in i skogen och söka.«

Därmed band han sin häst vid ett träd och begav sig in i snåren. Hustrun reste sig för att följa honom, men då märkte hon, att trollungen låg så, att han när som helst kunde bli sparkad av hästarna, som var oroliga över att ha honom i sin närhet. Hon ryste bara vid tanken på att röra bortbytingen, men hon flyttade honom ändå ett stycke åt sidan, så att hästarna inte skulle komma åt honom.

«Här ligger skramlan, som vår pojke höll i handen, när du tappade honom,« ropade bonden inifrån skogen, «nu vet jag, att jag är på rätt spår.« Hustrun skyndade efter honom, och de gick sedan länge inne i skogen och sökte. Men de fann varken barn eller troll, och då skymningen bröt in, måste de vända tillbaka till hästarna.

Hustrun grät och vred sina händer. Mannen gick med tänderna sammanbitna och sade inte ett ord för att trösta henne. Han var av en gammal och god släkt, som skulle ha slocknat ut, om han inte hade fått en son. Nu gick han där och var ond på hustrun, därför att hon hade låtit barnet falla till marken. «Barnet borde hon ha hållit fast framför allt annat,« tänkte han. Men då han såg hur bedrövad hon var, så hade han inte hjärta att göra henne några förebråelser.

Han hade redan hjälpt henne upp i sadeln, då hon kom att tänka på bortbytingen. «Vad ska vi ta oss till med trollungen?« sa hon. – «Ja, vart har den tagit vägen?« undrade mannen. – «Han ligger därborta under busken.« – «Där ligger han ju bra,« sa mannen och skrattade bittert. – «Vi får väl ändå lov att ta den med oss. Vi kan inte låta den ligga kvar i vildmarken.« – «Jo, det måtte vi väl kunna,« sa bonden och satte foten i stigbygeln.

Hustrun tyckte, att mannen egentligen hade rätt. Inte behövde de ta sig an trollets barn. Hon lät också hästen ta ett par steg, men så på en gång blev det omöjligt för henne att rida vidare. «Det är ju i alla fall ett barn,« sa hon. «Jag kan inte låta det ligga här till mat för vargarna. Du måste ge mig ungen.« – «Det gör jag visst inte,« svarade mannen. «Den ligger bra, där den ligger.« – «Om du inte ger mig honom nu, så vet jag, att jag måste gå tillbaka hit i kväll och hämta honom,« sa hustrun. – «Jag tror, att det inte är nog med att trollena har stulit mitt barn. De har visst också förvridit huvudet på min hustru,« mumlade bonden. Men han lyfte ändå upp barnet och lämnade det till hustrun, för han hade en stor kärlek till henne och var van att göra henne till viljes i allting.

Nästa dag var olyckan känd i hela socknen, och alla, som var erfarna och kloka, skyndade till bondgården för att ge visa råd och förmaningar. «Den, som har fått en bortbyting i huset, ska slå honom med en grov käpp,« sa en gumma. – «Varför ska man vara så svår mot honom?« frågade bondkvinnan. «Nog är han ful, men han har ju ändå inte något ont gjort.« – «Jo, om man piskar trollbarnet så länge, att blodet rinner, så kommer trollkäringen farande, kastar till en ens eget barn och tar sitt med sig. Jag vet många, som på det sättet har fått igen sina barn.« – «Ja, men de barnen har inte länge blivit vid liv,« inföll en annan av de gamla, och hustrun tänkte för sig själv, att det medlet kunde hon inte använda.

Mot kvällen, då hon en stund satt ensam i stugan med bortbytingen, började hon längta så häftigt efter sitt eget barn, att hon inte visste vad hon skulle ta sig till. «Kanske att jag ändå borde göra så, som jag har blivit tillrådd,« tänkte hon, men hon kunde inte komma sig för med det.

I samma ögonblick steg bonden in i stugan. Han höll en käpp i handen och frågade efter bortbytingen. Hustrun förstod, att han ville följa de kloka kvinnornas råd och slå trollbarnet för att få igen sitt eget. «Det är bra väl, att han gör det,« tänkte hon. «Jag är så dum. Jag skulle aldrig kunna slå ett oskyldigt barn.«

Men knappt hade mannen gett trollungen ett slag, förrän hustrun rusade fram och grep honom i armen. «Nej, slå inte, slå inte!« bad hon.

– «Du vill visst inte ha igen ditt barn, du,« sa mannen och försökte göra sig lös. – «Visst vill jag ha det tillbaka,« sa hustrun, «men inte på det här sättet.« Bonden höjde armen till ett nytt slag, men innan det hade fallit, hade hustrun kastat sig över barnet, så att slaget träffade henne.

– «Gud i himlen!« sa mannen. «Nu förstår jag, att du ämnar ställa det så, att vårt barn ska få stanna hos trollen i hela sitt liv.« Han stod stilla och väntade, men hustrun låg kvar framför honom och skyddade barnet. Då kastade mannen käppen ifrån sig och gick harmsen och bedrövad ut ur stugan. Han undrade sedan över att han inte hade fört igenom sin vilja trots hustruns motstånd, men det fanns något hos henne, som betvang honom. Han kunde inte göra henne emot.

Det gick återigen ett par dagar under sorg och bedrövelse. Det kan vara svårt nog för en mor att ha mistat sitt barn, men värre än allt annat är det att ha fått det ersatt av en bortbyting. Det håller hennes längtan ständigt vid liv och låter den aldrig komma till ro.

«Jag vet inte vad jag ska ge bortbytingen till mat,« sa hustrun en morgon till mannen. «Han vill inte äta det, som jag sätter fram för honom.« – «Det är nog inte underligt,« sa mannen. «Har du inte hört, att trollena inte vill äta annat än grodor och möss?« – «Men du kan väl inte begära, att jag ska gå ut i groddammen och hämta föda åt honom,« sa hustrun. – «Nej, jag begär det visst inte,« sa mannen. «Jag tycker, att det bästa vore, att han finge svälta ihjäl.«

Hela veckan förgick, utan att bondhustrun var i stånd att förmå trollungen att äta något. Runt omkring honom ställde hon upp alla möjliga goda saker, men trollungen bara grinade och spottade, då hon ville förmå honom att smaka på läckerheterna.

En kväll, då det såg ut, som om han höll på att dö av hunger, kom katten springande in i rummet med en råtta i munnen. Då ryckte bondkvinnan råttan från katten, kastade den till bortbytingen och gick hastigt ut ur rummet för att slippa se hur trollbarnet åt.

Men då bonden märkte, att hustrun verkligen hade börjat samla in grodor och spindlar åt bortbytingen, fattade han en sådan avsky för henne, att han inte längre kunde dölja den. Det var honom omöjligt att säga ett vänligt ord till henne. Ännu hade hon dock kvar så mycket av sin gamla makt över honom, att han stannade i hemmet.

Men det var inte nog med detta. Också tjänstfolket började visa husmodern olydnad och vanvördnad. Husbonden låtsade inte om, att han märkte det, och hustrun förstod nu, att om hon fortfore att ta bortbytingen i försvar, skulle hon få det svårt och tungt varenda dag, som Gud gav. Men hon var nu en gång sådan, att då det fanns någon, som alla hatade, så måste hon uppbjuda sina yttersta krafter för att komma en sådan stackare till hjälp. Och ju mer hon fick lida för bortbytingens skull, dess mer trofast vakade hon över att intet ont skulle vederfaras honom.

Ett par år senare satt bondhustrun en förmiddag ensam i stugan och sydde lapp på lapp på en barnklänning.

«Ack ja!« tänkte hon, medan hon sydde. «Den har inga goda dagar, som ska hålla på och sörja för ett främmande barn.«

Hon sydde och sydde, men hålen var så stora och många, att hon fick tårarna i ögonen, då hon såg dem. «Men så mycket vet jag,« tänkte hon, «att om jag finge laga kolten åt min egen son, då skulle jag inte räkna hålena.«

«Jag har det allt bra svårt med bortbytingen,« tänkte bondhustrun, då hon fick syn på ett hål till. «Det bästa vore, att jag toge honom med mig så långt in i skogen, att han inte kunde hitta hem, och lämnade honom där.

«Det är då sant, att jag inte behövde göra mig så mycken möda för att slippa honom,« fortsatte hon om en stund. «Om jag bara lämnade honom ur sikte ett ögonblick, så skulle han dränka sig i brunnen eller brinna opp i spisen eller bli biten av hunden eller sparkad av hästarna. Ja, det vore en lätt sak att bli av med honom, så elak och oförvägen som han är. Det finns ingen på gården, som inte hatar honom, och om jag inte ständigt hade honom omkring mig, så skulle strax någon begagna tillfället att skaffa honom ur vägen.«

Hon gick bort och tittade på barnet, som låg och sov i en vrå av stugan. Det hade vuxit och var ännu fulare, än då hon såg det första gången. Munnen hade dragits ut till ett tryne, ögonbrynen var som två styva borstar, och skinnet var alldeles brunt.

«Att laga dina kläder och att vaka över dig ginge väl ändå an,« tänkte hon. «Det är det minsta jag får utstå för din skull. Men min man har blivit led åt mig, drängarna föraktar mig, pigorna skrattar åt mig, katten fräser, då han får se mig, hunden morrar och visar tänderna, och du är skuld till alltsammans.

«Men att djur och människor hatar mig, kunde jag väl ändå bära,« brast hon ut. «Det värsta är, att var gång jag ser dig, längtar jag mer än förut efter mitt eget barn. Ack, mitt gullebarn, var är du? Ligger du och sover på mossa och ris borta hos trollkäringen?«

Dörren gick upp, och hustrun skyndade sig tillbaka till sin sömnad. Det var hennes man, som kom in. Han såg glad ut och talade vänligare till henne, än han hade gjort på länge.

«Det är marknad i dag borta i kyrkbyn,« sa han. «Vad säger du, om vi skulle ta och gå dit?«

Hustrun blev glad över förslaget och sade, att det ville hon gärna vara med om. «Gör dig då färdig, så fort du kan!« sa mannen. «Vi får lov att gå till fots, för hästarna är ute på åkern. Men om vi tar vägen över berget, så kommer vi nog fram i rätt tid.«

En liten stund efteråt stod bondhustrun på tröskeln, fin och pyntad i sina bästa kläder. Detta var det gladaste, som hade hänt henne på många år, och hon hade alldeles glömt bort trollungen. «Men,« tänkte hon plötsligt, «kanske min man bara vill locka bort mig, för att drängarna ska kunna slå ihjäl bortbytingen, medan jag är ur vägen.« Hon gick hastigt in i stugan och kom tillbaka med den stora trollungen på armen.

«Kan du inte lämna den där hemma?« sa mannen, men han lät inte förargad, utan talade med mild röst. – «Nej, jag vågar inte gå ifrån honom,« svarade hon. – «Ja, det är din ensak,« sa bonden, «men nog blir det tungt för dig att släpa en sådan börda över berget.«

De började nu sin vandring, men den blev mödosam, för det bar brant uppför. De måste klättra ända upp till toppen av bergkullen, innan vägen tog av mot kyrkbyn.

Hustrun blev slutligen så trött, att hon knappt kunde flytta en fot. Gång på gång sökte hon övertala den stora pojken att gå själv, men han ville inte.

Mannen var helt förnöjd och så vänlig, som han inte hade varit, sedan de hade förlorat sitt eget barn. «Nu får du ge mig bytingen,« sa han, «så ska jag bära den en stund.« – «Ånej, jag orkar nog,« sa hustrun, «jag vill inte, att du ska ha besvär med trolltyget.« – «Varför ska du vara ensam om att sträva med det?« sa han och tog ungen ifrån henne.

Just där bonden tog barnet, var vägen som allra svårast. Hal och slipprig löpte den fram vid kanten av en brant klyfta och var så smal, att det knappt fanns plats på den för att sätta ner foten. Hustrun gick efter, och helt hastigt blev hon rädd för att det skulle hända mannen något, medan han gick och släpade på barnet. «Gå sakta här!« ropade hon, för hon tyckte, att han vandrade fram alldeles för fort och oförsiktigt. Strax därpå snavade han också och hade så när tappat barnet ner i avgrunden.

«Om barnet nu verkligen hade fallit, då hade vi varit av med det för alltid,« tänkte hon. Men i samma ögonblick begrep hon, att det var mannens avsikt att kasta barnet ner i klyftan och sedan låtsa, att det hade skett av våda. «Ja, ja,« tänkte hon, «så är det. Han har ställt till allt det här för att skaffa bortbytingen ur världen, utan att jag skulle märka, att det var gjort med flit. Ja, det bästa vore ju också, om jag läte honom göra, som han vill.«

Återigen snavade mannen mot en sten, och återigen höll bortbytingen på att glida ur hans armar. «Ge mig barnet! Du faller med det,« sa hustrun. – «Nej,« sa mannen, «jag ska nog vara försiktig.«

I samma ögonblick snavade han för tredje gången. Han sträckte ut armarna för att gripa tag i en trädgren, och barnet föll. Hustrun gick tätt bakom honom, och fastän hon nyss förut hade sagt till sig själv, att det vore bra gott att slippa bortbytingen, så störtade hon nu fram, fick fatt i en flik av trollungens kläder och drog upp honom på vägen.

Då vände sig mannen till henne. Hans ansikte var nu fult och alldeles förvandlat. «Du var inte så fortfärdig, när du lät vårt barn falla i skogen,« sa han vredgad.

Hustrun svarade ingenting. Hon hade blivit så bedrövad över att mannens vänlighet bara var låtsad, att hon hade börjat gråta. «Varför gråter du?« sa han hårt. «Det hade väl inte varit en så stor olycka, om jag hade låtit bytingen falla. Kom nu, annars blir det för sent.« – «Jag tror inte, att jag har någon lust att gå på marknan,« sa hon. – «Nåja, jag har allt förlorat lusten, jag med,« sa mannen och var enig med henne.

På hemvägen gick han och frågade sig själv hur länge han ännu skulle kunna hålla ut med hustrun. Om han nu gjorde bruk av sin styrka och ryckte barnet ifrån henne, så kunde ju allt bli bra igen mellan dem, menade han. Han var just färdig att börja en strid med henne om barnet, men då mötte han hennes blick, som vilade på honom svårmodig och ängslig. Han lade band på sig ännu en gång för hennes skull, och allt blev, som det hade varit.

Återigen gick ett par år, men då hände det en sommarnatt, att bondgården råkade i brand. Då folket vaknade, var stuga och kammare fulla av rök, och hela vinden var ett enda eldhav. Man kunde varken tänka på att släcka eller rädda, man måste bara rusa ut för att inte bli innebränd.

Bonden hade kommit ut på gården och stod där och såg på sitt brinnande hus. «Ett ville jag gärna veta,« sa han, «och det är vem som har vållat mig den här olyckan.« – «Nå, vem annan skulle det väl vara än bortbytingen?« sa en dräng. «Han har ju i långliga tider hållit på med att samla ihop stickor och strå och tänt på dem både ute och inne.« – «I går hade han burit ihop en hög torra kvistar på vinden,« sa en piga, «och höll just på att sätta eld på den, när jag fick se honom.« – «Han har nog tänt på dem sent i kväll i stället,« sa drängen. «Ni kan vara säker på att ni har honom att tacka för hela olyckan.«

«Om han åtminstone ville brinna inne,« sa bonden, «då skulle jag inte klaga över att min gamla stuga har

gått opp i lågor.« Just som han sade detta, kom hustrun ut ur huset och släpade barnet efter sig. Då rusade bonden mot henne, ryckte bortbytingen ifrån henne, lyfte honom högt på sina armar och kastade honom tillbaka in i huset.

Elden slog just då ut genom tak och fönster, och hettan var förfärlig. Ett ögonblick stirrade hustrun på mannen, likblek av förskräckelse. Sedan vände hon och skyndade in i huset efter barnet.

«Du kan gärna brinna opp, du med!« ropade mannen efter henne. Hon kom tillbaka ut i alla fall, och bortbytingen hade hon med sig. Händerna hade hon fått svårt brända, och hennes hår var nästan avsvett. Ingen sade ett ord till henne, då hon kom ut. Hon gick bort till brunnen, släckte ett par gnistor, som glödde på hennes kjortelfåll, och satte sig sedan med ryggen mot brunnskaret. Trollbarnet låg i hennes knä och somnade snart, men hon satt kvar, upprätt och vaken, och stirrade sorgset framför sig. En hel mängd människor skyndade förbi henne fram mot det brinnande huset, men ingen talade till henne. Alla tycktes finna henne så hemsk och avskräckande, att de inte tordes komma i hennes närhet.

Vid dagbräckningen, då stugan var nerbrunnen till grunden, kom mannen fram till henne. «Jag härdar inte längre ut med detta,« sa han. «Du vet nog, att jag ogärna lämnar dig, men jag kan inte längre stå ut att leva samman med ett troll. Nu går jag min väg och kommer aldrig tillbaka.«

Då hustrun hörde orden och såg hur mannen vände sig bort och gick, tyckte hon, att det ryckte och slet i henne. Hon ville skynda efter honom, men trollbarnet låg tungt på hennes knä. Hon kände sig inte ha kraft nog att skaka det ifrån sig, utan blev sittande.

Bonden begav sig rätt uppåt skogen och tänkte därvid för sig själv, att nu gick han väl den här vägen för sista gången. Men knappt hade han hunnit ett stycke uppåt höjden, förrän en liten pilt kom springande emot honom. Han var skön och smärt som ett ungträd. Håret var silkesmjukt, och ögonen lyste som stål. «Ack, sådan skulle min son ha sett ut, om jag hade fått behålla honom!« sa bonden. «En sådan arvinge skulle jag ha haft. Det skulle ha varit något annat än det svarta otyget, som min hustru har dragit hem till gården.«

«Goddag i skogen!« hälsade bonden. «Vart skall du ta vägen?« – «Goddag igen!« sa barnet. «Om du kan gissa vem jag är, så ska du få veta vart jag går.«

Men då bonden hörde rösten, blev han alldeles blek.

«Du talar, som folk av min släkt brukar tala,« sa han. «Och om inte min son vore hos trollena, så skulle jag säga, att det är du.« – «Ja, nu har ni gissat rätt, far,« sa gossen och skrattade. «Och eftersom ni har gissat rätt, så ska ni få veta, att jag är på väg till mor.« – «Du ska inte gå till mor,« sa bonden. «Hon frågar inte efter varken dig eller mig. Hon har inte hjärta för någon annan än en stor, svart trollunge.« – «Menar ni det, far?« sa gossen och såg fadern djupt in i ögonen. «Då är det kanske bäst, att jag stannar hos er nu för det första.«

Bonden kände en sådan glädje över barnet, att tårarna ville tränga fram. «Ja, stanna du bara hos mig!« sa han, tog gossen i sina armar och lyfte honom högt i luften. Han var så rädd för att förlora honom en gång till, att han vandrade vidare med barnet i famnen.

Då de hade gått ett par steg, begynte gossen prata med honom. «Det är väl, att ni inte bär mig så illa, som ni bar bortbytingen,« sa han. – «Vad menar du?« frågade bonden. – «Jo, trollkäringen gick på andra sidan klyftan med mig på armen, och var gång, som ni snavade och höll på att tappa bortbytingen, höll hon också på att falla med mig.« – «Vad säger du? Gick ni på andra sidan klyftan?« sa bonden och blev rätt betänksam. – «Jag har aldrig varit så rädd förr,« sa gossen. «Då ni kastade trollbarnet ner i klyftan, ville trollkäringen kasta mig efter. Om inte mor då hade varit ...«

Bonden började gå långsammare, under det att han försökte fråga ut gossen. «Du får lov att tala om för mig hur du har haft det hos trollena.« – «Det kunde vara svårt ibland,« sa den lille, «men bara mor var snäll mot trollungen, så var också trollkäringen snäll mot mig.«

«Brukade hon ge dig stryk?« frågade bonden. – «Hon slog inte mig oftare, än ni slog hennes barn.« – «Vad fick du att äta?« frågade fadern vidare. – «Var gång, som mor gav trollungen grodor och möss, fick jag smör och bröd. Men när ni satte fram bröd och kött för trollungen, bjöd trollkäringen mig på ormar och tistlar. Den första veckan höll jag på att svälta ihjäl. Om inte mor då hade varit ...«

Då barnet sade detta, gjorde bonden helt om och började gå raskt neråt dalen. «Jag vet inte hur det kommer sig,« sa han, «men jag tycker, att det luktar brandrök av dig.« – «Ja, det är inte så underligt,« sa barnet. «Jag blev ju kastad i elden förra natten, då ni slängde in trollbarnet i den brinnande stugan. Hade inte mor då varit ...«

Bonden fick nu så brått, att han nästan sprang, men plötsligt blev han stående. «Nu ska du säga mig hur det kommer sig, att trollena har gett dig fri,« sa han. – «Då mor offrade det, som var henne mer värt än livet, så hade inte trollena någon makt över mig mer, utan lät mig gå,« sa pojken. – «Har hon offrat det, som var henne mer värt än livet?« frågade bonden. – «Ja, det har hon väl, när hon lät er gå, för att hon skulle kunna behålla trollungen,« sa barnet. – – –

Bondhustrun satt alltjämt kvar på sin plats vid brunnen. Hon sov inte, men hon kände sig som en förstenad. Hon förmådde inte röra sig, och det, som skedde omkring henne, såg hon lika litet, som om hon hade varit riktigt död. Då hörde hon mannens stämma ropa hennes namn långt borta ifrån, och hennes hjärta började åter klappa. Livet vände tillbaka till henne. Hon slog upp sina ögon och såg sig omkring som en sömndrucken. Det var ljus dag, solen sken, lärkan drillade, och det tycktes omöjligt, att hon också denna vackra dag skulle behöva släpa på sin olycka. Men strax därpå såg hon de förkolnade bjälkarna, som låg runt omkring henne, och en mängd människor med svärtade händer och upphettade ansikten. Då visste hon ju, att hon vaknade upp till ett ännu sorgligare liv, än det gamla hade varit, men i alla fall hade hon kvar känslan, att hennes lidande nu hade kommit till ett slut. Hon såg sig om efter bortbytingen. Han låg inte i hennes knä, och han fanns ingenstans i närheten. Hade nu allt varit som förr, så skulle hon ha sprungit upp och börjat söka efter honom, men nu kände hon på något sätt, att det var onödigt.

Hon hörde återigen hur hennes man ropade på henne ifrån skogshållet. Han kom på den smala stigen ner mot gården, och alla de främmande, som hade hjälpt till vid släckningen, sprang emot honom och omringade honom, så att hon inte kunde se honom. Hon hörde bara hur han gång på gång ropade hennes namn, liksom för att hon skulle skynda till hans möte, hon som de andra.

Och stämman bar budskap om en stor glädje, men hon blev ändå sittande stilla. Hon vågade inte röra sig. Äntligen stod hela människohopen runt omkring henne, och mannen skilde sig från de andra och gick fram och lade ett skönt barn i hennes armar.

«Här är vår son. Han har vänt tillbaka till oss,« sa mannen, «och det är du och ingen annan, som har räddat honom.«

EN HISTORIA FRÅN HALLAND

För omkring hundra år sedan fanns i södra Halland en gammal gård, som låg på en enslig plats nära kusten. Den var bebyggd med små låga och ålderdomliga hus med gråsvarta halmtak, och själva storstugan var så urgammal, att den hade takfönster.

Gården hette Bredane. Den hade stora ägor, men det var endast trakten närmast omkring husen, som kunde

odlas. Det övriga bestod av ofruktbara flygsandsfält.

Gammalt folk visste att berätta, att runt omkring den ensamma gården skulle det förr i världen ha legat en hel by. Det hade varit på den tiden, då det fanns gott om träd i Halland, då det växte väldiga skogar av ek och bok ifrån havskusten ända upp till Smålandsgränsen. Då hade byn med sina ägor legat som på en uthuggning, och träden hade stått runt om och skyddat den. Men så hade skogen blivit borthuggen, inte bara den skogen, som stod närmast, utan all skog i hela trakten, ja, all skog i hela Halland.

Det sades, att bönderna i Bredane först skulle ha varit glada över att de hade lyckats göra sig av med skogen. De kunde nu lägga ut sina åkrar allt vidare, och de fick släppa ut boskapen på öppna vidder, där den lätt kunde vaktas. Det var en och annan, som klagade över att det aldrig var lugnväder, sedan träden inte längre tog emot blåsten, och andra jämrade sig över att de måste fara ända till Småland för att hämta ved. Men det fanns ingen, som var missnöjd på allvar. Ingen trodde, att det kunde ligga en fara i detta, att skogen var borta.

Men byn Bredane låg, som sagt, alldeles vid havet, och de stora åkrarna sträckte sig ända ner till vattnet. Och nu sägs det, att några år efter att skogen var borthuggen, hände det en höst, att stormen rev upp ett par vissnade grästuvor nere i strandbrädden. Under grästuvorna låg fin, lätt sjösand. Den bestod nästan inte av annat än skal av musslor och snäckor, som hade blivit malda till finaste mjöl på havets stora kvarn, och den lyftes upp med vinden och började yra omkring. Sedan var det, som om vinden inte kunde lämna stranden i ro. Gräset var snustorrt, sedan skogen inte mer höll kvar fuktigheten, och det rycktes bort av blåsten utan minsta svårighet. På så sätt kom allt mer och mer sand upp i dagsljuset. Den for upp i luften, dansade omkring en stund och föll ner igen i hårda, vita drivor, ungefär som yrsnö.

Då bönderna i Bredane såg den där leken första gången, tänkte de intet ont om den. Men nästa vår märkte de, att åkrarna, som låg närmast havet, var nersandade.

Det var bara ett tunt sandlager, och det tycktes inte vara till stort men för växtligheten. Men hela den sommarn blev ofantligt torr och blåsig. Säden kunde inte växa, den vissnade bort, krympte ihop till ingenting. Under den låg matjorden torr som fnöske, och varje dag rev blåsten upp hela skyar av den och förde bort dem. Men under det tunna jordlagret återigen låg den lätta sjösanden, finmalen som mjöl och redo att dansa om med vinden. Det gick så, att då sommarn var slut, hade stormen hela stora fält att leka med. Uppe i byn Bredane satt bönderna och såg hur den lyfte upp sandmassorna, vräkte dem mot skyn, valsade runt med dem och kastade ner dem i drivor och småkullar, som den nästa dag flyttade och omformade.

År efter år sandade vinden ner allt flera fält, och bönderna fick allt mindre jord att odla. De förde nog kamp mot sanden, reste stängsel och grävde diken, men ingenting tycktes hjälpa. Om de plöjde och harvade, var det, som om de hjälpte vinden att riva upp sanden, och om de lät jorden ligga i fred, blev den snart så översandad, att inte ett grönt strå kunde sticka upp.

Det var inte nog med att flygsanden förstörde åkrarna: det var ingen ände på den otrevnad den medförde. Den låg i drivor på dörrtröskeln, då man om mornarna öppnade stugdörren, den piskade en i ansiktet, då man gick ute, den rusade ner genom skorstenen och blandade sig i maten, och på vägar och stigar lade den sig i så djupa lager, att allt gående och åkande blev oändligt mödosamt.

Snart kunde invånarna i byn inte härda ut längre. Om några år rev ett par av dem ner sina hus och satte upp dem längre inåt landet. Varje vår flyttade någon, och till sist fanns det bara en enda gård kvar av hela byn.

Nu väntade man ju, att inte heller den gården skulle bli länge stående mitt ibland flygsandsfälten. Men det blev den likafullt. Bonden, som ägde den, var av sådant slags folk, som inte vill låta sig drivas bort. Det var inte därför, att han var så kär i trakten, att han inte kunde trivas någon annanstans, som han inte ville byta

om boplats. Men han kunde inte tåla att bli tvingad att flytta mot sin vilja. Han ville hellre stanna, där han var, och kämpa med sanden.

Sedan föll det sig så, att hans son och alla de, som efter honom kom till gården, var av samma sinnelag. De ville inte höra talas om att sanden skulle tvinga dem att flytta gården, så länge som de kunde lyfta en spade för att mota bort den. Och det var ingen lätt kamp, som de hade att föra, framför allt av den orsaken, att ingen lärde dem hur den borde föras. Ingen sade dem hur de skulle binda sanden för att förmå den att hålla sig stilla. De nöjde sig med att resa upp täta stängsel kring de åkrar, som låg närmast boningshuset, för att åtminstone kunna bevara dessa.

De där människorna frågade inte efter, att de måste leva i fattigdom för sin envishets skull. De satte detta, att inte låta sig drivas bort, högre än allt annat. I stället för de stora boskapshjordar, som de förut hade ägt, hade de nu bara några få kor och en enda häst. Men så länge som de kunde föda dessa, var de ändå i stånd att hålla sig kvar.

Något, som styrkte dem, var nog det, att det följde anseende med att föra en sådan strid. Folk tyckte om att se, att de inte lät sig fördrivas, och när bonden från Bredane gick fram i en folksamling, var det alltid någon, som vände sig om för att se efter den, som hade kraft att hålla ut bland flygsanden.

Men för hundra år sedan, då kampen mellan människan och sanden pågick som ivrigast, såg det på en gång ut, som om sanden skulle få övertaget. Bonden i Bredane dog plötsligt i sina bästa år, och sonen, som han lämnade efter sig, var inte mera än femton år gammal, så att han kom under sin mors förmynderskap. Det var således hon, som nu skulle föra striden mot sanden, och fastän hon dittills hade skött sig väl, var det ingen, som trodde, att hon hade nog uthållighet för att övervinna en sådan fiende. Sonen hette Sigurd. Till utseendet bråddes han på modern, som var ljus och vacker. Han tycktes ha ett lätt lynne av naturen, men så länge som fadern levde, hade denne givit honom del av alla sina bekymmer, så att han hade blivit väl mycket nedtryckt och var alltför allvarlig för sin ålder. Han och modern var goda vänner. De var ense om att de skulle försöka att hålla sig kvar på Bredane och inte visa sig sämre än de förra ägarna.

Då bonden på Bredane hade varit död ett år, kom en ny dräng till gården. Sigurd hade inte sett drängen, förrän han kom vid höstflyttningen. Matmodern hade råkat honom på ett bröllop sommarn förut och hade genast statt honom utan att fråga sonen till råds. Drängen hette Jan. Han var lång och smärt, hade hår, som var starkt rött, blek hy och svarta ögon. Modern tog synnerligen väl emot honom. När han kom in, var stort flyttkalas anordnat: grynkaka, färskt bröd, nykärnat smör, ost, korv och brännvin. Det låg duk på bordet som på en helgdagskväll. Drängen åt ohyggligt mycket, och Sigurd fann det underligt, att han ville visa, att han kom svulten till gårds. Både under måltiden och efteråt språkade han oupphörligt, munnen stod inte ett ögonblick stilla på honom. Han var mycket skämtsam, och både modern och tjänstefolket hade så roligt, att de ibland var som upplösta av skratt. Sigurd lämnade honom inte med ögonen på hela kvällen, men han skrattade inte.

Drängen gick ut i stallet ett ögonblick för att sköta om hästen, och då passade modern på att fråga Sigurd vad han tyckte om den nykomne. Sigurd visste, att modern skulle ha blivit mycket glad, om han hade svarat, att han var nöjd med honom, men det kunde han inte förmå sig till. «Är han inte en tattare?« frågade han i stället. – «Han!« sa modern. «Varför skulle han vara en tattare? Vet du inte, att alla tattare är mörklagda? Och den här har ju rött hår.« – «Ja, men han har silverknappar i västen.« – «Det måtte han väl kunna få ha utan att vara en tattare,« sa modern och lät harmsen.

Under de följande dagarna gjorde Sigurd jämt sällskap med den nya drängen, och vad han än tänkte om hans ätt, så kunde han inte neka till att han var duktig att arbeta. Han var så flink, att han hann med mer på en dag än den förra drängen på fyra. Han var därtill så villig, att han företog sig mer arbete, än man väntade

av honom. Det var inte nog med att han högg sönder veden i vedskjulet, han bar också in den i stugan. Det fanns en lucka på lagården, som i mångfaldiga år hade hängt snett på ett gångjärn, utan att någon hade lagt märke till det, men nu blev detta äntligen lagat. Han smorde gamla rostiga lås, satte gjordar på bryggkaren och stoppade noga igen hålen i gärdesgårdarna. Och allt arbete gick under skämt och glam. Det kunde inte nekas, att det hade blivit en mycket större trevnad i hemmet, sedan han hade kommit.

Det stod en gammal kaffekittel på en hylla i storstugan på Bredane, som inte på många år hade kunnat begagnas. En dag vände sig Sigurd till Jan och frågade om han inte kunde sätta den i stånd. «Det kan jag nog, om jag bara får se på den,« sa Jan. Husmodern tog då ner den från hyllan och räckte den till Jan, men med detsamma gjorde hon ett litet tecken till honom. Jan tog av locket och tittade ner i kitteln, men satte den genast ifrån sig. «Den här ska vi passa på att få lagad, när det kommer några tattare dragande förbi,« sa han. «Det är inget fel med den, bara den blir förtennad.« Sigurd kände en stor lättnad vid dessa Jans ord. Han visste, att alla tattare kunde förtenna, och om Jan inte förstod sig på den konsten, så hörde han väl inte till deras stam. Det var nog så, att gossen inte hade kunnat undgå att fästa sig vid drängen, och han var glad, att Jan inte var någon tattare, så att han kunde få stanna kvar på gården.

Men om ett par dagar blev Sigurd återigen orolig. Matmodern hade talat om hur mycket präktigt fiolspel hon hade hört i sin ungdom, och då hade Jan tagit fram en fiol och börjat spela. Först hade han spelat trögt och osäkert, som om han inte skulle vara mycket hemma i konsten, men med ens kastade han huvudet tillbaka, ögonen började glänsa, och stråken for med fart och kraft över strängarna. Det visade sig, att han var en mästerspelman. När han kom rätt i tagen, kunde inte kvinnfolken hålla sig stilla, utan började dansa. Sigurd däremot satt orörlig och bara lyssnade. Han hade knappt hört någon god spelman förut, och han blev så glad åt musiken, att han bara ville hålla sig stilla och suga in tonerna i öronen. Men medan han satt och lyddes som bäst, hände honom något besynnerligt. Det var ett svårt minne, som dök upp i hans tankar och störde honom i njutningen. Han såg för sig ett sådant där tattarfölje, som brukade draga fram genom landet. Det kom inkörande på deras gård: ett par stora vagnar, som bara tycktes vara lastade med trasbylten, och som drogs av eländiga, utsvultna hästar. Med vagnarna följde långa, magra karlar med ansikten fulla av skråmor och ärr, fula, gulhyade kvinnor och en oändlighet av svartögda ungar, som sprang omkring överallt och tiggde allt, vad de såg. Fadern hade inte varit hemma, då de kom, och modern hade de skrämt och tvungit att ge dem allt, vad de begärde. Hon hade måst ge dem mat, brännvin, hö, ull och kläder, så att när de äntligen drog sin väg, hade huset varit som utplundrat. Och allt detta kom han ihåg nu, då Jan spelade. Han sökte komma ifrån det, men det var något i spelet, som påminde honom om de gälla, skrikiga skojarrösterna.

Några dagar efteråt kom Sigurd hastigt in i storstugan, där modern satt och spann. «Nu ska jag säga dig, att Jan ändå är en tattare,« sa han. – Modern lutade sig litet framåt, men hon upphörde inte att spinna. «Nej, vad du säger!« svarade hon. «Det var en märklig nyhet.« Det var något i hennes ton, som om hon gjorde narr av honom. «Det kom en vagn, full av tattare, körande förbi just nu, då Jan och jag stod på gården. De ropade till Jan, och han svarade dem.« – «Det är då väl inte förbjudet att tala med tattare,« sa modern och lät ganska ointresserad. – «Nej, men de ropade till honom på tattarspråket, och han svarade. Jag kunde inte förstå ett ord.« – «Och nu menar du väl, att eftersom Jan förstår tattarspråket, så är han själv en tattare,« sa modern med den sorglösaste ton i världen och utan att upphöra med arbetet. – «Tror du inte det också?« sa gossen.

Han blev förundrad över att modern tog detta så lugnt. «Blir du inte tvungen att skicka honom bort från gården?« frågade han, för han hade alltid hört, att det var omöjligt att ha en tattare i sin tjänst. Han kom ihåg faderns förtvivlan den där gången, då tattarna hade varit där och han fann huset utplundrat vid hemkomsten. «Jag trodde, att den här gården var nog hemsökt redan förut,« hade han sagt. «Jag trodde, att det var nog med sanden, ska nu tattarna också komma över oss?«

Längre fram på kvällen hade fadern ropat Sigurd till sig. Han hade ställt honom mellan sina knän och börjat

tala med honom om tattarna. «Kom ihåg vad jag säger dig,« hade han sagt, «och glöm det aldrig! Du ska akta dig för att ha något att göra med tattare, för de är inte som vi andra, och de blir aldrig som vi. De har något vilt i sig, så att de inte kan förmå sig att bli boende under tak, utan jämt ska de stryka omkring på landsvägen. De kan inte bli så pass tama, att de kan göra ordentligt arbete, utan de vill leva av hästbyte och kortspel, när de inte tigger eller småstjäl. Och kommer en tattare så långt, att han arbetar, så ska du aldrig se, att han gör något nytt, utan han vill bara flicka och lappa på det, som är gammalt.«

Sigurd såg fadern tydligt för sig, såsom han var, då han sade detta. Han hade varit högtidlig, och orden hade fallit tunga och hotfulla. «Kom ihåg detta, att du ska aldrig lita på en tattare, för de är inte av vår stam, och de vill alltid svika oss. De är mer i släkt med troll och strömkarlar än med oss. Det är därför, som de är bättre spåmän och spelmän än vi andra, men det är också därför, som de aldrig kan bli ärliga, kristna människor. De är lika trollena också i det, att de gärna smyger ner till bygden och smiskar och ställer sig in, så att de får tjänst hos oss bönder och blir gifta med våra döttrar och kommer åt våra gårdar. Men olycklig den, som får en sådan i huset, för alltid tar trollet hos dem ut sin rätt. De må sträva emot aldrig så mycket, så slutar de med att förstöra och förskingra och bringa elände över alla, som har trott på dem.«

Sigurd stod stilla bredvid modern och tänkte på detta. Hon var också tyst och dröjde med att svara honom. «Det är väl bäst, att ni låter Jan flytta, så snart som det går an,« påminde han en gång till. – Nu upphörde modern med arbetet, lyfte huvudet och såg Sigurd in i ögonen. «Det gör detsamma, vad Jan är av för ätt,« sa hon. «Jag ska gifta mig med honom. Nästa fredag far vi till prästen och tar ut lysning.« – Sigurd blev som is, men vad som nu närmast sårade honom, var, att han hade blivit hållen utanför, att modern hade bestämt allt utan att fråga honom om hans tycke. «Om ni redan har allt klart er emellan, så är det inte värt, att jag säger något mer,« utbrast han och vände sig för att gå ut.

Men då han slog upp dörren, stod han ansikte mot ansikte med drängen. Jan kom in i rummet med något förfärligt mörkt och dystert över sig. Den hopplösaste smärta låg utbredd över hans ansikte.

«Jag hör, att Sigurd vill, att jag ska bort härifrån, därför att jag är en tattare,« sa han och gick fram till matmodern med utsträckt hand liksom för att bjuda farväl. «Det blir väl inte annat för mig än att ta till landsvägen igen.« – «Du behöver inte bry dig om Sigurd,« sa matmodern. «Jag har sagt honom, att vi ämnar oss till prästen för att ta ut lysning.«

«Det är inte att tänka på,« sa drängen. Han sjönk ner på en bänk, som om han inte hade kraft att hålla sig uppe, fäste ögonen envist på golvet och satt och slog luvan mot handen. «Det tjänar ingenting till att söka komma lös ur det,« sa han. «En må göra det bästa en förmår, en må arbeta till blods, så blir en ändå alltid stött tillbaka. Den, som är av bondeätt kommen, han kan aldrig förstå vad det vill säga att inte ha något annat arv än skojarvagnen. Det finns ingen räddning för mig, utan jag får omigen börja leva av att byta hästar och förtenna.«

Nu gick matmodern fram till drängen. «Jag har sett hur du har bjudit till,« sa hon. «Jag tror, att Sigurd också har sett det. Jag tänker, att han är så storsinnad, att han litar på dig.« – «Nej, det är inte att begära,« sa drängen. – «Men i alla fall är det jag, som har att befalla här än så länge,« fortfor matmodern. – «Det kan aldrig hända, att jag stannar här en dag mot Sigurds vilja,« svarade Jan. «Gården är ändå hans, och det skulle bara bli söndring mellan er och honom, om jag bleve kvar.«

Det uppstod en rätt lång tystnad, sedan Jan hade sagt detta. Sigurd förstod, att modern nu väntade av honom, att han skulle be Jan stanna, och han var själv så rörd över hans ord, att han var mycket benägen för att göra detta. Men så kom han ihåg faderns tal om tattarna, och det uppstod sådan strid och oro inom honom, att han ingenting förmådde säga. Han skulle vilja veta om det inte kunde finnas en ärlig och duglig karl också bland tattarna, och om inte Jan var en helt annan man än alla de andra.

Jan höll sig alldeles stilla. Han hade upphört att slå med mössan och satt och stirrade framför sig med dystra blickar, som om han såge ut över ändlösa vidder av olycka.

Det blev modern, som bröt tystnaden. «Jag vet vad det skulle ha blivit för en man av dig, om du hade fått stanna här hos oss,« sa hon. «Och jag vill inte, att du ska ner i eländet igen. Därför vill jag följa dig, om du går.« – «Det får ni aldrig!« ropade drängen raskt. «Skulle ni dra omkring som skojarkäring, ni, som har varit bondhustru!« – «Det får jag finna mig i, om du inte tycker, att du kan stanna här.« – «Nej, detta går jag aldrig in på!« utbrast drängen. «Tack för att ni vill det! Men inte ska jag dra er med mig i olyckan.«

Sigurd teg alltjämt. Men nu var det inte utan, att han började blygas över sig själv. De andra två var färdiga till allt, vad som vackert och ädelt var, medan han stod och var hård och misstrogen!

Äntligen steg tattarn upp, gick fram till Sigurd och bjöd honom handen. «Farväl, Sigurd!« sa han. «Du ska inte tro, att jag är ond på dig. Du har nog hört så mycke dåligt om oss tattare, att jag förstår, att du inte kan tro gott om någon av oss.«

Sigurd räckte honom inte handen, inte heller sade han något. Han var nu så överväldigad av de andras ädelmod och så skamsen över sin hårdhet, att han kände, att han i nästa ögonblick skulle brista i gråt. Men det ville han inte att någon skulle se, utan han sprang på dörren. Redan ute i förstun kom gråten över honom, så att han stortjöt.

Nästa dag var Sigurd mycket stilla och tyst. Han satt på ekbrädan framför förstudörren utan att ta sig något före. Jan gick och sysslade på gården, och gossen följde honom med ögonen, men gick inte fram till honom. Jan ropade honom till sig och talade vänligt och skämtsamt till honom, som han brukade. Sigurd blev glad, och sedan följde han med honom hela dagen. Modern var också god mot Sigurd, men han tycktes inte sätta så mycket pris på det. Han var en av dem, som inte kan älska mer än en i sänder, och all kärlek, som han förut hade hyst för modern, hade han överflyttat på Jan.

Det var givet, att Sigurd inte mer satte sig emot giftermålet, utan lysning blev uttagen och bröllop hållet, som bestämt var. Det blev ett stillsamt bröllop. Endast de närboende var inbjudna och ingen enda av Jans släkt. Jan själv var mycket allvarlig, var inte tillsammans med ungdomen, utan satt och talade förstånd med de äldre karlarna. Folk började tro gott om honom, och på vägen från bröllopsgården sade några, att det kanske ändå vore möjligt, att en tattare kunde bli en ordentlig och skötsam man.

När Jan hade varit gift ett par veckor, började han och Sigurd en dag att gräva en ny brunn. Då de arbetade sig ner i marken, träffade de på flera olika jordlager, överst låg en tunn skorpa av matjord, därunder låg ett lager sjösand och under detta grovt grus och lera. Ibland stötte de på gamla knivblad och nycklar, som hade blivit nerbäddade i jorden för många år sedan. Alltsom arbetet fortgick, blev de allt gladare åt det. De grävde ivrigt för att få se vad de härnäst skulle finna och skämtade med varandra om att de nog torde kunna råka på både guld och silver. När de hade kommit ett par alnar djupt, stötte de omigen på sjösanden, och under denna fann de en ny sorts lera. Så fort Jan såg den, gav han till ett utrop, böjde sig ner och tog upp litet, som han klämde mellan fingrarna. Till sist smakade han också på den. «Var det inte det jag sa, att vi skulle finna guld!« utbrast han. – «Vad är det då, som du har funnit?« frågade Sigurd. – «Jag ska ingenting säga, förrän jag har blivit säker på min sak,« svarade tattaren.

I detsamma kom hustrun och ropade på Jan. «Du får komma opp och hjälpa mig, Jan!« sa hon. Jan och Sigurd tittade på samma gång upp över brunnskanten och såg, att ett par skojarvagnar av det vanliga slaget hade kört in på gården. De mörklagda karlarna med ansiktena märkta av många ärr och skråmor, de fula kvinnorna och de skrikande, påflugna barnen var också med. Sigurd blev ängslig vid synen, och han tyckte, att också Jans ansikte förmörkades.

«Kan du inte köra bort dem, Jan?« frågade hustrun med bekymrad röst. – «Det kan jag väl inte,« sa Jan och skrattade. «Det är ju far och mor och syskona mina, som är komna för att se hur jag har det.«

Han hoppade upp ur gropen och gick fram till de nykomna. Det var ännu en viss tveksamhet över hans hållning, men ju närmare han kom de sina, desto fortare gick han, och när han stod mitt ibland dem, slog han ut med armarna och ropade högt som en, som har kommit ut ur ett fängelse. Han blev så yr av glädje, att han företog sig alla möjliga galenskaper. Han sprang med ett hopp upp på den ena hästen, stod och balanserade på hästryggen en sekund och for så ner igen. Han började brottas med den äldsta av sina bröder, och ögonblicket därefter var han inne i barnflocken, kastade sig på marken och tumlade om med alla de vilda ungarna.

Sedan blev det kalas hela dagen. Jan gjorde nästan ingenting annat än spelade fiol. Det var stort dryckeslag, men Jan drack inte mycket själv, utan han spelade. På kvällen blev det dans, och Jan dansade med, men spelade likafullt.

Sigurd satt med i stugan. Han tyckte lika illa om de andra tattarna som förr, men han kunde inte stå emot lusten att se på Jan och höra honom spela. Och ju längre han lyssnade, desto lättare och bekymmerslösare kände han sig. För allra första gången i sitt liv började han förstå, att det kunde vara roligt att leva. Alltid hade det legat och tyngt ner honom, det där, att han skulle kämpa med flygsanden, han liksom förfäderna, att han skulle hålla gården vid makt, han som de. Men det var ju inte att glömma gården, att man någon gång kände sig glad.

Det föll sig sedan så besynnerligt, att TattarJan aldrig kom att fortsätta med grävningen av brunnen. Nästa dag, sedan släktingarna var resta, lade han sig att sova, och då han vaknade fram på eftermiddagen, stod ett bud där från den rikaste bonden i socknen med en bön till Jan, att han skulle komma och hjälpa honom. Han höll på att fira bröllop åt sin dotter, men den spelmannen, som han hade bådat, hade blivit sjuk, och nu hade han huset fullt med folk, som bara längtade att få dansa, men ingen spelman. Jan följde med och Sigurd också. De var borta i tre dagar. Då de kom hem igen, var de trötta och håglösa och hade inte lust att börja något arbete. Sigurd hade dansat och druckit, lekt och skämtat. Han gick omkring alldeles yrvaken och kunde inte komma ifrån sin förvåning över att livet hade sådana härligheter att bjuda på.

Det såg ut att vara förutbestämt, att var gång, som de talade om att börja gräva brunnen, skulle det komma främmande. Som oftast var det någon av Jans anhöriga. Han tycktes vara släkt med alla tattare, som fanns i Halland, och alla gav han ett så gott mottagande, som det var honom möjligt. Det tog hårt på förråden i visthus och kornbod, och då Jan var ensam med Sigurd och hustrun, klagade han över att hans eget folk bragte honom till tiggarstaven. Men då de kom, tvekade han aldrig att på bästa sätt undfägna dem. Ibland lockade de honom att spela kort, och en gång lyckades det en tattare att spela av honom en ko. Till hustrun och Sigurd sade han, att han hade sålt kon, men de fick veta av andra hur saken förhöll sig.

Kon var ju Sigurds, liksom hela egendomen, och när han fick veta, att Jan hade spelat bort den, blev han mycket uppretad. Denna händelse tycktes med ens ha öppnat hans ögon, så att han såg hur det stod till på gården.

Bredane var ju redan förut så fattigt, att det fordrades den största sparsamhet för att kunna leva där. Men än fattigare hade det blivit under Tattar-Jans regemente. Sigurd tyckte, att han hela sista året hade gått i en dröm. Nu såg han hur nersandade fälten hade blivit. Det fanns knappt en åker kvar, som dugde att odlas. På våren hade Jan sått i nakna sanden, och bara några enstaka strån var uppkomna. Hela Sigurds fädernearv höll på att gå till spillo.

Sigurd gick in i storstugan för att tala med Jan, men Jan stod och spelade, och Sigurd kom sig inte för att avbryta honom, utan satt med tungt hjärta och lyssnade. Som alltid blev han så småningom lugnare till

sinnet, då han hörde Jan spela. Han tänkte på det stränga, tunga liv, som de hade fört, innan tattarn kom i huset, och han undrade om han nu själv ville börja om det på nytt.

Helt hastigt avbröt sig Jan mitt i spelet «Säg mig nu en sak, Sigurd!« sa han med ovanligt mild röst. «Vill du, att jag ska gå min väg och lämna dig och det, som ditt är, i fred?« Sigurd blev alldeles häpen, för han hade just nyss tänkt på hur han skulle bära sig åt för att få bort honom. Han kunde ingenting svara. «Säg bara ett ord, om du vill bli av med mig!« sa Jan. – Då kände Sigurd, att hjärtat drog sig samman vid tanken på att Jan och han skulle skiljas. «Nej, jag vill nog, att du ska bli kvar,« sa han. – «Ställ då inte mig till svars för hur det kommer att gå med din arvedel«, sa Jan, «för detta, som jag nu erbjöd mig att göra, var ärligt menat.«

Det dröjde inte heller så länge, innan den dagen kom, då Sigurd måste draga ut med tattarvagnen. Det fanns inte en matbit kvar i visthuset, intet tjänstefolk i stugan, ingen ko i lagården. Det fanns ingenting mer än en arbetsvagn och en häst, för dem hade Jan inte velat göra sig av med. Den dagen, då de inte hade något mer att leva av, spände Jan hästen för vagnen och lastade den med grytor och pannor, gamla täcken och kuddar och med sina förtennarverktyg. Till sist ropade han på hustrun. Hon kom ut med ett litet barn på armen och satte sig på lasset.

Sigurd hade inte tagit någon del i alla förberedelserna. Han satt och såg på, hur de andra gjorde sig i ordning att fara, utan att röra sig ur stället. «Hur det blir, ska jag inte vika från gården,« tänkte han. «Om jag än ska svälta ihjäl här, så nog ska jag bli kvar till det sista.«

Jan och modern tycktes också taga för avgjort, att han skulle stanna. Ingen av dem sade ett ord om att han skulle följa med. Men alltsom stunden för deras avresa nalkades, blev hjärtat sjukare på Sigurd. Han lät dem ändå säga farväl och fara från gården, utan att han rörde sig. När vagnen körde ut genom gårdsledet, kom ensamhetens fasa med all styrka över Sigurd, och han grep med händerna om bänken för att hålla sig kvar och inte skynda efter. I detsamma vände sig Jan om än en gång och såg på Sigurd. Sigurd reste sig upp, och då Jan märkte detta, började han vinka åt honom. Och med ett par långa språng var Sigurd framme vid vagnen och uppe i den.

Efter detta följde Sigurd Jan under ett par år på hans resor genom landet. De färdades vanligen så, att Jan och Sigurd vandrade bredvid lasset, men hustrun och barnet åkte. Då de kom i närheten av en gård, höll de stilla vid vägkanten. Sigurds mor gick då fram till gården för att tigga mat och säd och för att fråga om det fanns några kopparkittlar, som behövde förtennas, men karlarna stannade kvar vid lasset. Svårast var det för dem att få tak över huvudet till natten. Ofta blev de tvungna att sova under bar himmel, men snart nog vande de sig också vid detta. Varhelst det hölls en marknad, om det så var djupt inne i Småland eller längst nere i Skåne, passade de på att vara med om den. Där träffade de samman med hela skaror av det övriga vandringsfolket, och i deras sällskap levde de om i sus och dus flera dagar. Jan drack mycket under sådana marknadsdagar, och Sigurd kom också i vana att dricka. Vid jultiden, då det blev kallt på allvar, brukade de upphöra med kringströvandet och vände om till Bredane. Där stannade de, så länge som det fanns något kvar av de matvaror, som de hade tiggt samman under resorna. Sedan drog de ut igen.

Detta levnadssätt hade tattarfolket fört, alltsedan det hade kommit in i Sverige, och Jan begärde inte bättre än att få fortsätta därmed. Han sade nu gång på gång, att det hade varit en dårskap av honom att försöka bli bofast. Han måste vara fri, han måste när som helst kunna draga vart han behagade.

Det kunde se ut, som om också Sigurd skulle ha varit nöjd, och som om vänskapen mellan honom och Jan alltjämt vore lika stor. Det fanns dock tecken, som tydde på att Sigurd tärdes av en inre oro. Han drack mycket, men inte som den, som är glad åt att dricka, utan likt en, som bara dricker för att döva en sorg. Han hade också blivit retlig, och den minsta anledning kunde försätta honom i häftig vrede.

Medan de drog fram och tillbaka genom Halland, träffade de ofta på stora flygsandsfält, och då kom Sigurd alltid i tungt lynne. En dag, då de färdades över ett sådant där ofantligt sandfält, sade Jan: «Här fanns det skog förr i världen. Det har jag hört min far berätta. Det är märkvärdigt, att allt har kunnat bli så ödelagt.« – «De har väl gått sin väg och lämnat allt vind för våg, de, som borde ha kämpat mot sanden,« svarade Sigurd bittert. – «Menar du det?« sa Jan raskt. «Då vill jag säga dig, att du kan gå hem och ösa bort sanden från dina åkrar, när du vill. Det är ingen, som håller dig kvar här.« – «Du vet nog, att jag inte kan gå hem och arbeta,« genmälde då Sigurd. «Jag är snart lika god tattare, jag, som du. Jag tycker om brännvin och kortspel, och jag vill ingenting göra. Jag är alldeles sådan, som du har velat ha mig.«

En annan dag hade de kommit att följa en väg, som löpte fram i randen av ett stort sandfält. Här hade man gjort försök att binda sanden, och en mängd tallplantor hade blivit utsatta. En av dessa växte tätt vid vägkanten, och då Jan gick förbi den, sparkade han upp den med foten. «Vad är det du gör?« sa Sigurd med skarp röst. Han rynkade pannan och såg ut, som om han hade lust att kasta sig över tattarn. – «Jag sparkar omkull den här plantan, och jag skulle ha lust att sparka omkull alla de andra också,« svarade Jan. – «Vad kan det göra dig för en glädje?« frågade Sigurd. – «Jag kan inte säga dig vad det beror på,« sa Jan, «men i de länder, där det finns stora, nakna fält och stora, öppna hedar, där trivs tattarna. Men där bonden går fram och sår och sätter, där kan vi inte härda ut i längden.« – «Det kan så vara,« sa Sigurd, «men nu ska du ändå sätta ner den där tallplantan i jorden igen.« Jan tycktes knappt förstå hans mening. Han stod bara och stirrade. «Sätt ner den! Eljest ska det bli en annan dans för dig den dag, då jag blir myndig,« skrek Sigurd. Jan böjde sig och satte ner plantan. Då han reste sig, såg han på Sigurd med en lömsk blick, men han sade ingenting.

Det var mycken undran bland Sigurds grannar över att han, som var av så god ätt, kunde hålla ut bland tattarna, och många väntade, att han skulle skilja sig från dem, då han äntligen bleve myndig. Men om detta hade varit meningen, kom det aldrig till utförande, för på själva myndighetsdagen blev han häktad för stöld. Han och Jan och modern var ute på de vanliga strövtågen, och på morgonen hade Jan väckt Sigurd och bett honom, att han skulle köra vagnen den dagen, därför att Jan skulle spela till dans på ett gille. «Om du inte kör alltför fort, ska jag nog hinna opp er i morgon bittida,« hade han sagt.

Sigurd gick och tänkte på mångahanda den dagen, medan han drog framåt vägen. Förut hade han sökt inbilla sig, att han skulle vända om hem och ta upp sin fars gärning, bara han bleve myndig, men nu kände han, att han inte hade kraft till det. Hela egendomen var nu nersandad, inte en fotsbredd jord var bar, och omkring boningshuset låg sanddrivorna långt uppåt väggarna. Han förstod knappt vad han skulle uträtta därhemma. Vad tjänade det till att kasta bort arbete på det, som var lönlöst?

Knappt hade Sigurd beslutat att lämna gården åt sitt öde, förrän han blev anropad av ett par främmande karlar. Han höll stilla, och de gick fram och betraktade hans häst. Det var en ny häst. Jan hade kommit med den förra kvällen och sagt till Sigurd, att han hade köpt den av en bonde i Frillesås. Nu visade det sig, att hästen var stulen, och Sigurd, som gick och körde den, blev häktad som hästtjuv.

Sigurd blev inte synnerligen orolig för anklagelsen. Han kunde kalla fram en hel mängd folk till vittne på att han inte hade varit i Frillesås dagen förut. Han följde med i häktet utan motstånd och var viss om att han skulle bli frikänd, så snart målet kom före på tinget.

Den förste Sigurd såg, då han trädde in i tingssalen, var Jan, som satt där mitt ibland en hel skara tattare. «Jan har kommit hit med dem för att hjälpa mig,« tänkte han, för han visste, att alla dessa karlar hade reda på var han hade varit hela den dagen, då stölden hade skett. Men då sedermera vittnena ropades upp och började avlägga vittnesmål, visade det sig, att den ene efter den andre hade sett honom på vägen till Frillesås, ja, till och med framme vid byn. En del hade mött honom mitt i natten, då han hade kommit farande med den stulna hästen.

Jan själv fick inte vittna, men Sigurd väntade hela tiden, att han på ett eller annat sätt skulle gripa in och göra slut på osanningarna. Men Jan gjorde ingenting för att bistå honom, och alltsom saken ställde sig sämre för Sigurd, fick Jans ansikte ett uttryck av den djupaste grämelse. En gång möttes deras ögon, och då såg Jan på Sigurd så, som en god far ser på en vanartig son, som har kommit på villovägar.

Då Sigurd mötte den blicken, blev han först som förstenad, men snart började ett småleende leka på hans läppar. Han hade sett, att allt, som stod att läsa i Jans ansikte, var lögn. Han hade sett, att Jan var glad, att det var Jan, som hade satt in honom, och att det var Jan, som styrde om, att han blev dömd.

Men det märkvärdiga var, att när Sigurd fick allt detta klart för sig, spred sig en glädjekänsla genom hela hans varelse. Han förvånade sig över sig själv, som kunde känna det så. Han förstod, att han skulle bli dömd till flera års straffarbete, men han kände sig som en, som återfår friheten.

Då Sigurd fördes tillbaka till häktet och blev ensam där, visste han, att han helt plötsligt hade blivit en annan människa. I det ögonblicket, då han hade sett Tattar-Jan in i själen och uppdagat, att han innerst inne var falsk och hård, blev han löst från många års förtrollning. Han hade varit under en annans välde, och det var glädje i hans själ över att den nu fick bli fri igen. Men på samma gång, som han på detta sätt vaknade upp, såg han också sig själv sådan, som han hade blivit, och en stor förfäran grep honom därvid.

Då Sigurd nästa gång fördes inför rätta, sökte han knappast att försvara sig. Sak samma, om han var oskyldig till häststölden! Han kände sig ändå som en stor brottsling. Han var i den sinnesstämningen, att han tyckte om att lida. Och han var också nöjd med att han på detta sätt blev skild från allt det gamla, från allt, som hade lockat och frestat.

När domen föll, tänkte han knappt på vad den innebar. Han stod i samma ögonblick och dömde sig själv till livstids straffarbete. Det var förfädernas kamp, som han ville ta upp, så hopplöst det än kunde synas.

Det kom också verkligen en dag, då Sigurd vände om till hemmet och började arbetet. Han inrättade sig så, att han på vintrarna drog ner till Skåne som tröskare, och på våren vände han om hem med så mycket livsmedel, att han kunde stanna på Bredane till nästa höst.

Han sökte att plantera strandråg och tall för att binda sanden, hade ingen stor framgång, men arbetade oförtrutet, såsom han hade ådömt sig att göra.

En dag kom han att tänka på att det skulle vara gott att ha en brunn i närheten, och han började gräva en sådan ungefär på samma ställe, där han och Jan en gång hade arbetat. Då han hade kommit ett par alnar djupt, träffade han på ett märgellager. Han hade lärt sig nere i Skåne vad märgel duger till, och fastän han numera var en mycket stillsam man, blev han yr av glädje.

Nu visste han inte bara hur han skulle få makt med sanden, utan också hur han skulle göra den fruktbärande. Nu var det slut med straffarbetet, nu vidtog ett arbete i hopp och glädje. Han såg sig redan i tankarna som ägare till en stor, rik gård.

Med ens mindes han nu hur han och Jan hade arbetat för att gräva en brunn, och att Jan då hade tagit upp en klimp lera och sagt, att han hade funnit guld.

«Han visste detta med märgeln, han visste det hela tiden!« tänkte Sigurd. «Och han valde att dra omkring som en tiggare framför att stanna hemma och arbeta och göra oss alla rika!«

Men denna tanke väckte inte hat eller bitterhet hos honom, utan bara ett stort medlidande. Han förstod, att tattarn inte hade kunnat tänka eller handla, som han borde ha handlat. Han var av en annan art, och han måste leva så, som hans art bjöd honom. Om det lände till lycka eller olycka för honom själv och för andra,

så måste han dock vara sådan, som naturen hade danat honom.

GAMMAL FÄBODSÄGEN

Det var en valljänta, som stod i en fäbod och höll på att göra ost. Hon hade båda händerna nere i ostkaret och klämde till, allt vad hon förmådde, för att få vasslan ur osten.

Bredvid henne på spisen stod en stor gryta, som var full av vassla. Den puttrade och porlade, och flickan tyckte, att den var som ett sällskap i den djupa ensamheten. Vallpojken var borta i skogen med korna, och jäntan, som hon hade haft till hjälp i fäboden under sommarn, hade för ett par dar sen dragit hem med en del av boskapen. Med rätta skulle hon ha varit nerflyttad till bygden, hon också. Hösten var redan kommen, och alla andra fäbodar var utrymda, men så hade hon blivit tvungen att stanna kvar i skogen, därför att den bästa kon hade fördröjt sig med kalvningen.

Medan hon stod och lyssnade på grytan, tyckte hon, att den helt plötsligt bytte om ton. Från att ha porlat vänligt och lugnt lät den orolig och klagande. Det var alldeles, som om den skulle vara missnöjd med något.

«Vad är det åt dig?« sa hon, som stod och klämde på osten. «Står du inte stadigt på dina ben, eller har du inte nog bränsle under dig?«

Hon böjde sig ner och såg efter, men grytan tycktes ha det riktigt bra på spisen. Ja, någon spis var det nu inte, utan bara en stor häll, som vilade på några mindre stenar, men hon brukade i alla fall kalla den så.

Det är ett långsamt arbete att klämma ihop en ost. Och som flickan just inte hade något annat att tänka på, kom hon återigen att stå och lyssna på grytan. Alltjämt lät det, som om den hade det svårt. Den stod riktigt och jämrade sig.

«Kära då, en så’n låt har det inte varit i dig på hela sommarn,« sa flickan och skrattade. «Det är visst inte till lags åt dig att vara lämnad kvar i skogen, sen det mesta av det andra fäbodstället, både folk och redskap, har flyttat ner till bygden.«

Grytan lät inte alls tala med sig. Den gick på och sorlade ettrigt och argt, och med ens kom fäbodjäntan på den tanken, att den var lik gammalmora hemma vid gården, som jämt gick och varnade och rättade och förargade sig över att ingen frågade efter vad hon sade.

Hon brast i skratt på nytt.

«Du får väl ändå ge mig rätt i att det inte var annat att göra, när bjällerkoa inte hade burit och en kunde vänta’na i var stund,« sa hon. «Men nu är det ju överståndet, och bara kalven blir så pass, att den kan stå på sina ben, så ska vi ge oss av.«

Men grytan kom inte i bättre humör fördenskull. Den höll på och gnällde om de långa, mörka kvällarna, om det evinnerliga regnandet, om höstblöta stigar och om kor, som villade bort sig i dimman eller sjönk i kärren.

«Jag tycker inte, att ni borde vara så missbelåten,« sa jäntan till sist och var nu så inne i detta, att det var den gamla matmodern, som hon talade till, att hon inte längre duade grytan. «Ni vet nog, att jag inte var så värst glad åt att stanna ensam i skogen, och ni vet också för vems skull det är, som jag försöker visa er, att ni kan lita mer på mig än på det andra tjänstefolket.«

Men från grytan kom bara dån och oväsen.

«Nu har hon gått igenom allt det andra,« sa fäbodjäntan, «nu talar hon om trollena. Det kan jag höra på låten.«

Jäntan hade ju hört, hon som andra, att trollen brukade passa på att flytta in i fäbodstugorna, så snart som folket hade rymt ut dem om hösten. Det var ju inte att undra på. Där hade de det bättre på alla sätt än i stenrös och rishögar, där de annars brukade hålla till. Men hon hade ingen rätt ängslan för trollen. De fick väl ha så mycket vett, att de höll sig borta, så länge som människor och boskap ännu fanns kvar på fäbodvallen.

Men grytan gav sig inte. Det var sannerligen gammalmoras egen röst, som ville pränta in hos henne hur farliga troll det fanns i den här skogen. För hon, gammalmora, hade en gång i ungdomen stannat kvar efter de andra på fäbodvallen för att vänta på en ko, alldeles som hon själv nu. Men en aftonstund, då hon var ute i inhägnaden för att mjölka, hade hon hört ett högt rytande från ett berg, som låg ett stycke i norr om betesmarken. Det kom tillbaka gång på gång, och till sist hade hon uppfattat följande fråga:

«Du, Trillibacken,
när får du flytte 'tur stacken?«

Gammalmora förstod strax, att det var trollet i Norrfjället, som frågade ett annat troll, som bodde i en myrstack, när det skulle flytta in i någon av stugorna. Och hon lyddes noga efter svaret för att få veta vilken av fäbodarna det gällde. Och ganska rätt! Hon hörde hur Trillibacken svarade liksom ur en djup grop. Det var inte lätt att förstå honom heller, för trollen ha sådana rytande och skrovliga röster, så en har svårt att få tag i orden mellan alla de andra ljuden. Men hon kom underfund med att han sade så mycket som så:

«Koa ha int' bure,
Sigrid ha int' fure.«

Sigrid, det var just hon själv, det, gammalmora. Nu lyddes hon ännu ivrigare efter nästa rop. Då fick hon höra hur det första trollet undervisade det andra:

«Riv'a med klör'a,
stek'a på glör'a!
Sjutton års jänte, frisk å fet,
smaker bättre än fjolårs get.«

Härav förstod gammalmora, att det var trollens mening att steka och äta henne, och den, som inte stannade längre ensam i fäboden, det var hon, det. Hon hade gett sig av hemåt med boskapen redan samma natt.

Därhemma på gården hade alltid tjänstefolket svårt att hålla sig allvarsamma, när gammalmora talade om trollen, som ville steka henne. Men nu, då fäbodjäntan stod i ensamheten och tänkte på äventyret, gick det en rysning genom henne.

«Gud tröste oss!« sa hon till grytan. «Jag tror, att ni står och skrämmer opp mig.«

Hon spratt till i detsamma som fisk i sjö, för hon hörde steg utanför på fäbodtunet.

Det fanns inte en människa i skogen mer än hon och vallpojken, och han var långt borta. Nu var det väl ändå ett troll, som kom.

Men ett troll var det inte, som ryckte upp dörren och klev över tröskeln, utan nog var det en människa, om nu detta skulle vara bättre. Det var en stor, lång karl med orett hår och vilt skägg. Inte ett vävt stycke tyg hade han på sig, utan skogen hade släppt till hela utstyrseln. Björnen hade gett honom jackan, älgen

hosorna, ekorren luvan och björken näversockorna.

Han hade ett långt spjut i handen, och det släpade han med sig in i stugan. Inte färre än tre knivar satt instuckna i björnpälsen.

Flickan såg strax, att detta var en av de illgärningsmän, som levde fridlösa i skogen. Någon farligare kunde hon inte ha råkat ut för. Detta var annat slag än den där Trillibacken, som hade velat äta upp gammalmora.

Där stod hon i den trånga boden, som bara hade en enda liten glugg och inte mer än en enda dörr, och kunde inte komma undan. Tankarna flög hit och dit, och det föll henne in, att rövarn kanske hade lust, han som trollen, att bo under tak om vintern, och att han hade kommit dit för att se efter om fäboden var utrymd. Men han kunde nog också ha ett farligare ärende. Det enda, som jäntan hade klart för sig, var, att hon inte fick ropa eller be om förbarmande eller visa sig rädd, för då blev sådant där folk rent oregerliga.

Hon böjde sig därför över osten och arbetade av alla krafter som förut utan att se upp. Men hon hörde hur karlen kom tassande fram till henne, och rätt som det var, stack han fram en stor, ful, hårig hand, som höll hårt om skaftet på en lång kniv.

«Har du sett vassare kniv?« frågade han i detsamma med en sådan där skämtsamhet, som en katt brukar visa mot en råtta, som han vet att han har helt och hållet i sitt våld.

Hittills hade fäbodjäntan bara varit rädd, men nu blev hon ond också, och det var visst detta, som gjorde, att hon med ens fann på ett sätt att försvara sig. Hon grep efter öskaret, som hon hade använt för att hämta upp osten ur grytan.

«Har du känt hetare vassla?« ropade hon tillbaka och slängde en hel skopa kokande vätska rätt i ansiktet på skogsströvarn.

Kniv och spjut föll ur händerna på honom, och han raglade baklänges, tills han fick stöd mot väggen. Där blev han stående med båda handbakarna tryckta mot ögonen och uppgav vilda tjut.

Jäntan tog hastigt upp kniven och stack den innanför kjortellinningen. Hon stannade kvar bredvid grytan, eftersom hon insåg, att den var hennes bästa värn och försvar.

Hon hörde tyst på hans tjutande en stund, men då det inte tycktes ta någon ända, sade hon helt lågt:

«Om du inte tiger och går din väg, så ger jag dig en skopa till.«

«Hjälp, hjälp, hjälp!« skrek då karlen i högsta förfäran. «Hjälp, Toste! Hjälp, Björn-Henrik, hjälp mig, Luder och Broms! Hjälp! Hjälp!«

Med detsamma tyckte jäntan, att tramp av tunga fötter skakade marken, och nu var hon inte i stånd att stå stilla vid grytan längre, utan hon skyndade fram till gluggen.

Där såg hon, att en fem, sex karlar av samma slag som den hon hade inne i stugan lade i väg i fullt språng utför gräsbacken ner mot skogen. Hon kunde förstå, att det var ett helt rövarband, och att en av dem hade gått före de andra in i stugan för att se efter om den var tom. Nu, när denne skrek och ropade på hjälp, trodde de andra, att han hade råkat en farlig fiende, och i stället för att komma honom till hjälp sprang de till skogs.

«De, som du kallar på, springer bara fortare, ju mer du ropar,« sa flickan till rövarn.

Han tvärtystnade och störtade mot henne med armarna utsträckta för att fånga in henne och krama henne

sönder och samman.

Anfallet kom så hastigt, att hon inte hann att ta emot honom med en ny skopa vassla. Det enda hon kunde göra var att böja sig ner och försöka att smyga under hans arm ungefär så, som man smiter undan en blindbock i leken.

Han rusade ända fram till väggen och stod där och famlade i stället för att följa efter henne. Men hon var inte den, som blev stående stilla för att fundera över att han bar sig besynnerligt åt. Hon bara tänkte på detta enda, att vägen till dörren var fri, och sprang genast ut. Väl utkommen, sköt hon hastigt till dörren, stängde den med hasp och slå, så gott hon kunde, och flydde sedan i flygande fläng neråt bygden.

Hon kunde inte tro annat, än att hon hade rövarn efter sig i hack och häl, för den där haspen, som hon hade lagt på dörren, den kunde nog inte hålla en stor, stark karl instängd längre, än han själv ville. Det var ju självklart, att han skulle försöka att hinna upp henne och inte låta henne komma ner till bygden och tala om, att det fanns ett rövarband i skogen.

Hon tordes inte ge sig tid att stanna och se sig tillbaka, utan hon bara löpte åstad. Och hela tiden tyckte hon, att hon hörde hur han kom tassande på de mjuka näverskorna. Hon väntade, att han skulle gripa tag i håret, som fladdrade bakom henne, rycka henne bakåt och sätta kniven på strupen på henne. När hon hade boskap till att driva, tog det mer än en halv dag att komma ner till bygden, men nu, när hon var ensam, gick det förstås mycket fortare. Nu snodde hon fram genom snåren som en orm och tog skutt över myren som en groda och flängde framåt vägen som en hare. Nu trodde hon, att hon skulle hinna dit ner före middagstiden.

Men med detsamma hon tänkte på detta, att hon skulle komma dit ner, så tvärstannade hon. För hon visste, att så snart som de därhemma fick se henne, skulle de fråga henne var hon hade gjort av vallpojken och korna.

Hon bet ihop tänderna och drog samman ögonbrynen. Hon stod en stund och funderade, men så vände hon om. Gammalmora hade inte kommit ner utan boskapen, hon, när hon hade flytt för trollen.

Aldrig mer skulle hon bli betrodd med viktigare sysslor än det andra tjänstefolket, om hon inte tänkte på korna framför allt annat.

Hon gick omigen uppåt backarna, som hon nyss hade störtat utför med sådan fart. Hon tordes inte gå på stigen, utan hon smög fram i vilda skogsmarken, och detta gjorde inte färden lättare. Det var inte gott att veta var i skogen heller, som vallgossen höll till med boskapen.

Hon fann honom emellertid. Korna gick lugnt betande, och ingen rövare hade visat sig i närheten. Så var det att börja färden neråt bygden en gång till. Det var förfärligt att driva boskap genom tät skog, när man ville komma fort framåt. Den ena kon efter den andra villade bort sig, så att hon måste springa efter dem och ropa och locka. Den lilla kalven orkade inte gå den långa vägen, utan den måste hon och vallpojken tura om att bära.

Hon var blek och uppgiven av trötthet, när hon till sist kom in i stugan därhemma. Det hade redan blivit mörkt, och folket satt vid kvällsbordet i god ro. Hon hade helst velat kasta sig om halsen på någon och gråta, när hon nu stod bland dessa, som kunde ta henne i försvar. Men det var inte tid att tänka på sådant, nu måste hon skynda sig att tala om hur allt stod till, för att de skulle hjälpa henne att binda upp korna i lagården.

Allt stugfolket sprang upp från bänken, när hon kom instörtande. De behövde ju bara kasta en blick på henne, som kom farande med håret upplöst och en lyftad kniv i handen, för att förstå, att det stod illa till i skogen. Till en början var det ingen, som tordes fråga henne vad hon hade råkat ut för, utan de väntade på att hon skulle tala först, men hon var så andfådd, att hon bara stod och flämtade utan att kunna få ord för sig.

«Är det en ko, som har gått ner sig i Svartkärret?« sa då gammalmora. Hon var den enda, som kom sig för med att göra frågor.

Jäntan kunde alltjämt inte svara. Hon bara skakade på huvudet och slog ifrån sig med handen.

«Du ser så ut som dotter min, när hon hade sett vår bästa häst komma farande över fäbodvallen med en björn på ryggen,« sa gammalmora.

Nej, jäntan visade med tydliga tecken, att det inte heller var något i den vägen.

Då tog gammalmora till med det värsta hon visste.

«Är det trollena, som har varit åt dig?«

Men detta sade hon med en sådan uppsyn, att jäntan höll på att råka i skratt, och därmed kom hon tillbaka till sig själv, så att hon kunde tala om vad det var, som hade skrämt henne.

«Det är allt det, som är värre än troll,« sa hon. «Det finns ett helt rövarfölje oppe vid fäboden.«

Sen berättade hon hur rövarn hade kommit in till henne och hur underbart hon hade sluppit undan.

De blev så häpna allihop och så ängsliga för hennes del. De glömde alldeles att fråga efter boskapen. De var bara glada, att hon inte hade kommit till skada i en sådan allvarsstund, som hon hade upplevat.

Men plötsligen såg hon, att gammalmoras son, som var husbonde på gården, tog ner sin yxa från väggen. «Vi får väl allt ge oss opp i skogen nu, vi andra, och hämta hem boskapen och vallpojken,« sa han.

«Boskapen!« sa valljäntan, och nu var hon så glad, att hon kunde ha skrattat. «Den står härute vid grinden. Jag skulle bara be, att ni ställer om, att den kommer in i lagårn. För jag tror jag orkar inte någe mer i dag.«

Nu såg de på henne med stora ögon allihop. De kom fram till henne och tog henne i hand och tackade henne, både gammalmora och hennes son, som var husbonde, och hennes sonson, som skulle bli det en dag. De behandlade henne med en aktning, som om hon med ens hade yppat för dem, att hon var dotter till den högste mannen i landet.

*

Det var vår, och Ragnhild drog uppåt backarna på väg till fäboden. Hon var nu ingen valljänta längre, utan välbeställd bondhustru. Annandag jul hade hon blivit gift med Egil, gammalmoras sonson, och nu red hon i spetsen för tåget. Hon satt baklänges på hästen i klövjesadel mitt bland kokkärl och mjölkbyttor och lockade kohopen med höga vallrop. Egil gick och ledde hästen åt henne. Vallpojken, hjälppigan och ett par drängar följde efter med stora bördor på ryggen.

Då de hade kommit igenom alla hagmarker och var inne i furuskogen, gick korna villigare framåt utan att behöva lockas. Egil började då genast tala med Ragnhild.

«Jag kan knappast förstå, Ragnhild, att du vill vara i fäboden i år också,« sa han. «Ibland tror jag, att du rent glömmer bort, att du är min hustru och inte mer behöver släpa som en av tjänstefolket.«

Men Ragnhild sträckte de starka armarna i vädret och skrattade. «Vad ska jag med dessa till, om jag inte skulle arbeta?« frågade hon. «Var du viss, att det är rätt nödigt, att jag sköter fäboden just i år! Vallhjonena skulle bara gå och tänka på rövarna, och jag tror knappast, att vi skulle ha fått dem att följa med till skogen, om jag inte hade åtagit mig att själv stanna där oppe.«

«Det kan visst vara sant«, medgav han, «men när jag rätt tänker på hur farligt detta kan bli för dig, tycker jag knappt, att jag gör rätt, som låter dig råda härvidlag. Du förstår nog, att rövarn finns kvar i skogen, och han kommer kanske att försöka hämnas på dig.«

Hustrun bara skrattade. «Det lär finnas folk, som blir modstulna, bara de kommer in i en skog,« skämtade hon, «och till dem tror jag att du hör. Men annars ska jag säga dig, att jag skulle bli riktigt glad, om jag mötte den där rövarn. Jag ville tacka honom, därför att det är han, som har gjort hela min lycka. Inte hade du nånsin tänkt på att gifta dig med mig, om han inte hade kommit till min hjälp.«

«Om vi bara hade gått hit opp då genast,« fortsatte mannen utan att kunna komma ifrån sina farhågor, «och försökt att få tag i honom! Men både far och farmor var emot det och sa, att det var bäst för oss bönder att inte komma i strid med skogsströvarna. Nu kommer jag att gå och tänka på den där karln hela sommarn.«

«Det ska du inte bry dig om,« sa hustrun. «Du vet väl, att jag har lyckan med mig.«

«Ja, se lyckan,« sa den unge mannen, allt mer och mer förstämd, «den är då ofta bara som ett så’nt där köttstycke, som jag lägger ut åt vargarna, för att de ska lockas så långt fram, att jag kan komma åt att skjuta ner dem. Det är, just när det har gått en som mest väl i händer, som en ska se opp, att inte olyckan ligger i bakhåll och fäller en.«

«Jag tror, att du gör dig lika så många farhågor som gammalmora,« sa hustrun. «Detta är första gången jag märker, att jag har fått en riktig jämmerlapp till man.«

De kom nu till en hög backe. Ragnhild hoppade av hästen, och de gick tysta, tills stigningen gav med sig. Hustrun började förstå, att mannen var bekymrad på allvar, och hon sökte efter något sätt att lugna honom.

«Du ska säga mig, om du tycker, att jag har missbrukat min lycka,« sa hon.

«Ånej då, det är inte så jag menar,« sa han. «Men jag har så ofta tänkt på detta med vargarna. Det är, som de skulle bli blinda, när de ser det stora köttstycket. De borde ju misstänka, att det där, som ligger så öppet i deras väg, skulle vara farligt att närma sig, men de säger visst till varandra: ’I dag har vi lyckan med oss,’ och så rusar de åstad.«

«Men du menar då väl inte, att det är på samma sätt för oss människor?« sa hustrun och såg nästan förskräckt på honom. «Skulle det finnas någon, som vill ge oss lycka, bara för att vi skulle glömma försiktigheten och falla i ett bakhåll?«

«Åja, jag tycker, att det ser så ut mången gång,« sa mannen.

Det blev på nytt backigt och svårt att gå. Ragnhild blev tung till sinnes, också hon. Hon gick långsamt och lät en dräng ta vård om klövjehästen. Korna fick gå om henne, hon ville ha tid på sig att tänka igenom saken. Hon började förstå, att hon måste avstå från fäbodvistelsen för mannens skull. Han skulle annars gå och göra sig så stora farhågor, att han kände sig olycklig varje dagens stund.

«Om du alls inte vill låta mig arbeta i fäboden, så ska jag väl vända tillbaka hem,« sa hon till sist.

Mannen blev genast glad, då hon hade gett honom detta löfte. Han önskade, att han hade kunnat ta henne med sig hem genast utan att gå fram till fäboden en gång, men det lät sig inte göra. Han fick vara nöjd med detta, att hon följde med ner till gården nästa dag.

Ragnhild var litet harmsen över att hon hade nödgats ge vika, och för att visa mannen hur litet rädd hon var för rövarn, började hon tala om att hon denna vinter flera gånger hade undrat hur han och kamraterna hade haft det uppe i deras fäbod. Ja, hon hade till och med haft lust att skicka upp mat till honom. Det var väl till

dels av tacksamhet för att han hade hjälpt henne att nå det hon mest av allt hade önskat sig.

«Det kunde nog ha blivit ett farligt äventyr för dig,« sa mannen. «De säger, att björnar ska förstå sig på vad tacksamhet är, men jag har aldrig hört, att de här vilda skogsströvarna har någe förstånd om en så'n sak.«

«Det var heller inte bara fördenskull,« sa Ragnhild. «Det var, för att jag skulle slippa att drömma om honom. Han kom ibland i drömmen och satte kniven på strupen på mig och befallde mig att ge honom mat. En natt drömde jag, att det stod en hund och skällde utanför vår dörr. Jag öppnade för den, men då hade hunden med ens fått den där karlns ansikte, och jag fick brått att dra igen dörrn och stänga honom ute. Han tjöt då så hemskt av hunger, att jag hörde ljudet i mina öron, när jag vaknade.«

«Nåja, det var ju givet, att du skulle drömma om den, som hade skrämt dig,« sa mannen, men han skyndade på stegen med detsamma och såg nu återigen orolig och ängslig ut. «Vi har blivit efter,« fortfor han. «Vi borde väl vara framme vid fäboden lika snart som de andra, så att det inte blir oreda vid oppackningen.«

Ragnhild följde honom, allt under det att hon fortsatte att berätta.

«Jag tänkte flera gånger be dig, att du skulle ta folk med dig och gå opp till fäboden.«

«Ja, det skulle du ha gjort,« sa mannen raskt.

«Men du kan väl förstå, att jag inte ville säga någe. Jag ville inte, att du skulle gå emot ett rövarband, för att jag skulle slippa ifrån mina onda drömmar.«

Mannen skyndade på stegen ännu mera. Det gick nu så brant uppför, att hustrun blev andfådd, när hon talade, men hon fortfor i alla fall. «Det var en dag, då jag gick som i sömn och inte visste till mig. Jag stoppade oförmärkt mat i en ränsel, hängde den på ryggen och gick till skogs. Först då jag kom i backen ovanför gården, vaknade jag opp. Jag begrep inte hur det hade kunnat falla mig in, men jag visste, att jag hade ämnat gå med mat opp till rövarna i fäboden. Jag vände förstås och sprang hem igen, så fort jag kunde.«

Mannen svarade ingenting. Han bara skyndade på stegen. Hon fick halvspringa för att kunna följa honom.

«Skulle jag kanske ha talat om detta för dig förut?« frågade hon, när hon märkte hans oro.

«Ja,« sa han nästan hårt. «Du skulle ha talat om det långt förut.«

«Det kom aldrig en vedhuggare eller kolare ner ur skogen,« fortsatte hon, «utan att jag frågade dem om de inte hade gått förbi vår fäbod och sett rövarna. Men de svarade mig alla, att det inte syntes till några människospår åt det hållet det här året.«

«Minns du vad jag nyss sa?« frågade Egil. «Nu tror jag, att det har gått så för dig som för vargarna. Du har inte gett akt på det, som var sänt dig till varning. Du har varit för säker. Du har fallit i bakhållet.«

Han skyndade nu framåt så fort, att hon knappt kunde följa, och förklarade inte sina ord något vidare. Hon förstod inte vad han var rädd för, men ångestens smitta spred sig också till henne, medan hon ansträngde sig för att följa honom.

Äntligen var de då så långt komna, att de såg fäbodvallen. De små stugorna låg där på samma sätt, som hon hade lämnat dem förra hösten, och intet ont tycktes ha kommit vid dem. Boskapen och folket höll just på att i god ordning tåga uppför fäbodgatan in på tunet.

Nu märkte både mannen och hustrun på en gång något underligt. När korna kom in på gräsbacken mellan

husen, började de stångas, inte på lek, utan vilt och ilsket, som om de ville döda varandra. De for samman i en enda röra, kämpade mot varandra och knuffade omkull varandra i full galenskap.

«Vad är det åt korna?« skrek Ragnhild, men Egil svarade inte. Han storsprang uppför fäbodgatan och for in i högen. «Bara bort härifrån med dem! Kör ner dem i skogen igen!« skrek han till folket, och med ursinniga rapp fick han äntligen skaran åtskild och bortdriven. Så snart som de var utom fäbodtunet, lugnade de sig och gick stilla som vanligt neråt gatan.

Då boskapen var bortdriven, gick Egil upp mot fäbodstugan, öppnade dörren, men steg inte över tröskeln. Om ett ögonblick kom han tillbaka till Ragnhild och var då mycket blek.

Ragnhild hade också hunnit upp till tunet. Hon hade sjunkit ner på en sten, liksom orkade hon inte gå längre.

«Säg, Egil, vad är det för en stank, som jag känner häroppe?« frågade hon. «Så brukar det väl aldrig lukta i skogen.«

Han tordes inte svara, men hon frågade strax därpå:

«Varför sitter det en så’n lång rad av korpar på taket, Egil?«

«Ragnhild!« sa mannen, och rösten darrade av sorg över att han hade något så svårt att tala om för henne. «Vi ska genast vandra ner till gården igen. Vi kan inte nyttja fäboden här i år. Den där mannen, som du slängde vasslan över, har säkert blivit blind med detsamma. Han har inte kunnat komma ut ur stugan, och hans kamrater har inte kommit honom till hjälp. – Kära, du behöver inte ta det svårt! Det var en ond rövare. Han kom in för att döda dig. Du har ingen skuld i att det har gått, som det har gått. Nej, gå inte in i fäbodstugan! Han har varit där hela vintern. Han är kvar där än.«

Hustrun störtade upp. Mannen grep efter henne, men hon var honom för snabb. Hon sprang fram till fäboden, fick upp dörren och såg in.

Strax efteråt ljöd hennes skratt högt och gällt. Hon kom ut på gården storskrattande, med armarna högt upplyfta.

«Har du sett starkare lycka?« skrek hon. «Har du sett starkare lycka?«

Hon störtade bort rätt in i mörka skogen, och när mannen fann henne, var hon vansinnig.

TJÄNSTEANDEN

Krus Erik Ersson, sockenskomakarn, och hans lärling, Konstantin Karlsson, hade suttit hela veckan och gjort skor i prästgården, och nu vid niotiden på lördagskvällen var de på väg till sina hem långt borta vid sockengränsen.

Det var höst, och solen var nergången för längesedan, men vandringen gick inte fördenskull fram i mörker, utan genom klar luft och månsken. Det var så vackert, som det kunde vara. Sjön nedanför prästgården låg spegelblänk, med en väg av silver mitt över, och utåt åkrarna sågs på vartenda strå daggdroppar, som blev till vita pärlor i månskenet. Det var bara, när de hade att gå genom en eller annan träddunge, som det blev mörkt omkring dem. Det var inte särdeles långt lidet på hösten, utan löven satt ännu kvar, och trädkronorna bredde ut sig över deras huvuden som djupsvarta valv.

Det var litet ovant att gå efter att i sex dagar ha suttit lutade över skomakarbänken. De pustade under

tyngden av ränslarna, och ingen av dem sade något.

Men vägen från prästbostället ledde förbi begravningsplatsen, och när Krus Erik Ersson över kyrkogårdsmuren såg en skymt av de gammalmodiga gravkorsen, kom tankarna i fart på honom.

«Ja, du Konstantin,« sa han, och stämman blev med detsamma både ängslig och längtansfull, som då man en natt går förbi en främmande fruktträdgård och talar om hur gott det skulle vara, om man kunde få något med av äpplena. «Det skulle vara bra präktigt, om en kunde få lite gravmull.«

«Gravmull!« sa lärlingen och blev så häpen, att han stannade. «Det kan ni väl få, så mycke ni vill. Men vad skulle ni med den?«

Krus Erik stannade också, och nu var han så gripen av det, som de talade om, att han inte kunde få ljud i rösten, utan måste viska.

«Det är på det sättet, som man får en 'spirrtus'. Och den, som har en spirrtus, kan få allt, vad han vill. Då behövde en aldrig mer göra ett par skor. En kunde bygga sig en gård lika hög som klockstapeln, och en kunde skaffa sig hästar och vagn och slippa gå ett steg.«

Lärlingen var från ett hem, där mycken fromhet och gudaktighet övades och all övertro var bortlagd. Han stod i slö förvåning och kunde inte fatta, att Krus Erik menade allvar.

«Det är väl inte möjligt, att ni tror på så'nt, mäster Erik,« sa han.

«Visst tror jag,« sa den andre. Och där, som de stod utanför kyrkogården, började han berätta om både den ena och den andra, som hade skaffat sig en spirrtus och betjänat sig av den.

Men det var inte möjligt för honom att få lärlingen till att tro. Han var en lång, vacker pojke på sjutton år med ett beskedligt, men också litet sömnaktigt utseende. Han frågade i all oskuld:

«Om ni tror så säkert, varför skaffar ni er inte själv en så'n där hjälpare?«

Krus Erik svarade dystert: «Jag kan aldrig få nå'n. Det är över min kraft.«

Därmed suckade han, hissade ränseln högre upp på axlarna och återtog vandringen.

Konstantin förblev stående. Det tycktes, som om ett svagt intresse för saken hade börjat vakna inom honom.

Då Krus Erik hade gått ett par steg, stannade han och vände sig mot lärlingen.

«Du kan väl aldrig mena, Konstantin,« och stämman darrade till bara vid tanken på något så oerhört, «du menar väl aldrig, att jag skulle gå in på kyrkogårn och ta opp mull?«

«Nej,« sa lärlingen betänksamt. «När ni tror på det, förstår jag ju, att ni inte kan.«

«Jag går aldrig förbi en kyrkogård om natten utan att önska mig en spirrtus,« sa Krus Erik, «men jag kan inte skaffa mig nå'n. Så att det är inte lönt, att vi står kvar här längre, Konstantin.«

Han återtog vandringen, men långsamt, liksom i hopp att bli hejdad.

Lärlingen följde honom inte nu heller. Saken var ju den, att om det fanns någon i världen, som han riktigt höll av, så var det Krus Erik. Föräldrarna därhemma var så stränga, att de varken tålde skratt eller lek. Skomakarn däremot var full av skämt och historier och så lätt att umgås med, som om han också vore en sjuttonåring. Och nu, när Konstantin såg honom stå gammal och sliten borta på vägen, fick han lust att göra

honom en glädje.

Han stötte med foten till en grästorva, så att daggpärlorna stänkte upp i luften.

«Ser ni, Krus Erik, jag är inte mer rädd för den ena jordtorvan än för den andra, och om ni bara vill vänta på mig en stund, så ska ni få vad ni önskar er.«

Han hade krängt av sig ränseln och kastat ner den på vägen, medan han talade. Nu gjorde han ett språng över landsvägsdiket och muren och stod inne på kyrkogården, innan Krus Erik hann befalla honom att avstå från företaget.

Det var också nödvändigt, att alltsammans kom som en överraskning för mästarn. Krus Erik var lika mån om sina lärlingar som om sig själv. Han skulle aldrig ha tillåtit Konstantin att nattetid gå in på en kyrkogård, om han hade blivit tillfrågad.

Konstantin kunde mycket väl ha samlat in litet mull från en grav, som hade legat nära kyrkogårdsmuren, men så ville han inte ha det. Det var inte ofta han var i stånd att utmärka sig på något sätt, men mod ägde han nog av, och han hade inte något emot, att Krus Erik skulle lägga märke till detta.

Han stannade äntligen vid en gravkulle, som låg mitt på kyrkogården, sparkade upp en torva och grävde sedan med händerna undan det översta jordlagret.

Då han tyckte, att han hade arbetat sig tillräckligt djupt ner i jorden, tog han ett par nävar mull och fyllde med den sina tröjfickor. Hur mycket mull som behövdes för en duglig spirrtus, kunde han inte rätt veta, men han tänkte, att två fickor fulla skulle förslå.

Hela tiden var han bara road av sitt företag och kände ingen rädsla. Hans tankar sysslade med Krus Erik. Vad skulle han ta sig till månne, sedan han hade fått en spirrtus att befalla över?

Alldeles tyst och stilla var det omkring honom. Det var nästan försmädligt, att han alls inte såg eller hörde något sådant, som folk brukar se och höra på kyrkogårdar, så att han hade haft några äventyr att skryta med, då han kom tillbaka till mästarn.

Han skrapade ner den uppkastade mullen i hålet och lade grästorvan till rätta. Han gjorde detta långsamt, för att det skulle ta litet tid. Krus Erik skulle inte tro, att han hade gjort sig någon brådska.

Mitt under arbetet höll han inne och blev alldeles stilla. Det var inte något spöke, som hade skrämt honom, bara en liten underlig tanke.

Det tycktes honom med ens, att han var bra dum, som gjorde sig så mycket besvär för att skaffa en spirrtus åt Krus Erik. Varför behöll han den inte själv? Han var i lika stort behov av den som mästarn.

I en glimt såg han framför sig en liten grå stuga med ett enda rum, som var hans hem, en lång, sorgsen, dödssjuk man, som var hans far, en utsliten, avmagrad kvinna, som var hans mor. Visst, visst behövde han en spirrtus bättre än någon annan.

Det föll ett blad från ett träd, just som han hade detta i tankarna. Det prasslade till, då det for förbi hans huvud, och han reste sig med stor hast.

Han såg sig omkring med förvildade blickar. Hade det hänt något, medan han hade stått lutad över graven? Höll de döda på att vakna? Det viskade bestämt från grav till grav. Det skymtade något vitt inne i den svarta skuggan under träden. Där stod de döda i täta klungor. De hade funnits där hela tiden. I nästa ögonblick skulle han se dem.

Han var rädd ett ögonblick, men han sprang inte, utan stod stilla. Han tvingade blickarna. De fick inte irra åt alla håll för att spana efter gastar. Han ville inte skrämma upp sig. Ville inte komma andfådd och darrande tillbaka till Krus Erik.

Och under den stadiga blicken försvann alltsammans. Luften blev som rensad från spöken och otyg, och han kunde anträda återfärden med lugn.

Det där att behålla gravmullen för sig tänkte han inte mer på.

Vad skulle det tjäna till? Det var ju bara jord.

Det var bra besynnerligt, att en så klok man som Krus! Erik hade kunnat gå och längta efter sådana barnsliga ting i hela sitt liv.

Det var också något att längta efter! Konstantin stack händerna i sina välfyllda fickor. Bara litet mull.

Men i detsamma gav Konstantin till ett gällt, rungande skrik, likaså vilt och ångestfullt, som om en gast hade visat sig för honom.

När hans händer hade grävt sig ner i fickorna, hade han känt, att det inte var mull, som fyllde dem, utan döda människors kvarlevor. Det var fingrar, tår, glatta ögonklot, skrumpnat skinn, tilltrasslat hår, kött, benskärvor, senor.

Och allt detta var klibbigt, kallt, mjukt, statt i upplösning. Han ryckte upp händerna och satte av i vildaste flykt mot muren och vägen, alltmedan han försökte vända ut och in på fickorna för att bli fri från den förfärliga massan. Hela tiden skrek han, mindre av skräck än av vämjelse.

Då han åter stod på vägen och såg sig om efter Krus Erik, märkte han denne på språng långt bortom kyrkan.

Konstantin fick i en hast fatt i ränseln och slängde den på sig. Helst hade han nu velat springa så fort, som benen förmådde, men han ville inte göra sig löjlig. Han bet samman tänderna och höll den vanliga lunken, ända tills han hann upp mästarn, som stod och väntade på honom borta vid sockenstughörnet.

«Hur är det med dig?« frågade Krus Erik, och då Konstantin svarade, att han hade det bra, gjorde han inga fler frågor. Se, Krus Erik visste ju, att då man misstänker, att en människa har sett något underligt, är det inte bra att tala om detta förrän någon tid efteråt.

Hur det hade gått med att samla in gravmullen, det såg han på Konstantins ut- och invända tröjfickor.

*

Under sommarn och så långt in på hösten som möjligt sov Konstantin på vinden, där han med några bräder hade stängt av åt sig en vrå, som han kallade för sin kammare. Den var inte stor, ett litet, smalt sängställ upptog nästan hela utrymmet, men det var det behaget med den, att han kunde få sova ut där om söndagsmornarna. Hade han legat nere i stugan hos föräldrarna, hade han varit tvungen att stiga upp i så god tid, att modern hann att bädda upp sängen, innan hon gick till kyrkan.

Sedan han hade börjat arbeta hos Krus Erik, var det ingenting ovanligt, att han om söndagarna sov, ända tills väggklockan nere i stugan slog tolv, men något sådant hände honom inte dagen efter äventyret på kyrkogården, utan han vaknade redan före tio. Han kom genast ihåg alltsammans. Det satt ännu kvar en smula vämjelse i fingrarna. Det kröp i dem, bara han tänkte på det där, som de hade kommit ner i.

Det hade varit inbillning alltihop förstås, bara rädsla. Han visste ju, att det inte var annat än mull, som han

hade stoppat i fickorna.

Men Krus Erik hade haft rätt, han. Det var inte någon lätt sak att gå in på kyrkogården om natten och hämta gravmull.

Med ens for han upp ur sängen. Tänk, om mor och Krus Erik skulle råkas på kyrkvägen, och tänk, om mästarn skulle tala om, att Konstantin i går kväll var inne på kyrkogården för att skaffa en spirrtus! Han fick lov att tala med skomakarn genast och be honom tiga. Mor skulle bli alldeles ifrån sig.

Så brått han hade, kunde han inte förmå sig att sätta på sig skorna, så dammiga och smutsiga som de var. Han tog fram blanksmörja och borste ur ränseln och trädde skon på handen. I detsamma kom en hel massa jord farande ut ur den.

Konstantin drog häftigt in andedräkten och blåste ut den igen med ett visslande. Han förstod hur det kom sig, att han hade mull i skorna. Den hade troligtvis ramlat ner i dem, då han tömde fickorna på kyrkogården. Skorna var ju så vida upptill. Det kunde inte ha gått till på annat sätt. Han tittade på mullkornen. De var som annan jord. Ja, det andra hade ju bara varit inbillning.

Han tömde båda skorna och förde samman jorden med foten.

Inte var det mycket, men ... Kanske det ändå kunde räcka till en spirrtus?

Återigen öppnade han ränseln, tog fram en liten bleckdosa, där han brukade förvara nubb och pligg, tömde den och sopade gravmullen ner i den.

Krus Erik skulle få sin spirrtus. Han skulle få se, att Konstantin hade varit karl till att föra hem den. – – – – – – – – – – –

Fastän Konstantin knappt hade gett sig tid att smaka på mjölken och brödet, som mor hade ställt fram åt honom, kom han inte fram till Krus Eriks stuga i tid, utan mästarn hade redan gett sig av till kyrkan. Konstantin skyndade efter för att söka hinna upp honom på vägen, och det hade han väl också gjort, om det inte hade varit för skorna.

Han visste inte vad som hade tagit åt dem. De glappade för varje steg, såsom de aldrig förr hade gjort, och skavde på foten. Det började svida i skinnet, så att han måste stanna.

Han tog av sig skorna och satte sig vid vägkanten. Barfota kunde han inte förmå sig att gå, och med skorna på kom han inte ur fläcken. Han hade redan skavsår på båda fötterna. Medan han satt rådlös på marken, kom en kärra körande, och i den satt Öst Samuel Andersson och en främmande, som såg ut som en herrekarl. De åkte helt långsamt, vilket föreföll underligt, för Öst Samuel var hästhandlare och brukade alltid köra så, att hästen låg som utsträckt efter vägen.

Öst Samuel var annars en gammal god vän till Konstantins föräldrar. Deras stuga låg på en utmark under Östgården, och han hade mången gång stått dem bi med råd och dåd, framför allt sedan far hade fått den här svåra sjukdomen, som nästan alltid höll honom vid sängen.

Då Öst Samuel kom mitt för Konstantin, drog han in tömmarna och frågade honom vart han ämnade sig.

Jo, han skulle till kyrkan, men han hade fått skavsår, så att han var visst tvungen att vända om hem.

Öst Samuel erbjöd honom då att åka bakpå kärran. Han skulle inte till kyrkan, utan till kyrkvärden i Aspnäs, men Konstantin fick åtminstone hjälp med halva vägen.

Konstantin kröp upp bakpå kärran. Detta var ju ändå en liten början till tur.

Därframme i kärran talade de om Konstantin. Den främmande sade först något, men med så låg röst, att han inte kunde höra det. Öst Samuel däremot hade en mer bullersam stämma, och han förstod inte att dämpa den. Konstantin hörde, att han medgav, att pojken såg bra ut och var beskedlig, men det var inga tag i honom, såsom det väl hade behövts. Fadern låg jämt sjuk, modern höll på att arbeta ihjäl sig, men gossen gick helst och slog dank. Nu hade de satt honom i skomakarlära, och mästarn tyckte, att han var snäll och villig, men inte trodde han, att det kunde bli någon riktig skomakare av honom. Han hade dåligt handlag och var långsam.

Den främmande sade åter något med sin låga röst. Han måtte ha påmint om att Konstantin kanske hörde vad de sade.

Öst Samuel svarade bekymmerslöst, att den där pojken ingenting hörde. Han gick alltid omkring, som om han sov.

Vad det nu berodde på, men Konstantin sov inte den dagen. Han hörde både detta och allt annat, som de bägge resande talade om.

Öst Samuel höll in hästen vid avvägen, som ledde upp till Aspnäs. Konstantin fick stiga av, och de andra körde upp till gården.

«Du får allt skynda dig nu, om du vill komma fram till kyrkan, innan prästen har stigit ner från predikstolen,« ropade Öst Samuel efter honom.

Men sannerligen det var lätt för Konstantin att skynda sig. Skoskavet plågade honom vid varje steg. Han kom inte fortare framåt än en snigel. Kanske spirrtus inte ville, att han skulle lämna den ifrån sig?

Det gick inte bättre, än att gudstjänsten tog slut och kyrkfolket begav sig på hemväg, innan Konstantin hade kommit så långt som till kyrkbyn.

En av de första, som han mötte, var kyrkvärden från Aspnäs, som kom vandrande mitt på vägen, så bred och stor, som om han ville behålla den för sig ensam.

Skomakarlärlingen, som hade arbetat i varenda gård i socknen, kände genast igen kyrkvärden. Han ställde sig mitt för honom, sträckte ut handen och sade goddag.

Kyrkvärden räckte honom högra handen, som höll käppen med den stora silverknappen. Han flyttade inte käppen över i vänster hand, utan lät Konstantin, så gott han kunde, skaka hand med den sammantryckta näven och käppkryckan.

Men gossen lät sig ingenting bekomma, utan sade raskt:

«Jag tänkte, att jag skulle tala om för er, att ni har främmande hemma. Det är Öst Samuel och en herrkarl från staden. Jag vet det, därför att jag fick åka bakpå kärran.«

«Jaså, jaså, det var ju stora nyheter. Kan det vara längesen de kom åkande?«

«Det är väl en timme sen nu. Men de väntar nog, tills ni kommer hem, för de vill köpa ert gråa sto.«

Det var besynnerligt. Konstantin kände den här dagen ingen respekt för kyrkvärden, ingen blyghet. Han vågade till och med skämta litet med honom.

«Jag hörde också hur mycke de lura' er på, när de köpte häst av er i fjol, och jag vet hur mycke stoet är värt

och hur mycke ni skulle kunna få för det, om ni stod på er.«

I samma ögonblick, som han slungade ut detta, gav han sig på väg bortåt kyrkan. Han gick fort utan att fråga efter skoskavet.

Kyrkvärden ropade efter honom, men Konstantin låtsade inte höra, utan gick på. Då kom den stora, tunga karlen springande efter honom.

Konstantin bara ökade farten. Det vore bra, om kyrkvärden finge lära sig till en annan gång att inte hälsa med käppkryckan.

Äntligen fann han för gott att stanna. Kyrkvärden kom fram till honom, andfådd och flåsande.

Det var väl inte möjligt, att han visste så mycket, som han skröt med? Han hade väl bara tyckt, att det var roligt, att en gammal karl fick springa sig fördärvad för att hinna fatt honom?

Konstantin tog an en förnärmad min. Det var ju inte lönt, att han talade om vad han visste, ifall kyrkvärden trodde, att han ljög.

Kyrkvärden mätte honom med en snabb blick. Därpå stack han handen i bröstfickan, tog fram sedelboken och bjöd honom en femkrona.

«Jag tror inte, att du ljuger,« sa han. «Tala om vad du har hört, så får du den här.«

Skomakarlärlingen, som ännu arbetade utan lön, blev het av iver, då han fick se en så stor sedel. Detta skulle Öst Samuel ha sett, han, som trodde, att Konstantin varken såg eller hörde, utan bara gick och sov.

Han talade förstås om vad han visste och fick också den utfästa belöningen.

När han vandrade vidare framåt vägen med femkronan i fickan, mötte han äntligen Krus Erik.

Han kom genast att tänka på spirrtus. Detta var det allra bästa tillfälle att ge den till mästarn. De två var ensamma på vägen, och ingen såg eller hörde dem.

Men Konstantin gick förbi Krus Erik utan att stanna. Det var nätt och jämnt, att han hälsade och talade om, att han skulle ut på sjön och meta abborrar. Han hade gjort upp det så i går med prästgårdspojkarna.

Spirrtus låg i hans ficka, som vore den fastnitad där. Han sade till sig själv, att han ändå borde pröva, om den dög till något, innan han gav bort den.

*

På måndagsmorgonen, då Konstantin återigen satt vid det låga, smala skomakarbordet mitt emot Krus Erik, kände han sig så eländig som aldrig förr i hela sitt liv.

Han var alldeles på det klara med att han skulle avstå spirrtus till Krus Erik. Han ville inte ha något mer med den att göra.

Hela söndagseftermiddagen under fisket hade han haft en märkvärdig tur. Han hade dragit upp den ena stora abborren efter den andra, medan de andra pojkarna, som hade varit med honom i båten, inte hade fått något alls.

Det var inte så lätt att reda ut vad detta hade berott på. Han visste med sig, att han hade varit påpasslig och vaksam hela tiden, medan de andra hade pratat och haft tankarna på annat håll.

Till sist hade de andra blivit retade över att de inte fick något och rott hem mitt i hans bästa fiskelycka. Och som fiskedoningen och båten var deras, hade de också behållit alla abborrarna. Om de inte hade blivit förargade över att han ensam hade haft lycka med sig, hade de kanske lämnat honom ett par fiskar. Nu fick han gå hem tomhänt.

Detta var nog så förtretligt, men något ännu värre hade mött honom, då han kom hem. Öst Samuel hade varit inne hos föräldrarna och klagat på honom. Han hade velat hjälpa en god vän att köpa en häst, som var lik en, som han hade förut. Men nu hade de fått betala alldeles för mycket för kyrkvärdens gråa sto, och det var Konstantins skull.

Det var kyrkvärden, som inte hade haft vett att tiga, utan sedan köpet väl blivit avslutat, hade han talat om för Öst Samuel hur han hade fått veta hur högt köparna ville gå. Och nu visste föräldrarna om femkronan och alltihop.

De var uppskrämda, därför att han hade retat Öst Samuel. Vad skulle det bli av dem, om han tog sin hand ifrån dem?

Mor kunde inte förstå vad som hade flugit i honom. Aldrig hade han gjort så förr. Hur kunde det falla honom in att förråda andras hemligheter och ta betalt för det till? Han var en riktig Judas.

Femkronan hade mor tagit för att lämna den tillbaka till kyrkvärden. Sådana syndapengar kunde de inte behålla.

Konstantin låtsade ännu för sig själv, att han inte trodde, att den där gravmullen hade någon makt. Men innerst inne var han ändå övertygad om att den var skuld till alltsammans.

I dag på morgonen, då han gick hemifrån, hade han varit fast besluten att göra sig av med otyget, så snart han råkade Krus Erik. Men det besynnerliga var, att han inte hade förmått det. Han hade redan flera gånger stuckit ner handen i fickan och fattat om dosan för att ge bort den, men han hade ångrat sig. Det var ändå så förunderligt att äga en sådan sak. Och att fundera över detta om den hade någon makt. Ända hittills hade den bara bragt elände över honom, men det var i alla fall nästan omöjligt att skiljas från den.

Han var så upptagen av dessa tankar, att han arbetade sämre än vanligt, och Krus Erik märkte det. Men Krus Erik hade ett så välsignat sätt med sina lärlingar. Han grälade aldrig på dem, utan han hade sina små knep, som han använde för att få dem att arbeta.

«Du Konstantin,« sa han, «nu har jag märkt till två par skor, som vi ska göra färdiga i dag. Vad säger du, om vi skulle arbeta i kapp? Du gör det ena paret och jag det andra, och så söker vi att hinna om varandra.«

Spirrtus for ner i fickan igen. Konstantin gick med stor iver in på förslaget. Här var nu ett gott sätt att få pröva om trolltyget dög till något.

De plockade fram knivar, hammare, tänger, läster, läder, skogarn, pligg, allt möjligt, som behövdes för skoarbetet, och lade upp detta framför sig. Sedan räknade mästarn högtidligt: ett, tu, tre, och så började tävlingen.

De skar till överlädret, klistrade fast fodret med rågmjölsgröt, och medan detta sedan torkade borta på spisen, tvinnade de ihop skogarnet till hård tråd och satte fast svinborst i trådändarna.

Med detta blev de färdiga lika snart båda två, men Krus Erik blev litet förvånad, när han såg hur händigt Konstantin bar sig åt, då han snodde tråden och satte fast borsten. Detta var andra tag än hans vanliga.

Sedan var det att skära till sulan och lägga den i blöt, för att man lättare skulle kunna hantera den.

Det var märkvärdigt att se hur raskt Konstantins kniv skar sig fram genom det hårda lädret.

Erik Ersson hade i början arbetat litet långsammare än vanligt, för att inte Konstantin skulle bli missmodig och ge upp hoppet att vinna. Men han märkte, att han måste öka farten, om han inte ville bli efter själv.

De tog till prylar och tråd för att sy ihop överlädret. Lärlingens händer rörde sig så snabbt som fågelvingar. Krus Erik måste be att få se på arbetet. Han blev rädd för att Konstantin slarvade i väg alldeles för fort.

Konstantin visade honom en söm, som var både rak och jämn, ett riktigt pärlstickararbete.

Inte ett ögonblick hade det fallit Krus Erik in, att han inte skulle segra i den här striden. Men nu började han bli litet betänksam.

Konstantin hade försprång allaredan. Och fingrarna rörde sig så hastigt som på en, som gör trollkonster på en marknad.

När det ringde till middagsrast, hade Konstantin redan den första skon uppsatt på lästen och satt och knackade på sulan för att få den jämn och hård. Krus Erik var inte alls så långt kommen. Ingen av dem såg upp från arbetet, fastän det nu var deras fristund.

Konstantin tänkte helt flyktigt på hur glad han annars brukade vara, då han fick vila, men i dag var det en annan sak, i dag gick arbetet alldeles av sig självt. Han blev inte trött, och ingenting var svårt för honom. Han hade aldrig förut förstått, att det kunde vara roligt att arbeta.

De kallades in i köket för att äta middag. När de hade kastat i sig litet mat, sprang de i kapp tillbaka till drängstugan, där de hade sin verkstad.

Det andra gårdsfolket hade kommit underfund med vad som stod på. Och i stället för att vila middag ställde sig karlarna att betrakta de två skomakarna.

Alla tog för avgjort till en början, att Krus Erik skulle bli först färdig. Men då de hade sett på en stund, började de ändra tankar. Den ena efter den andra sade till Krus Erik, att han visst aldrig hade haft en så styv lärling som den här.

Krus Erik satt nu och hamrade in pligg i sulan. Han slog ojämnt och häftigt, och alla tyckte, att han inte gjorde ett så gott arbete, som han brukade.

För Konstantin däremot lade sig allt till rätta. Allt passade, som det skulle. Vart hammarslag träffade.

«Det blir vackra skor, det där,« sa folket. «Du kan snart sköta dig på egen hand.«

Arbetarna gick sin väg, och skomakarna klackade och pliggade alldeles tysta. Då uppgav Krus Erik ett lätt rop. Han hade slagit miste, fått tumnageln under hammarn.

Konstantin kastade en hastig blick över till Krus Erik. Det var ingen, som hade varit så snäll mot honom och haft så mycket tålamod med honom. Nu först kom han att tänka på att mästarn kanske skulle känna det svårt, om det visade sig, att lärlingen kunde göra skor fortare och bättre än han.

Gubben såg riktigt eländig ut, där han satt och knogade.

Det var kanske inte en riktigt ärlig tävlan heller. Konstantin måste erkänna, att en annan dag, då han inte hade spirrtus i fickan, hade han inte kunnat arbeta på det här sättet. Han märkte, att Krus Erik inte en gång gav sig tid att hålla tummen i vatten. Han var förstås rädd, att Konstantin skulle få för stort försprång.

Lärlingen kände med sig, att han borde spara mästarn och arbeta litet långsammare, men han kunde inte hejda sig. Det var en sådan arbetslust över honom.

När klockan slog fem, stod båda skorna färdiga framför honom. Han sköt dem över till Krus Erik.

Mästarn lade ner den sko, som han höll i handen och som ännu inte var färdigsulad. Han synade lärlingens arbete både länge och väl.

«Du behöver inte göra mer i dag. Du får gå hem,« sa han stilla.

«Ska vi inte arbeta här i morgon också?«

«Jo, jag ska arbeta här,« sa Krus Erik, och när han nu lyfte upp huvudet, flög en skarp och hatfull blick över till Konstantin, «men inte du. Jag kan väl inte sitta här med en lärling, som arbetar bättre än jag själv.«

Konstantin svarade ingenting, utan tog sin mössa och gick mot dörren. På tröskeln vände han sig om. Handen for ovillkorligen ner i fickan, men den stannade där, kom inte upp igen.

«Tack för mig då, och adjö!« sa han och stängde sakta dörren efter sig.

*

Konstantin stod i månskenet på gården därhemma och sköt till måls med en pilbåge.

Han hade gjort den åt sig för längesedan, då han var en tolv, tretton år, men han hade aldrig haft någon tur med skjutningen på den tiden. Det hade visst aldrig hänt, att han hade träffat det, som han hade siktat på.

Nu däremot träffade han gång på gång pricken i en liten måltavla, som han hade ritat upp på lagårdsväggen.

Han såg präktig ut, där han stod och sköt, och en av systrarna hade kommit ut för att se på honom. Han skröt och skrävlade om sin skicklighet, som han aldrig hade gjort förr.

Han kände ett oändligt behov att utmärka sig, att visa hur skicklig och stark och smidig han var. Han hoppades, att mor också måtte stå i fönstret och titta på honom.

Men i själ och hjärta var han ängslig. Den där skjutningen hade han hittat på, bara för att han inte skulle behöva tänka på Krus Erik och spirrtus och allt elände.

Så olycklig han var, kände han, att han älskade spirrtus högre än allt annat. Det var visst på samma sätt med honom som med folk, som tyckte om brännvin. De kunde inte låta bli det, fastän de visste, att det förstörde dem.

Spirrtus hade inte skaffat honom annat än olyckor, men i alla fall kände han sig stolt och stark och duglig till allt möjligt, så länge som han hade den i fickan.

När folk hade druckit, kände de sig visst också morska och lyckliga, alldeles som han nu gjorde. Men i andras ögon var de bara anskrämliga.

Han skulle ha velat fråga någon om det var orätt, att han behöll spirrtus. Men mor tordes han inte tala vid om en sådan sak, och Krus Erik var förbittrad på honom.

Han upphörde helt tvärt att skjuta och vände sig till systern, som stod och betraktade honom. Och i flygande fart berättade han henne allt det besynnerliga, som hade hänt honom.

Hon satt tyst, medan han talade. Hon var så lik mor, där hon satt och hörde på under ett tydligt ogillande.

När han hade slutat, yrkade hon på att han skulle tala om allt detta för mor.

«Ämnar du skvallra för henne, du?«

«Nej, men jag ska gå och be mor, att hon kommer hit ut, så att du får tala med henne.«

Han förbjöd henne i högsta oro, men hon höll fast vid sin föresats och reste sig för att gå in.

«Gör det inte! Jag skjuter dig,« ropade han och höjde bågen.

Hon vände sig om, då han ropade. Han hade redan lagt pilen på bågen. Hon skrattade åt honom. Bågen var liten och svag och pilen en trästicka utan udd. Inte en gång en gråsparv kunde han fälla med det vapnet.

«Skjut du, så mycke du vill! Jag går ändå in till mor,« sa hon envist.

I detsamma kom pilen surrande och träffade henne rätt i ögat. – – – – – – – –

Hon låg sjuk länge, måste stanna på sjukhuset i flera månader. När hon kom tillbaka hem, hade hon bara ett öga.

Konstantin hade blivit sig lik igen, medan hon var borta. Han gick åter i lära hos Krus Erik. Han var snäll och beskedlig, en smula fumlig och liknöjd just som förut.

«Du får inte tro, att jag siktade på ditt öga,» sa han. «Jag sköt mot takåsen, men just som pilen flög av, var det, som om en hand hade slagit till den, så att den for rätt emot dig.«

«Jag såg, att du inte sköt åt mitt håll,« sa hon.

«Jag gick till kyrkogårn med den på natten. Jag blev så förskräckt för den.«

Hon satt och funderade. Hon hade blivit liksom en gammal, klok människa efter olyckan. Hon var inte mer ett barn.

«Jag undrar vad det var,« sa hon.

«Det var väl ingenting. Men jag kan längta efter den. Var dag längtar jag efter den.«

«Jag tänker ...« sa hon tvekande. «Om du bara trodde, om du bara inbillade dig, att du hade den ... Då skulle du kunna skjuta och göra skor lika bra, som då du bar den i fickan.«

«Nej,« sa han. «Jag har försökt, men det går inte. Det är, som om nå'n skulle säga till dig, att om du bara inbillade dig, att du hade ditt öga kvar, skulle du se lika bra som förut. Det där är så'nt, som en inte själv har nå'n makt över.«

VATTNET I KYRKVIKEN

För ett par hundra år sedan fanns det i Jössehärad i Värmland en ovanligt sträng och kraftig prost, som av all sin förmåga bemödade sig att göra jösseháringarna till ett fromt och gudaktigt folk. Det var inte nog med att han ville vänja dem av med dryckenskap och slagsmål, med smuggling från Norge och annan orättfärdighet – det hade många präster försökt före honom – utan han förbjöd dem också att frukta och dyrka de rådande i mark och skog och vattendrag, och detta var något, som prästerna annars brukade akta sig för att röra vid.

De förra prästerna hade väl tänkt, att när det nu en gång var så, att det fanns rå i skogen och näck i

strömmen och tomte i gården, så kunde man inte neka folk att skydda sig för deras ondska genom offer eller genom att sluta något slags fördrag med dem, men det ville den här sistkomna prosten inte höra talas om. Gud och hans ord, det var det enda, som människor skulle ha att hålla sig till, och gjorde man bara detta, så behövde man inte tro, att det fanns något annat, som hade makt att bringa en skada och fördärv.

Det var klart från början, att fastän prosten var en väldig predikare, skulle allt det där talet, som han förde mot de underjordiska, vara bortkastat. De flesta åhörare blev rädda för att han skulle reta upp naturandarna emot dem, och det uppstod en sådan fiendskap mot honom, att han heller ingen framgång fick med allt annat, som han ivrade för. Till sist blev det så, att allt, som han sökte motarbeta, det blev hyllat och ärat, men Guds sak försämrades för var dag, som han stannade kvar i församlingen.

Just på den tiden, då han var som mest nedtyngd av all motgång, som hade mött honom, gick han ut en aftonstund för att uppfriska sig med en promenad. Hans hem låg utmed en sjöstrand, och han gjorde sin vanliga tur, följde landsvägen fram till kyrkan och tillbaka igen. Han såg flera gånger ut över sjön, som låg frusen och snöbetäckt, och tänkte därvid på den möda vårsolen måste göra sig för att lösa upp isen. Den hade inte kommit långt ännu. Han såg till och med, att ett par slädar körde fram på den blanknötta vägen, som löpte ut från prästgårdslandet och gick tvärsöver sjön bort till grannsocknen.

Men vad gjorde det solen, att det gick långsamt att smälta isen? Hon var i alla fall säker om att få bukt med den. Om bara han för sin del hade varit så viss om att hans arbete skulle bli krönt med framgång, så skulle han inte fråga efter motstånd eller lidande av något slag.

Mitt på vägen knäppte han ihop sina händer och vände ögonen mot himlen. «O, Gud,« sa han, «om du ser, att mitt arbete aldrig ska bära frukt, så ge mig ett tecken, och jag ska upphöra att vara präst. Jag svär dig, att jag är färdig att bli dagakarl och vinna min bärgning genom min kropps arbete, närhelst du visar mig, att jag inte kan sköta min syssla, så att det är dig till behag.«

Det var ganska besynnerligt. Han hade knappast sagt ut detta, förrän han märkte, att det blev underligt tyst omkring honom. Eller, rättare sagt, han tyckte, att hans öron stängdes till för allt, som de vanligen förnam, och att han i stället hade fått en ny sorts hörsel. Han hörde inte sina egna steg, inte gnisslet av slädmedar, inte slamret av slagorna, som dunkade mot loggolven i de närbelägna bondgårdarna. I dess ställe kunde han uppfatta ljud och röster, som annars inte tränger fram till människoöron, och med denna nya förmåga förnam han hur det ropade nerifrån sjön tre gånger efter vartannat:

«Tiden är inne, men mannen är inte kommen. Tiden är inne, men mannen är inte kommen. Tiden är inne, men mannen är inte kommen.«

Det kom dovt och dämpat, inte från istaket, som täckte sjön, utan från djupet därunder. Det var likt det ohyggliga tjutet av hungertärda vargar och kom rullande under isen vilt och hemskt, som om ett stort, blodtörstigt djur hade stått därnere och skrikit efter rov.

Så snart som det tredje ropet hade förklingat, tyckte lyssnarn, att en lucka sköts till inne i hans huvud, och nu hörde han ingenting annat än sådana ljud, som vanligen förnimmes. Vinden visslade helt sakta i sävbuskarna utmed stranden, snön knarrade under foten, och från ett lass, som just körde förbi, klingade en liten svag klocka.

Men minnet av ropet från sjöbottnen var levande hos honom. Gång på gång tyckte han sig höra det rovgiriga, djuriska lätet, och all den skräck, som han i barndomen hade känt för näck och rå, steg på nytt upp inom honom och kom honom att skaka från huvud till fot. Det blev honom så övermäktigt, att han till och med började springa framemot prästgården. Men efter ett par steg stannade han och försökte att få makt med förskräckelsen. «Du är en kristen människa och en Guds tjänare,« sa han till sig själv, «de orena andar i

skog och mark och sjö ska inte ha den glädjen att se, att du är rädd för dem.«

Han tvang sig att gå långsamt, men ovillkorligen drog han huvudet och skuldrorna framåt, som man gör, då man väntar ett överfall bakifrån. Inom kort rätade han dock upp sig. Hans hjärta slog nu med jämna slag, och han genomfors av en känsla av nyväckt hopp.

«Du bad ju Gud om ett tecken,« sa han till sig själv. «Du bad ju Gud om ett tecken.«

Då han kom tillbaka till prostgården, bar han huvudet högt och gick med sin vanliga fasta gång.

Innan han steg in i sitt arbetsrum, gläntade han på köksdörren och befallde tjänarna, att om de skulle få se någon resande, som vek av från vägen för att bege sig ut på sjön, skulle de ropa honom tillbaka och säga, att prosten ville tala med honom.

En stund därefter hördes främmande steg ute i förstugan. Dörren till prostens rum öppnades, och en ung karl kom in. Han var klädd i vadmalsjacka och gula sämskskinnsbyxor som alla andra bonddrängar i häradet, men av en viss nätthet och prydlighet i dräkten tyckte sig prosten förstå, att det var en välbärgad man han hade framför sig.

Prosten såg länge och prövande på den nykomne, innan han sade något. Han kände sig genast dragen till honom. Det var en rätt liten, men smärt och välväxt man, vacker, med gråa ögon, som glittrade likt ett småkrusigt vatten i starkt solsken, och med ett leende så ljust, att det överstrålade hela människan.

«Om jag kan rädda den där karln från att fara över isen i natt och dränka sig,« tänkte prosten, «så ska det bli mig ett tecken från Gud, att jag får fortfara att tjäna honom.«

*

Prosten hade talat med den främmande i fulla två timmar. Nu hade samspråket stannat av för en stund, och det var tyst i rummet. Ute hade det för längesedan mörknat, men ett talgljus brann på skrivbordet, och i dess sken kunde man urskilja de två männen. Bonden satt på yttersta kanten av en stol, alltjämt leende och glittrande, medan prosten, som satt framför sitt skrivbord, synbarligen befann sig i ett tillstånd av stor ångest. Han hade stött armarna mot bordskivan och satt framåtlutad med huvudet i händerna. Då och då uppgav han en suck så djup, att den skakade hela hans gestalt.

Det hade gått så, att han med allt sitt talande inte hade kunnat förmå den andre att ge ett bestämt löfte att gå hem landvägen. Han gjorde bara undanflykter: sade än, att de väntade honom hemma till en bestämd tid, än att han var för trött att gå den långa omvägen runt sjön. Prosten hade då erbjudit sig att skjutsa honom hem över land, men han hade inte velat ta emot. Han var rädd för att åka nu, då det var så dåligt vårföre. Han var rädd för allting utom att gå hem över isen.

Prosten satt och tänkte igenom allt, som de hade talat om, för att finna ut hur han skulle få ett så fast grepp om mannen, att han kunde frälsa honom. Det var det besynnerliga med honom, att han bara gled undan och inte lät sig fångas. Det hade varit som att sätta sin hand i ett rinnande vatten och söka hålla fast det.

Prosten hade börjat med att säga, att han hade bett honom komma in, därför att han ville avråda honom från att ta sjövägen. Han visste, att isen var osäker i Kyrkviken här utanför. Den främmande hade inte svarat något annat, än att isen hade varit en aln tjock, då han drog hemifrån i dag på morgonen. Den kunde väl inte ha töat upp på en dag, fast det nog hade varit starkt solsken. – Nej, inte var det någon fara ute på sjön, det trodde inte prosten heller, men i viken, där ån föll ut. – Härvid hade karlen sett ut, som om han hade haft svårt för att hålla sig allvarsam. Han var fiskare och hade levat vid den här sjön i alla sina dar. Prosten fick väl tro, att han hade så mycket förstånd, att han kunde akta sig för en åmynning.

Men nu var det ett särskilt skäl, som gjorde, att han borde akta sig för att gå över isen just i kväll. Och så hade prosten berättat honom det, som han helt nyss hade hört från landsvägen. Det var märkvärdigt hur litet karln hade fäst sig vid detta, inte mer än vid den visan, som folk trallar alla dar. Skulle man bry sig om sådant, hade han sagt, då skulle man aldrig våga sig ut på en sjö.

Prosten hade frågat om han inte trodde honom. Jo, det gjorde han visst. Han hade också hört dem ryta och råma nere i djupet, men han visste, att sådant bara var skrämskott. Det var de små sjötrollen, som ville ställa till spektakel. De var jösseháringar, de också, de tyckte om att leka och roa sig.

Han stod och log hela tiden, och det var omöjligt att förmå honom att ta varningen på allvar. Det steg upp en ängslan inom prosten, att han aldrig skulle kunna övertyga honom om att det var fara å färde. Det tycktes, som om detta inte skulle ha varit en så svår sak, men här kom något särskilt och ställde sig i vägen. Prosten hade sagt sig själv, att han måste finna ut vad detta var, om han skulle få makt med mannen.

Fiskarn var för resten meddelsam nog och pratade om löst och fast. Prosten hade fått veta, att han hette Gille Folkesson och bodde på andra sidan sjön. Gift var han också, hade en ung, vacker hustru, som han var mycket stolt över. Hon var inte av torparfolk kommen, hon, som han själv, utan var dotter till en hemmansägare. Nå, han stod sig ju gott, fastän han bara var fiskare. Hon hade nog inte fått det bättre som bondhustru.

«Hon får det inte så bra, om du går och dränker dig,« hade prosten sagt, men detta tog Gille återigen bara som ett skämt och skulle ha skrattat högt, om han bara hade vågat.

Han var den mest tillfredsställda människa, och det var inte utan, att han var litet skrytsam. Han hade gjort sin båt själv, och den var så lätt, att den flög över vattnet, bara han rörde aldrig så litet vid årorna. Han hade också större fiskelycka än någon annan. Det var detta, som gjorde, att han levde i välstånd, fastän han inte hade någon jord. Det var inte alls ovanligt, att han fick så mycket fisk i ett enda notdrag, att den inte fick rum i båten.

Detta tal om fiskelyckan hade väckt prostens uppmärksamhet. «Du är nog en, som litar starkt på din lycka, du?« frågade han helt plötsligt. «Åja,« kom svaret, och i detsamma hade det glittrat till starkare än förut i fiskarns ögon. «Jag har väl skäl till det också.«

Han hade dragit sig litet för att förklara vad han menade, men prosten hade snart fått honom i gång. Han hade svårt för att tiga stilla med detta. Han tycktes nu ha kommit in på det, som intresserade honom starkare än något annat.

Han berättade för prosten, att ett par månader innan han, Gille, föddes, hade hans mor varit ute och gått en sommarnatt. Hon hade vandrat på en väg, som gick fram genom en tät skog, grenverket hade flätat sig samman över henne så rikt, att hon nästan hade fått gå i mörker, fastän det var kort efter midsommar, då nätterna ännu är ljusa. Helt plötsligt hade skogen glesnat, och stigen hade i brant sluttning fört ner till en stor, halvrund vik, nästan lika vacker som Kyrkviken här utanför prostgården. Den var omgiven av gröna, gräsrika ängar, och på de ängarna, där det var fullt av stora blommor och mycken glittrande dagg, hade en vit häst gått i bet. Det var det vackraste djur hon någonsin hade sett. Manen var så lång, att den hängde ner på hovarna, hela kroppen appelkastad, bringan bred, benen smala och spänstiga som pilskaft, svansen tjock som en rågkärve och så lång, att den låg i släp på marken. Knappast mer än ett ögonblick fick hon glädja sig åt synen. Hon ville smyga närmare hästen mellan de högblommiga strandväxterna, men då märkte han henne och flydde. Men inte mot land, utan rätt ut i sjön. Han sprang genom grundvattnet, så att skummet yrde om honom, och så snart han kom på djupt vatten, dök han rätt ner utan att göra ett försök att simma. Då hade modern förstått, att detta inte kunde vara någon annan än näcken, som brukar visa sig i hästhamn, då han går upp på land. Modern hade inte blivit rädd för egen del, men hon hade tänkt på barnet, som hon gick

med, och undrat, om det skulle få men av mötet. För all säkerhets skull hade hon gått till en «klok« och frågat och fått det svaret, att detta inte skulle skada barnet. Om hon finge en son, skulle hon göra honom till fiskare, för näcken skulle säkert komma att ta sig av honom, så att han finge god fiskelycka. Men bleve det verkligen en fiskare av barnet, då skulle han ta sig i akt för en enda sak, och det var att dricka vatten ur den sjön, där han tog sin fisk.

Detta hade Gille också undvikit att göra, fastän det just inte hade varit någon lätt sak. Det var svårt att inte våga läska sig med en enda droppe vatten, då han låg ute på sjön i heta sommardagar. När han kom bort till främmande, vågade han knappt sätta ett glas till munnen. Det fanns folk, som skrattade åt allt sådant där, och de sökte bara av oförstånd narra honom att dricka sjövatten. De kunde inte tro, att det betydde något för honom. Det var inte fritt heller, att sjötrollen ibland hade gjort små försök att locka honom att bryta mot förbudet. Men hitintills hade han kunnat ta sig i akt, och allt hade gått väl för honom, som förutsagt var. Och många, ja, otaliga gånger hade han sett, att de små sjöfröknarna, som inte var större än abborrar och hade den vänaste skepnad ända ner till höften, där fiskstjärten tog vid, hade summit i hela stim omkring hans båt, då han låg stilla och metade i vackra sommarkvällar, och hade satt den ena fisken efter den andra på kroken åt honom. Och likaledes hade han fått hjälp av dem om höstarna i storm och oväder, då hans garn hade råkat i oreda.

När prosten hörde denna berättelse av Gilles egen mun, hade den inte upprört honom så som nu, då han tänkte på den. Medan Gille talade, hade han tydligt sett för sig de ljuvliga små Värmlandssjöarna med badstränder och fiskegrund, där han hade haft sina gladaste stunder som pojke. Han tyckte, att vattnet blänkte och speglade, han hade fått det ända in i kammarn till sig, det svallade milt och smekande runt omkring honom. Han hade känt det så, som om Gille och hans troll och fisket och det lätta livet ute på sjön hörde ihop; han hade inte kunnat se något anstötligt i det. Han hade varit som insövd av vågskvalp. Inte heller hade han säkert vetat om Gille menade allvar eller om han nästa minut skulle säga, att han bara hade skämtat. Därför hade prosten yttrat helt saktmodigt, att det kunde vara farligt nog att ta emot hjälp av sådana, som inte hör vår värld till.

Gille hade svarat som förut, att det ingen fara fanns för honom, så länge som han inte förolämpade vattenfolket genom att dricka vatten ur den sjön, där han fiskade, för då skulle han förstås råka i deras våld. Som det nu var, hade han inte annat än hjälp och nytta av dem.

För att bevisa detta berättade han för prosten en historia från sitt bröllop.

Då Gille skulle stå brudgum, hade det varit nära, att han inte hade kunnat infinna sig i tid vid bröllopsgården. Han hade fått löfte att låna häst från en av grannarna, men samma dag hade hästen blivit sjuk, och Gille hade stått där rätt rådlös. Då hade han plötsligen fått syn på en häst, som gick och betade på en strandäng. Det var ett grant djur, vitgrått och appelkastat, manen så lång, att den nådde marken, så snart som hästen sänkte huvudet, och svansen tjock som en rågkärve. Gille hade aldrig sett den hästen förut och visste inte vem som var ägare till den, men han tyckte, att nöden hade ingen lag. Han var tvungen att få fatt i en häst, var han så skulle ta den, annars skulle han inte komma i tid till vigseln. Han försökte fånga in den främmande hästen, och det gick lätt nog för sig. Den lät sig också spännas för kärran och drog honom ända fram utan krångel. Gille tyckte sig nog märka, att den hade en besynnerlig gång och att den var illa inkörd, så att iden inte förstod sig på tecken och tillrop, men han satt ju i sina brudgumstankar och lade inte stort märke till hästen, utan var nöjd, bara det gick framåt. Men då han kom till bröllopsgården, sprang folket ut ur stugan för att se på hans häst och glömde både brud och brudgum för att tala om den och berömma den. Ingen kunde begripa var Gille hade kommit över ett sådant kreatur. Det måtte väl allra minst ha vuxit upp i kungens stall. Gille skyndade sig att sela av och ställde hästen bland de andra. Han lade gott foder för honom, sade honom tack för god skjuts, men band inte fast honom med annat än en löpknut. När vigseln var över, hade folk återigen gått ut för att titta på hästen, men då var den borta. Gille anklagade sig för att han

inte hade bundit honom säkert nog och sade, att hästen troligen hade lupit hem. Där i bröllopsgården hade han inte velat låtsa om, att inte allt stod rätt till, men själv hade han kommit till den tron, att det inte var någon annan än näcken, som hade gjort honom den tjänsten att vara häst åt honom på hans bröllopsdag.

Han hade berättat andra händelser också, men det var framför allt denna, som hade kommit honom att tro, att han hade vänner i vattenfolket och inte behövde vara rädd för dem.

Prosten tyckte om mannen, och hans historier hade, som sagt, påmint honom om hans ungdomsliv i skog och på sjö, och det var detta, som liksom hade vaggat honom ,till ro och hindrat honom från att befalla Gille att hålla inne, att inte tala om sådana ting i hans närvaro.

Det fanns gott om människor, som inte trodde på dessa väsenden, som allmogen påstod sig ha sett ute i naturen, men prosten hörde inte till deras antal. Men en sak var det att tro, att de fanns till, en annan att ta emot hjälp och bistånd av dem, som denna fiskarn gjorde. De var onda till sin natur, och det slutade alltid illa för den, som inlät sig med dem. Det var detta kyrkan visste, det var fördenskull, som den förbjöd allt umgänge med dem. Också Gille Folkesson skulle de bringa i olycka, om inte prosten vore i stånd att lösa honom ur hans vidskepelses bojor.

Tusen berättelser hade prosten hört om dessa varelsers framfart. Alla slutade de så, att den, som till en tid hade varit i deras gunst och njutit deras välgärningar, den kastade de sig över, då han trodde dem som bäst, och fördärvade honom. Allt hos dem var list, slughet och ondska. De hörde till i det underjordiska, och deras enda strävan var att dra ner människor i sitt mörker.

Nu insåg prosten, att detta var deras tydliga avsikt med denna fiskarn. Han var insövd i säkerhet, han trodde på deras vänliga sinnelag. Ingen varning hade numera makt att skrämma honom, och snart skulle han falla i det nät, som hade varit utspänt för honom alltifrån hans födelse. Så skulle det visserligen gå, om inte prosten lyckades rädda honom.

Prosten vände och vred uppgiften i sina tankar. Det var en sak, som Gille satte sin lit och förtröstan till, och det var detta, att han inte hade druckit vatten ur den sjön, där han lade ut sina krokar och nät. Men vad var nu detta för en tro att fästa sig vid? Den var ett falskt stöd, som skulle svika i denna natt, för prosten hade hört, att man väntade Gille nere i djupet. Det var en murken planka, som inte skulle bära honom. Om han fortfor att lita på den, skulle han förgås.

Prosten såg tydligt, att denna planka måste ryckas undan Gille Folkesson, innan det var för sent. Hade han bara inte den att lita på, skulle han inte längre sätta sitt hopp till sjörå och näck, utan till levande Gud. Hade han inte den att lita på, skulle han frälsas till liv och lem och komma glad och lycklig tillbaka till sin unga hustru.

Det var ingen människa i hela församlingen, som han hade funnit så tilldragande som denna Gille Folkesson. Han kunde inte banna honom, som han borde, för hans förbindelse med de orena andarna, men en stor längtan kände han att få rädda honom ur deras våld. Hans hjärta sved i hans bröst, då han såg på mannen, som satt framför honom, ung, vacker och sorglös, och som var dömd att dö nu i denna natt.

Prosten såg ett sätt att frälsa honom, hade sett det från första början, men han visste inte om han inte begick en synd och ett vanhelgande genom att använda det medlet. Men kunde en större synd ges än att lämna en människa till kropp och själ i de mörka makternas våld? Kanske var det lovligt att bruka denna utväg i ett sådant fall? Det frestade, och det bjöd emot. Det bjöd mycket emot. Han var i en förfärlig vånda. Han var i behov av Guds fingervisning.

Om mannen därframme kunde bli fri från sin tro på den bristande plankan, bli fri från den på ett sådant sätt,

att han finge nytt stöd och ett nytt hopp? Om han kunde bli frigjord på ett sådant sätt, att han inte behövde känna sig i fara, utan tvärtom tryggad och hulpen, vore inte detta den största välgärning, som kunde bevisas honom?

Prosten for med en gång upp ur sina tankar. Fiskarn hade tröttnat att vänta och reste sig från stolen. Med detsamma var också prostens beslut fattat. Han kunde inte låta mannen gå mot sin undergång. Han måste hejda honom, måste göra vad han förmådde för att hejda honom.

«Jag ser, att du vill gå, Gille,« sa han. Han reste sig, och Gille flyttade sig i all hast närmare dörren liksom för att ha tillfälle att komma undan. «Du må nu inte tro, Gille, att jag ämnar hålla dig kvar med våld, fast jag nog kunde ha lust till det. Du är fri att gå vart du vill, och det blir väl sjövägen, kan jag förstå.«

«Det blir väl så, prosten. Jag kommer hem i alla fall.«

«Men du må veta, Gille, att när jag nu låter dig gå sjövägen, som du själv vill, så är detta för mig, som om jag skulle sända dig till döden. Jag är lika så viss, Gille, att du inte får uppleva nästa morgon, om du beger dig ut på isen i natt, som jag skulle vara, om jag visste, att blodtörstiga mördare lurade på dig utanför mitt hus. Därför, Gille, vill jag bereda dig till döden, som jag skulle göra, om du låge på ditt yttersta. Jag vill ge dig nattvarden.«

Gille lade ovillkorligen sin hand på låsvredet. Han hade helst velat komma undan detta, men prosten hejdade honom.

«Du får inte gå, Gille!« ropade han med en mäktig röst, som bröts av sinnesrörelse. «Jag är din själasörjare, och jag måste göra min plikt mot dig, annars kan jag inte stå till svars inför den, som är herre över både dig och mig.«

Fiskarn såg ut som en mot sin vilja dragen och tvingad man, dock var han så bunden av vördnad för prosten, att han blev stående. Och så snart som denne märkte, att Gille ämnade vara lydig, började han sina förberedelser. Han tog fram de små nattvardskärl, som han använde, då han kallades till döende, tände ett ljus till, hängde på sig prästkappan.

Det fanns intet vin i flaskan, som han förvarade jämte kalken, men han sände intet bud ner i källarn för att få den påfylld. «Må Gud vara mig nådig!« tänkte han. «Jag fyller kalken med den vätska, som är helig nog att användas i hans andra sakrament.«

Han lät Gille falla på knä framför en stol, meddelade honom syndaförlåtelsen, läste upp instiftelseorden till nattvarden, räckte honom brödet och förde kalken till hans läppar.

I nästa ögonblick störtade fiskarn upp, blek av förskräckelse. «Vad har du gett mig i kalken, präst?« ropade han och grep hårt om prostens arm. – «Jag har gett dig det, som du i din hedniska övertro aldrig har vågat smaka,« sa prosten. «Jag har gett dig vatten ur Kyrkviken, men jag har helgat och invigt det. Nu har det flutit över dina läppar, inte som vatten, utan som Kristi blod. Må det övervinna det naturliga vattnets makt! Må det befria din själ från ...«

Han fick inte tala mer. Gille Folkesson hörde inte på honom. «Vatten från Kyrkviken!« skrek han till med en jämmer, som hade han blivit sårad. «Vatten från Kyrkviken!«

I nästa ögonblick var han ute ur rummet och störtade genom förstugan ut på gården.

Prosten skyndade efter, men Gille stormade bort som en galning, och det var omöjligt att hinna honom. Medan han sprang, ropade han med en stämma, som ljöd väl så hemsk som den rösten från sjöbottnen, som

prosten hade hört förut på aftonen:

«Tiden är inne, och mannen kommer!«

*

Prosten hade varit ute på isen halva natten med drängar och grannar och sökt efter Gille Folkesson, som hade lämnat prostgården i sinnesförvirring. Äntligen hade de upptäckt, att det fanns ett hål på den svaga isen vid åmynningen, en man hade helt försiktigt krupit ditåt och funnit Gilles hatt flytande på vattnet. Då behövde de inte söka vidare, utan kunde gå i land.

På hemvägen gick karlarna och talade om Gille, som naturligt var. De kände väl till honom och berättade för varandra om det förbund, som skulle ha funnits mellan honom och vattenfolket.

«Det var säkert, att de härnere tjänade honom,« sa en karl och stampade på isen, «men nu har så'nt slutat, som det alltid slutar. Han har kommit i deras våld till sist.«

«Han måtte inte ha aktat sig nog ändå,« sa en. «Han måtte ha druckit sjövatten.«

I detsamma som detta var sagt, hörde de mitt ibland sig en stämma, som började tala och berätta. Det var en svag, darrande röst, en gammal och bruten mans röst. Människorna förstod inte i början vem den tillhörde, de stannade och undrade. Det hade inte funnits någon svag eller gammal man ibland dem, då de hade gått ut på isen.

Men så märkte de, att det var prosten, som talade, och de samlade sig tätt omkring honom för att höra vad han sade. De såg honom inte fullt tydligt, men de tyckte, att han stod där böjd och skälvande och knappt kunde hålla sig uppe.

De hade aldrig förr sett en människa så förkrossad. Det var ungt, sorglöst folk, de flesta av dem, men de stod runt omkring den brutna mannen och grät som barn, medan han talade.

När han hade sagt dem vad han denna aftonen hade upplevat, gick han upp mot land ensam. De andra smög tysta efter, bara så nära, att de kunde behålla honom i sikte och se, att han mäktade stappla hem och inte blev liggande på vägen.

«Det är slut med honom,« viskade de till varandra. «Han kommer aldrig mer opp i en predikstol.«

SLÅTTERKARLARNA PÅ EKOLSUND

Den store Polhem satt en vinter på Stjärnsund
och skapade med lust på under, vilkas make
ej setts i Sverige förr: den ena da'n en stake,
som tände ljuset själv, och åter nästa stund
ett lås, som icke blott var dyrkfritt som en mur,
men därtill av så slug och genomtänkt natur,
att det tog fast den tjuv, som till dess närhet
smugit.

Ej var att undra på att mästarns rykte flugit
kring landet vitt och brett och att envar, som
trycktes
av vånda och besvär, hän till hans verkstad drog

och bad om mången sak, som fast omöjlig tycktes:
än om en lustig börs, vars guld ej ända tog,
än om ett ur, vars gång först domedagen lycktes.

Så kör en vinterdag till trappan på Stjärnsund
en herre, ståtligt klädd i pälsverk och i siden:
förvaltarn, skall man tro, på själva Ekolsund,
en rik och mäktig man, av mången illa liden
som orättvis och hård. Vem vet med vilken
grund?

Han frågar, får besked: «Nej, Polhem finns ej här,
men om ers höga nåd vill göra sig besvär ...
Det syns en sotig vägg därborta mellan träden,
där plär han hållas jämt.« Förvaltarn lämnar
släden
och hittar smedjan snart. Den synes låg och liten,
dess dörr en lucka är, dess fönster blott en glugg.
Vid städet står en smed och filar av en plugg,
en förskinnsklädd figur, rätt sotig, gammal, sliten,
som inte ger sig tid att blicka opp en gång.

Förvaltarn är en man, som känner världens seder.
En Polhem, som är krönt med adelskapets heder,
kan ej vid städet stå i detta usla prång.
Han finns väl annorstäds. Den smeden, som han ser,
är blott en vanlig smed, ej mindre och ej mer.
Och strax på herrkarlsvis han ryter till och frågar
vi smeden ej står opp och spörjer, som sig bör,
varför han får besök, och hur han bara vågar
att gnissla med sin fil, då storfolk honom hör.

Tvärt lägges filen ner. Med skymten av ett löje
en tafatt bugning görs. Och i en ödmjuk ton
urskuldar gamlingen sin lantliga fason
samt hoppas att få stå hans nåd till tjänst och nöje.
Nå, tjänsten, som begärs, är ingalunda stor:
blott att få veta var man finna kan hans herre.
«Kommerserådet, ack, har just gått bort, dess
värre,
och kommer först i kväll tillbaka, som man tror.«
Men om det möjligen var fråga om beställning
av en och annan sak, så toge gubben mot.
Han är vid detta verk en ringa ledamot,
en bondsmed, blott betrodd med lödning och med
vällning,
men Polhem sätter dock till honom mycken lit ...
Det sista säges skyggt med dröjsmål mellan orden.
Kanske den stolte herrn förtörnas av hans nit ...

Men denne är med ens liksom en annan vorden.
Han tänker vid sig själv: «I sanning, vilken tur!

Jag skall förbindligt le och nådigt samtal föra
och därvid lista ut av detta kreatur
om husbond hans är karl att så'na konster göra,
som jag vill bedja om, och vad jag kan riskera
(den frågan är jämväl av intressant natur)
att nödgas punga ut för denna underkur.«

Mot smedjeluckan stödd, han börjar resonera.
Ja, detta Ekolsund, som han sen många år
med ospard omsorg skött, gav ringa lön för
mödan,
som ödslades därpå. Det skänkte knappast födan,
och endast fattigdom är vinsten det består.
Det är ej gårdens fel, ty den var fruktbar nog.
Nej, det berodde mest på denna skara drängar
och annat arbetsfolk, som all förtjänsten tog,
och rakt omöjligt var, med godsets många ängar
och vida åkerfält, att minska deras tropp.
På vintern ganska visst, men då den var förliden,
behövdes de igen och främst i skördetiden
Men saken vore hjälpt ..... Han kommit hit, i
hopp
att mästarn, som var störst av mästare i världen,
sitt snille bruka vill till lindring av hans nöd
och skapa slåtterfolk, som mejade hans gärden,
men ej begärde lön och ej behövde bröd.

Nu är det svåra sagt! Och talarn håller stilla
och ser den gamle an. Månn' han är fylld av
skräck?
Månn' nu i främlingen han endast ser en gäck,
som av ett gagnlöst hopp har låtit sig förvilla?
Men intet sådant märks. Den gamle endast nickar
bekräftande till allt. «Ja, saken tycks ej lätt,
men Polhem är nog den, som hittar på ett sätt.
Var viss, att skördefolk i rättan tid han skickar!«
«Vad?« ropar gästen till. «Ni tror, att det kan gå?«
«En stackars klensmed ger sitt hedersord därpå.«
«Och priset?« – «Det bestäms, sen ni hans arbet'
prövat.«
«Men fordras intet mer? Ej något slags kontrakt?«
Av ängslan har han knappt sin stämma i sin makt.
Han vet, att en och var, som slika konster övat
i forna dar, begärt att få en själ i pant.
«Nej, herre, intet krävs. Jo, ett dock, det är sant:
att saken också blir ert eget folk till nytta.«
«Vad sägs? Mitt eget folk?« Han i sin glädje
glömmer
försiktighetens bud, och vad hans hjärta gömmer

blir plötsligt uppenbart. «Jo, hälften skall få flytta,
och de, som tjäna kvar, få hälften mindre lön.
Men mästarn och dig själv jag icke skall förgäta
med min erkännsamhet, sen han har fyllt min bön
att drängar få av trä, som icke kunna äta.«

Nu månader förgå, och himlens sötma droppar
som ljus och värme ner på vinterödslig jord
Ur marken spirar grodd, på träden svälla knoppar,
och snart i sommarskrud stå länderna i nord.
Det stolta Ekolsund i ljuvlig Mälarängd
ser alla sina fält av väna växter täckas.
Först stå de gröna blott, så de av blommor fläckas,
så skjuter gräset opp, att nå en man i längd.
Nu väntar det med lust på glada skördedagar,
på brokigt slåtterfolk, på liars flinka gång,
på doft av slaget hö, på unga rösters sång,
på dans och glam och skämt i lunder och i hagar.

Men detta år hur lång tycks ej dess väntan bli!
Midsommar redan nåtts, rötmånan allt sig närmar,
dock ingen lie rörts. Allt folket sig beskärmar:
«Hur står med husbond' till? Han, som de gångna
åren
har haft så hjärtans brått att bärga in sitt hö,
han ser nu ej därtill, att gräset går i frö,
förlorar must och knappt blir dugligt ens åt fåren!
Var månn' hans tanke dväljs? Han vankar av
och an.
Mot vägen norrifrån han sänder långa blickar.
Han talar för sig själv, är skygg som fredlös man,
och ej en enda dräng på åkern ut han skickar!«

Men se! Vad skymtar fram långt nere i allén
en tidig morgonstund? Man kan ej nog för-
skräckas.
En hel vidunder-rad! Ja, tanken är blott en:
att domens dag är när. «Fort! Husbond' måste
väckas!«
En piga skyndar in och skriker högt, att jättar
med liar i sin hand till storms mot gården gå.
De ha försummat, de, att själva åkern slå,
och dylikt lockar fram all' skogens troll och vättar.

Förvaltarn störtar opp. Månn' detta kunde vara
den hjälp, som han beställt? Han raskt i klädren
far.
Han öppnar farstudörrn, men åter till den drar,
förfärad även han för denna kämpaskara,
grovlemmad, himlahög, gravdyster, lieväpnad,
av inga kläder skyld, som drar mot slottet fram.

Är detta mänskors släkt? Bekämpande sin häpnad,
han åter tittar ut och ser då undersam,
att varje man är gjord av kärnfrisk furustam.
Han vill ej blicken tro. De gå, att marken skakar,
men vid vart steg man hör hur hårda träet knakar.
Förutan ögons hjälp de nå sin vandrings mål,
rätt grovt de yxats till med huvud, armar, bål,
ej minsta spår av konst, men kanske just därför
det mer förskräckligt tycks, att döda trät sig rör.

Av gårdens folk envar, som gå och krypa kan,
är flydd till mörka loft, i källrar krupen neder.
Förvaltarn blott står kvar – det erkänns till hans heder –
och ser med dödens lugn den hemska troppen an.
Att den är Polhems verk, ej mer han tänka tör.
«Vem utav kvinna född,« med ängslan han sig spör,
«kan vara mäktig nog att forma denna skara?
Nej, ett naturens verk den säkert måste vara.«

Då varsnar han med ens en gubbe, svart och sliten,
som andfådd haltar fram i jätteradens slut.
Var såg han förr en gång den sotiga habiten?
«Jo, smeden på Stjärnsund!« han hastigt grubblar ut.
Den gamle träder fram. «Se här vad ni beställt:
ett skördefolk av trä att meja edra fält.
Tolv äro de i tal. Var man gör tjänst för fyra.
Men lägg på minnet nu hur ni skall skaran styra!
Den börjar meja snällt, så snart ni ropar slå!
och håller i med flit, till dess ni skriker stå!«

Förvaltarns skräck slår om i plötslig glädjeyra,
till närbelägen äng han hastigt troppen för,
och när uppå hans bud de långa liar svingas
och gräsens täta flock med uddvasst stål betvingas,
han all sin värdighet med ens på porten kör
och vill en fattig smed i sina armar trycka.
Men denne viker bort. «Jag ber, jag ber, ers nåd,
ej lön, ej tack ännu! Ni minns de gamles råd:
först sedan sol gått ner, man prise dagens lycka.
Sköt nu ert skördefolk!« han säger och försvinner.
Förvaltarn på hans tal ej länge undra hinner.
Hans flinka skördemän ren nått till ängens gräns,
han måste skynda bort att troppen kommendera.

Det vet var åkerman hur det i hjärtat känns,
då folket villigt är att goda ting prestera.

Men vem har nånsin ägt en sådan skara drängar,
som ej blir trött, ej varm och ej till vila trår,
av ingenting förströs, men stora ting förmår
och mejar av en äng med några liesvängar?
Förvaltarn hela dan går som i paradis.
Han ej av hunger vet, han feber har av iver,
och ej den minsta stund han sig till vila giver.
Fält efter fält slås av. Går allt på detta vis,
skall slåttern vara gjord, förrn det till afton skymmer.
Dock, mens han fröjdas så, kring hela gården spridas
becksvarta moln av sorg, av oro och bekymmer.
Av mången fattig mor i oro händren vridas.
«O, mina arma barn, här stunda dar av nöd!
Ej männer fordras mer att gårdens liar föra,
vidunder skapats ha, som deras arbet' göra.
Er far blir utan tjänst, och I blin utan bröd.«
Man skådar godsets folk på kullar och på stenar,
rätt armt till klädedräkt, rätt märkt av frost och svält,
i dov förbittring stå och se den jakt, som skenar
lik hejdlös virvelstorm fram över äng och fält.
«Förvaltarn får det bra med dessa furu-slavar.
Den hopen klagar ej på våld och tyranni.
Nu blir han våra barn och våra trasor fri,
men våra lieskaft förbytts till tiggarstavar.«

Ej klagolåten kan förvaltarns iver släcka,
man gräset falla ser på sträcka efter sträcka.
Han når sin önskans mål och slår sin sista äng,
just som en restrött sol sig sänkt i västerns säng.
Det är en Mälarvret, och från en backes krön
går slåtterfolket fram mot vassomgivna sjön.
Han själv går frammanför och långsamt undan viker,
mens han kommandoord till barska skaran skriker.

Dock nu i kvällens stund hans glädje plötsligt mattas.
Allt ju fullkomligt är, men ändå något fattas –
vad, vet han knappast själv – : ett rop, ett skämt, ett skratt,
en gammal skördesång, ett muntert litet spratt?
En huggorm rinner fram, och ingen den förföljer,
men åkerhönan klyvs, som sina ungar döljer.
Det är en annan sak med människor ändå,
som glädjas, ängslas, le, som döma och förstå.

Snart annan ängslan föds. Han har ej sålt sin

själ,
men månne det till sist är tjänligt för dess väl,
att samma enkla ord beständigt tungan nöta?
Blir den ej själv till trä, som måste träfolk sköta?

Är det kanske därför, att solen världen lämnat?
Han känner sig med ens i onda makters våld.
Han ryser för den hop han tagit i sin sold
och törs ej hålla på så länge, som han ämnat.
Hu! Dessa män av trä fått liv i kvällens timma,
de grina såsom troll, och vreda ögon glimma.
Nej, han må hemåt nu att nödig vila njuta!
Det fattas blott en teg. Den kan ju mejas sen.

Helt hastigt till sitt folk han ropar: «Sluta, sluta!«
Vad? Lydes ej hans bud? Ack, rösten var för
klen!
«Nå, sluta, sluta opp!« han barskt mot skaran ryter.
Förgäves! Den går på. Hur hänger detta hop?
Den lydde ju förut vid minsta lilla rop;
nu som med ökad fart den fram mot honom
bryter.
Ett ljus går plötsligt opp. Han brukat orätt ord.
«Håll in!« han säga bör. Nej, troppen är förgjord,
alltjämt den svänger på med sina snabba liar.
Men detta går ej an. Här tar ju ängen slut.
Nu finns ej mera land, han drivs i vattnet ut.
«Håll – stanna – halt – var still!« han i sin
ångest skriar.
Men skördefolket går med samma takt framåt.
I vatten som på land det sina vapen svingar,
allt längre ut i sjön det skonslöst honom tvingar.

Knappt kan han ropa mer för ängslan och för
gråt.
Till skuldran vattnet når. Han tror sig se, att
Döden,
den liemänners drott, inför hans öga står.
Då, just i sista stund, då, just i högsta nöden,
en stämma välbekant fram till hans öra når.
«Stå!« ropar den med makt. Strax alla liar vila,
och mellan dem han kan till trygga stranden ila.

Rätt våt och ond och skrämd han efter smeden
tittar
att honom ge skrupens. Men denne ej han hittar,
ser blott en gammal man i värdig posityr.
Hans dräkt förnämlig är, hans ögon livligt spela.
Förvaltarn tveksam står. Men nej, han kan ej
fela:
det är sin smed han ser i herremansparyr.

«Så är ni dock till sist .....« Den gamle nickar
stilla.
«Ja, herre, ni har rätt. Ni Polhem för er ser.«
«Men varför detta spel?« – «Ni skapat själv er
villa.
Dock tänkom ej på mig! Men låt mig fråga er:
sen ni mitt slåtterfolk har hela dagen prövat,
vad säger ni därom?« Förvaltarn brusar opp:
«Att ni må dra till skogs med eder helvetstropp!
Med den ni livet självt mig nära nog berövat.«

«Det var ett olycksfall. Slikt händer då och då,
ty drängar utav trä, som icke kunna äta,
ej heller hava makt att döma och förstå.
Det är en viktig sak, som ej ni bör förgäta.«
«Men jag vill aldrig mer begagna mig därav.
Jag är en mänska själv, jag vill av mänskor tjänas.
Så länge av min Gud mig livets nåd förlänas,
min gård ej likna skall en tyst och iskall grav.«

Den gamle suckar lätt. «Nu har ni läxan lärt,
såvitt den läras kan i dessa mörka tider.
Nu vet ni vad ett liv bland människor är värt.
Att folk folks glädje är, det fattar ni omsider,
och jag får vara nöjd, att detta mål jag når.

Nu kan ni hugga ved av mina slåtterkarlar.
Att dem hantera rätt ej någon än förstår,
och endast nöd och brist gå fram i deras spår.
Men jag kan säga er, att först det nådens år,
då ingen av dess tjänst en minskad lön befarar,
men ökat välstånd blott den minsta hydda får,
så duktigt skördefolk sig åter uppenbarar.«

———

DEN HELIGA BILDEN I LUCCA

För länge i världen sedan hände det, att en fattig jordbruksarbetare och hans hustru kom gående utför Storgatan i Palermo. Kvinnan ledde en åsna, som var lastad med två grönsakskorgar, och mannen gick efter med en pikstav och motade på djuret. Bäst som de gick sin väg fram, fick de syn på en munk, som stod och predikade i ett gathörn. Han var omgiven av en stor folkhop, och från den hörde man den ena skrattsalvan efter den andra.

«Käre man,« sa hustrun, «om du vill som jag, så stannar vi ett par ögonblick och lyssnar på den där gudsmannen. Det tycks vara en lustigkurre, och jag har ingenting emot att sluta dagen med ett gott skratt.«

«I sanning, det har inte jag heller,« sa mannen. «Arbetet är ju slut för i dag. Varför skulle vi neka oss en liten förströelse, i all synnerhet som den inte kostar något?«

De trängde sig in i folkhopen, men då de hade hunnit så långt fram, att de kunde urskilja talarens anletsdrag, blev de helt förvånade. Han var visst ingen gyckelmakare, som de först hade trott, utan stod där

och talade med den allra högtidligaste uppsyn, vilket dock inte hindrade, att alla, som lyssnade till honom, rent av vred sig i skratt.

«Hur i all världen kan detta hänga ihop?« undrade den gamla kvinnan. «Den där munken ser ju helt andäktig ut. Varför skrattar då alla människor åt honom?«

En av de omkringstående hade lagt märke till den fattiga hustruns fråga.

«Ni får inte förundra er över att vi skrattar,« sa han. «Den där munken är ifrån Lucca i Italien, och han tigger pengar till en helig bild, som lär finnas i en kyrka där i staden. Han försäkrar, att bilden är så mäktig, att han vedergäller hundrafalt varenda gåva, som man ger honom. Kan man tänka sig något löjligare?«

«Jag är bara en olärd lantarbetare,« viskade den gamla mannen till sin hustru. «Det är väl därför, som jag inte kan förstå varför han finner detta så löjligt.«

De trängde sig allt närmare, och äntligen kunde de med egna öron höra hur munken bedyrade, att om någon ville ge en gåva, stor eller liten, till den heliga bilden av den korsfäste, som förvarades i Luccas domkyrka, skulle det vedergällas honom hundrafalt.

Munken avgav sin försäkran med den trovärdigaste uppsyn, men stadsborna var ur stånd att fatta, att han inte skämtade. För vart ord han yttrade blev skrattsalvorna allt högre och gycklet allt friare.

«Jag kan sannerligen inte förstå de här stadsborna,« sa den fattiga kvinnan. «Tycker de då inte, att detta är ett storartat anbud? Jag skulle bara önska, att jag ägde något, som jag kunde ge bilden.«

«Du har alldeles rätt,« instämde mannen. «Titta på munken! Det är en ärlig och trovärdig man, som vet vad han säger. Om jag vore en av de rika stadsborna, skulle jag inte tveka att ge bilden hela min förmögenhet för att få den hundradubblad tillbaka.«

«Käre, käre man,« utropade nu kvinnan, «gör allvar av vad du säger! Vi är ju inte alldeles utfattiga. Har vi inte våra grönsaksland och vår stuga och vår gamla åsna? Det bleve ingen stor summa, om vi sålde dem, men tänk dig, att den på en gång bleve hundra gånger förstorad! Vi skulle bestämt bli så förmögna, att vi hade bröd till döddagar.«

«Du tar alldeles orden ur munnen på mig,« svarade hennes man. «Vi har ju strävat och arbetat i hela vårt liv utan att bli rikare fördenskull. Nu lider det mot den tiden, då vi inte längre kan försörja oss själva. Vi bör inte försumma ett sådant tillfälle att skaffa oss en sorgfri ålderdom.«

Härmed var deras beslut fattat. Nästa dag begav de sig till sin granne, en välbärgad och förståndig lantbrukare, och frågade honom om han inte ville köpa deras stuga, deras trädgård och deras gamla åsna.

Den rika bonden hade länge önskat att bli ägare av den lilla jordbiten, som låg tätt intill hans gård, och blev glad åt anbudet. Men innan han avslutade köpet, ville han, som en god granne anstår, ta reda på vad det gamla folket ämnade leva av, sedan de hade sålt bort sin egendom, och detta höll på att göra slut på hela affären.

«Det är verkligen sant,« utbrast han, då han hade fått veta hur de ämnade placera sina pengar, «att jag länge har önskat äga er trädgård för att kunna dra fram en väg över området, men jag kan rakt inte stå till svars med att villfara er önskan, då jag hör, att ni ämnar använda köpeskillingen på ett så dåraktigt sätt. Ni har varit mina grannar i mer än trettio år, och jag vill inte medverka till er olycka.«

De två gamla förklarade för honom än en gång, att de hade hört en munk säga, att den heliga bilden hade makt att vedergälla dem hundrafalt.

«Varför inte likaså gärna tusenfalt?« sa grannen. «Sådant där säger alla munkar bara av gammal vana utan att vänta, att någon ska ta dem på allvar.«

Bonden gjorde alla de invändningar, som en hederlig man borde göra i ett sådant fall. Det var, först då de båda gamla hotade att bjuda ut sin egendom till en annan av de kringboende, som han gav med sig. Han köpte alltsammans av dem för en summa av trettio floriner, som han räknade upp ur en läderpung. «Se här!« sa han. «Här är pengarna, men kom bara inte och skyll på mig, när alltsammans är slut och ni inte har någon annan utväg än att gå och tigga!«

«Käre granne,« sa den gamla kvinnan, «när ni ser oss igen, så äger vi hundra gånger så många floriner som i dag. Varför skulle vi då besvära er eller någon annan med att be om allmosor?«

«Nå,« sa bonden och skrattade, «ni är då så galna, att det inte är lönt att tala förnuft med er. Säg mig nu bara vad ni tänker ta er till för det första!«

«Vad vi tänker ta oss till!« upprepade den fattige. «Men, granne, vad skulle vi göra annat än gå till Lucca med vår gåva och lägga ner den inför den heliga bilden?«

«Jag tror sannerligen, att den där munken var en häxmästare, som har förvridit hjärnan på er,« sa bonden med stor häftighet. «Hur kan ni inbilla er, att en helgonbild på det där sättet ska kunna betala er jämnt på öret? Eller varför skulle ni bli hjälpta på ett så underbart sätt, ni, mer än alla andra? Jag har en dotter, jag, som ligger sjuk sedan mer än ett år tillbaka. Om ni visste hur mycket jag har offrat för hennes skull både till Santa Rosalia av Palermo och andra helgon! Men tror ni, att jag har blivit hulpen? Nej, jag säger er, att ingen av de heliga har rört ett finger för hennes skull. Hon går nog bort ifrån mig inom kort, och dä är det slut med all glädje för mig i detta livet.«

När den rika mannen hade sagt detta, vinkade han åt sina grannar till avsked och gick hastigt in i sitt hus, för han var nära att falla i gråt.

De två fattiga stod ett ögonblick och såg efter honom. «Det är en sanning, att ingen blir sparad för sorgen,« sa hustrun och torkade sig i ögonen. «Kom ihåg för all del, käre man, att vi ska bedja den heliga bilden upplysa vår käre granne om varför hans böner inte blir hörda! Han är en god man, som väl är värd, att han får behålla sitt älsklingsbarn i livet.«

Det gamla paret gick nu att säga ett ömt farväl till sin trogna åsna, och sedan fanns det ingenting, som höll dem kvar i hemtrakten, utan de kunde anträda färden till Lucca.

Eftersom de emellertid på intet sätt ville minska de trettio florinerna, måste de hela vägen gå till fots, och för att få mat och natthärbärge hade de ingen annan utväg än att tigga. Det blev alltså ingen lätt resa, men de tog sig ändå fram utan någon egentlig svårighet, ända tills de anlände till Messina, där de måste anlita en färja för att föras över sundet, som skiljer Sicilien från fastlandet. När de kom ner till hamnen, blev de snart varse en mindre färjebåt, som var avsedd för sådana resande, som färdades till fots och inte hade stor packning. De ämnade stiga ombord utan vidare, men de avvisades av färjkarlen, en stackars galärslav, som med starka bojor hölls fastsmidd vid sin farkost.

«Nej, nej, mina medkristna!« sa han. «Ingen av er kommer ombord, förrän ni har betalat en halv florin var för överfarten.«

Han hade sträckt ut sig, så gott han kunde, på roddbänken och kastade en rätt ovänlig blick på de fromma vandrarna, för de hade kommit till färjan mitt i värsta middagshettan, då all rörelse brukade avstanna, och han hade rätt till ett par timmars vila.

«Min vän,« svarade den fattiga mannen, «jag förstår, att du tar oss för tiggare, som vill begagna ditt arbete utan att betala något för det, men så är ingalunda fallet. Vi är tvärtom på vandring till Italien för att förränta våra pengar, och när vi kommer tillbaka, är vi troligen så förmögna, att vi kan betala dig fem floriner, om du så önskar. Hjälp oss bara över sundet för ingenting denna gången, och du ska inte behöva ångra det.«

Galärslaven lyfte litet på huvudet, sneglade på dem genom sina halvslutna ögon och lade sig till rätta igen.

«Ni ser mig just ut, som ni skulle ha några pengar att förränta,« sa han.

«Så sant som jag lever!« sa den fattige. «Jag har inte mindre än trettio floriner i min påse, men jag vill inte röra dem, därför att de är ämnade till en, som betalar igen hundrafalt allt, som man ger honom. Du kan alltså förstå, att jag inte vill förminska summan nu, utan hellre betalar dig, då jag kommer tillbaka.«

Färjemannen lyfte på huvudet med litet större intresse.

«Vad är det för en, som betalar igen hundrafalt?« sa han.

«Vem annan skulle det vara än den heliga bilden i Lucca?« utropade den fattige.

Galärslaven brast ut i ett bittert skratt.

«Jag vill säga er något,« sa han. «jag är visserligen befalld av överheten att begära en halv florin av envar, som jag färjar över sundet, men så här under min fritid har jag rätt att sätta er över utan betalning. Tacka mig nu inte för detta, för det vore mycket större barmhärtighet att inte föra er vidare, men jag har ingen lust att vara barmhärtig, och därför ska ni få komma över till Italien. Är ni bara där, så letar ni er kanske också fram till Lucca, och där ska ni få se hur ni har blivit lurade.«

Han vinkade åt dem att stiga i färjebåten. Under hela överfarten sade han ingenting, men då de lade till i Reggio i Italien, började han på nytt med sitt bittra tal.

«Eftersom ni så säkert litar på att den där bilden ska hjälpa er, så vill jag säga er, att ingen kan ha sänt opp flera böner än jag, som sitter fastsmidd här vid årorna. Jag borde också ha fått hjälp, för jag sitter här inte för något brott, som jag har begått, utan till följd av en orättvis dom. De mäktiga i himmelen borde ju ha till uppgift att råda bot i sådana fall, men jag kan inte märka, att någon av dem har brytt sig om att göra något för mig.«

Då de båda fattiga hade stigit ur båten och börjat gå uppåt stranden, anmärkte den gamla kvinnan, att världen var mer rik på sorg och olycka, än hon någonsin hade trott.

«Ja,« sa mannen, «den är sannerligen uppfylld av bedrövade. Kom ihåg, kära hustru, att vi inte glömmer att fråga den mäktiga bilden varför den här mannen inte kan vinna bönhörelse och bli befriad från sitt lidande!«

Efter detta fortsatte de vandringen norrut och använde på den både veckor och månader. Slutligen nådde de en aftonstund fram till en stad, som man sade dem vara Lucca.

«Käre man,« sa den gamla kvinnan, då de gick in genom stadsporten, «vad jag är glad, att vi är komna till målet för vår resa! Om du vill som jag, beger vi oss genast till domkyrkan. Jag vill varken äta eller vila, innan jag har fått se den heliga bilden.«

«Du har alldeles rätt,« sa mannen, «men om vi ska hinna överlämna vår gåva till bilden redan i dag, får vi verkligen skynda oss. Det är så långt lidet på dagen, att det inte kan dröja länge, innan aftonbönen är slut i kyrkorna och kyrkportarna stänges.«

Fastän de var trötta efter en hel dags vandring, tog de ut stegen allt raskare, och när de hade hunnit så långt, att de såg dômens ytterväggar, började de springa. Men de kom i alla fall för sent. Sakristanen, som hade vård om dômen, stod just på kyrktrappan och stoppade den tunga knippan med nycklar i sitt bälte, då de närmade sig.

«Ack, herr sakristan, herr sakristan!« började gumman, för det var hon, som kom först. «Vill ni inte förbarma er över oss och låta oss komma in i kyrkan bara på ett par ögonblick? Ni vet inte hur långt vi har vandrat. Vi är komna ända från Palermo för att ge en gåva till den heliga bilden, som finns härinne.«

«Herr sakristan!« ropade den gamla mannen och avbröt sin hustru. «Vi är inga tiggare. Här ser ni en pung med trettio floriner, som det är vår mening att skänka till er undergörande bild, därför att vi vet, att han ska betala oss det tillbaka hundrafalt.«

De var så ivriga, att de grep tag i sakristanens kåpa för att hålla honom kvar. Men denna deras häftighet var nära att bringa kyrkvaktarn på den tron, att de var ett par galningar.

«Vad är det åt er?« ropade han. «Kyrkan är stängd för i dag. Det hålles ingen mässa förrän i morgon bittida.«

«Käre vän,« sa kvinnan, «vi vill inte höra någon mässa. Vi har präster och kyrkor tillräckligt på Sicilien, så att inte har vi behövt gå denna långa vägen fördenskull. Vi har kommit endast och allenast för att ge trettio floriner till er heliga bild, därför att vi vet, att han betalar igen hundrafalt alla de gåvor, som man ger honom.«

Den stackars kvinnan talade med ännu större säkerhet än vanligt, därför att hon nu var kommen till ett ställe, där hon var viss om att man skulle förstå henne. Men sakristanen blev lika häpen över hennes påstående som alla andra.

«Käre herr sakristan,« sa kvinnan, «ni måste ju ändå veta hur det förhåller sig. Det är en munk från den här staden, som har talat om bilden nere i Palermo.«

«Jag försäkrar er, mina vänner, att jag ingenting vet,« sa sakristanen, «och att jag inte förstår ett ord av vad ni säger. Det är bäst, att ni berättar för mig allt, som rör denna saken. Ni ser ju ut som kloka och förståndiga människor, men ni talar, som om ni vore vansinniga.«

Medan de nu berättade sin historia ända från början, tänkte kyrkvaktarn:

«Om de där människorna är så envisa, att de har vandrat från Palermo till Lucca för att lämna pengar till den heliga bilden, så tjänar det ingenting till att neka dem att komma in i kyrkan. De ger sig i alla fall inte med mindre, än att jag öppnar porten för dem.«

Han tog verkligen nyckelknippan ur bältet och beredde sig att låsa upp kyrkdörren, allt under det att han gjorde ett sista försök att ta dem ur sin villfarelse. «Ack, mina vänner!« sa han, medan han vred på de tröga riglarna. «Det ar visserligen sant, att i den här kyrkan finns en gammal bild av den korsfäste, men den befinner sig i ett mycket förfallet tillstånd. Den hänger obemärkt på en pelare, och ingen, som kommer hit till kyrkan, brukar ställa sina böner till den. Jag kan gå ed på att under de tjugufem år, som jag har varit sakristan i domkyrkan, har den inte utfört några underverk.«

De två gamla blev ytterligt förvånade över dessa underrättelser.

«Ack, mina vänner,« fortfor sakristanen, «om den bilden hade sådan makt, som ni tillskriver honom, då borde han åtminstone kunna hjälpa rosenbusken, som står här bredvid kyrkväggen. Det var min största

glädje att se hur den blommade förr i världen. Den klädde hela hörnet långt uppåt tornet med de skönaste rosor, men nu har den sedan några år tillbaka upphört att sätta blom. Jag vattnar den och sköter den, så gott jag kan, och den ser ju frisk och grön ut. Jag kan omöjligt förstå varför jag inte mer får se den i sin härliga blomsterskrud.«

Han suckade djupt och såg verkligen så bedrövad ut, att de två fattiga vandrarna förklarade, att så snart som de stod inför den heliga bilden, skulle de fråga den varför rosenbusken inte längre bar några blommor, men han tycktes inte fästa något avseende vid deras löften.

«Skynda er nu bara,« sa han, i det att han sköt upp kyrkdörren, «så stannar jag här utanför och väntar på er. Det är ingen svårighet att leta reda på bilden, för den hänger på pelarn, som står närmast den brinnande lampan.«

De två gamla hade visserligen blivit häpna över hans förklaringar, men deras tro var ingalunda rubbad, och de såg knappt, att dörren var öppnad, förrän de skyndade in i kyrkan. Men när de väl hade kommit in, stannade de, för i det ålderdomliga gudshuset, som bara hade några få och mycket smala fönster, rådde redan ett fullständigt mörker. Långt framme skymtade visserligen en liten röd låga, men de visste inte hur de skulle hitta fram till den utan att stöta mot pelare och gravvårdar.

Den gamla kvinnan tog ett steg framåt, men hon höll på att falla utför ett trappsteg, och hon hejdade sig helt förskräckt.

«Käre man,« sa hon, «detta är verkligen otur. Att veta, att den heliga bilden befinner sig på bara ett par stegs avstånd, och inte kunna komma fram till den!«

«Håll dig stilla ett par minuter, tills våra ögon hinner vänja sig vid mörkret härinne!« viskade mannen. Han var alltför genomträngd av ställets helighet för att våga tala högt.

I detsamma föreföll det dem, som om den lilla röda lågan, som brann framme i kyrkan, klöv sig itu. Den ena hälften började sväva hit och dit i kyrkan, och överallt, där den for fram, tändes plötsligen vaxljusen på altare och i ljuskronor, sa att mörkret hastigt skingrades.

«Ack, käre man,« sa den gamla kvinnan, «ser du, att man tänder ljus därframme? Snart blir det inte någon konst att hitta till den heliga bilden.«

«Kära hustru,« sa mannen, «sakristanen var vänligare till sinnelaget, än vi anade. Han har gått in genom sakristian för att tända några ljus, så att vi ska kunna leta oss fram.«

«Jag kan bara inte förstå, att han gör sig så mycket besvär för vår skull. Ett par tre ljus hade ju varit nog, men du ser, att han tänder inte bara på huvudaltaret, utan också i sidokapellen och i takkronorna.«

Det var verkligen sant. Hela kyrkan glimmade av ljus. De båda fattiga var emellertid i detta ögonblicket så upptagna av tanken på den undergörande bilden, att de inte länge undrade över den stora mängden av ljuslågor eller hur de hade blivit tända.

«Det är ju möjligt, att här ska firas en helgonfest,« sa gumman. «I alla händelser är jag glad över att ljusen har blivit tända. Jag känner mig alltid dubbelt så högtidlig till mods, då jag ser många ljuslågor i en kyrka. Vet du vad! Jag skulle önska, att här också spelades orgel.«

Knappt var detta sagt, förrän ett svagt brus av toner hördes från orgelläktarn.

«Nej, men hör bara!« sa mannen. «I kväll tror jag att du får allt, vad du önskar dig. Och så vackert man spelar i den här kyrkan! En så härlig musik har jag inte hört ens i dômen i Palermo.«

«Det är så ljuvligt, att man kunde tro, att det vore en ängel, som spelade,« sa den gamla, «men mindre hade jag inte heller väntat mig i denna kyrkan. Nu skulle jag bara önska, att den också vore fylld av rökelse, för de doftande rökelsemolnen kommer mig alltid att känna, att jag befinner mig på ett heligt rum.«

Knappt hade hustrun talat ut, förrän den gamla mannen utbrast med förvåning i stämman: «Har du någonsin känt en sådan härlig vällukt? Det är den finaste, mildaste och ljuvligaste rökelse, som jag någonsin har luktat.«

De såg ingen människa, som svängde ett rökelsekar, likaså litet som de märkte någon organist uppe på orgelläktarn, men de försökte inte fundera ut hur allt detta kom sig. De levde bara i tanke på den heliga bilden. De hade nu satt sig i rörelse för att nå fram till den, men de vandrade mycket långsamt uppåt huvudgången, därför att det skulle ha synts dem opassande att visa någon brådska.

Då de var hunna ungefär till mitten av kyrkan, hejdades de av att någon kom gående emot dem på gången. Det var en hög och fager kvinna, klädd i en blå klänning med en röd mantel. Hon hade en liten krona av pärlor och ädla stenar på huvudet och rika smycken på armar och hals.

Hon gick dem till mötes med det allra vänligaste leende, ungefär som en husfru, som kommer emot ärade och efterlängtade gäster, och frågade vad de sökte i kyrkan så här sent på dagen.

«Högt ärade fru drottning!« sa den gamla kvinnan med glädje i rösten, för ett så gott och vackert ansikte tyckte hon sig aldrig förut ha skådat. «Vi är hitkomna, jag och min man, för att lägga ner vårt offer för den heliga bilden av den korsfäste, som lär hänga på en pelare i kyrkan.«

Härpå började de gamla, som deras vana var, berätta hela sin historia, alltifrån den aftonstunden, då de hade hört munken predika på Storgatan i Palermo, ända till deras möte med sakristanen ute på kyrktrappan.

Den främmande betraktade dem alltjämt lika välvilligt, men det tycktes dem, att hennes ansikte fick ett mer och mer sorgset uttryck, alltsom berättelsen fortskred.

«Ack,« sa hon, då hon hade hört dem till slut, «det anstår inte mig att säga om era förhoppningar ska bli uppfyllda, men jag fruktar det värsta. Det är ingenting, som är så sällsynt, som att Gud är i stånd att tillmötesgå människornas önskningar. Deras plåga kan ju vara dem pålagd som ett straff för någon missgärning.

«Se nu bara till exempel på sakristanen här utanför!« fortfor hon. «Han klagar över att en rosenbuske, som är honom mycket kär, inte mer bär några blommor, men han betänker inte, att detta är ämnat som en påminnelse för honom själv. Sedan flera år tillbaka låter han de många helgonbilderna, som ni ser här runt omkring, alldeles förfalla och tänker inte på att underhålla förgyllningen på deras kronor eller att laga skador, som så lätt åsamkas dem under de många processionerna. Han finner det hårt, att Gud inte förhjälper honom till hans åtrådda glädje, men först måste han förstå, att han, som begär, att Gud för hans skull skall smycka rosenträdet med rosor, inte bör försumma att låta bilderna av de heliga Guds män och kvinnor, som står under hans vård, framstå i all sin härlighet och prydnad.«

«Ack ja!« sa det gamla paret suckande. «Vi kunde ju tro, att det skulle förhålla sig på något sådant sätt. Säkert har vi syndat värre än han, men vi har kommit hit i förlitande på det löftet, som har blivit oss givet.«

Den sköna kvinnan framför dem höjde litet på ögonbrynen, men sedan fortfor hon med samma milda röst.

«Det är en god sak med en fast tro, men det kan inte vara tillräckligt för att Gud skall höra era böner. Ni kunde ju lätt önska er något, som vore er själva till skada.

«Ni berättade mig nyss om den stackars galärslaven, som ror en färjebåt mellan Messina och Reggio,« fortfor hon. «För endast några år tillbaka var han en rik köpman, och han var dessutom en god man, som inte gjorde någon något förnär, men han var så begiven på vällevnad och kroppens njutningar, att han skulle ha ådragit sig förfärliga sjukdomar och troligen varit död för längesedan, om inte Gud hade sänt olyckan över honom. Det hände sig nämligen, att en tjuv stal bort en ädelstenssmyckad krona från en Mariabild i dômen, och för att undgå misstankar bröt tjuven lös en av de ädla stenarna ur kronan och lade den i den rika köpmannens ficka. Denna sten blev funnen hos honom, man anklagade honom genast för att ha stulit madonnans krona, och trots alla hans försäkringar om sin oskuld blev han dömd att sitta fastsmidd vid färjebåten och frakta resande över sundet under hela sitt liv. Ingenting vore lättare än att hjälpa honom, ty tjuven har gömt kronan i en vrå på kyrkvinden och lämnat den där. I samma ögonblick, som den komme till rätta, vore köpmannens oskuld bevisad, och han bleve frigiven, men hur skall Gud kunna tillstädja detta, innan mannen har ändrat sitt sinnelag? Om han bleve hulpen dessförinnan, skulle han ju genast störta sig i samma levnadssätt som förut och gå till ett säkert fördärv.«

«Kära, nådiga fru!« sa den gamla mannen. «Vi är glada, att detta är orsaken till att den där mannen måste lida under en orättvis dom. Vi har nog själva tänkt, att det torde förhålla sig på detta viset. Vad nu oss själva beträffar, så vet vi inte alls om det, som vi önskar oss, skulle vara oss till gagn eller skada, vi har bara det där löftet att trygga oss till.«

Åter höjde den ljuva uppenbarelsen framför dem ett ögonbryn, liksom av otålighet över deras envishet, därpå fortsatte hon med en röst, som klang allt mildare, ju längre hon talade:

«Det är mycket gott med en fast tro, men det är inte säkert, att Gud bara fördenskull kan höra era böner. Det kan ju hända, att han först vill lära er att vara nöjda med det goda, som har blivit er beskärt.

«Härvidlag tänker jag på er granne, den rika bonden utanför Palermo,« fortfor hon. «Han har utom den dottern, som ligger sjuk, ännu en, men denna är ful och litet missbildad, och därför har han alltid behandlat henne illa. Hon är dock både klok och god och arbetsam och gör honom den största nytta. Hennes lidande har rört Gud, så att han har sänt sjukdom över hennes syster, och fastän den vore mycket lätt att häva, ty den härrör endast av en förgiftad kam, som en illvillig arabkvinna har sålt till henne, så måste hon kanske dö av den, ifall inte hennes far kan lära sig att älska båda sina barn lika högt. Den sjuka behövde bara upphöra att kamma sig med den farliga kammen för att så småningom tillfriskna, men detta kommer inte att ske, förrän hennes far har lärt att rätt uppskatta den goda gåva, som Gud har gett honom i hans fula dotter.«

«Sannerligen!« utropade den gamla kvinnan. «Ju längre jag hör er tala, goda, nådiga fru, desto mer övertygad blir jag om Guds vishet och rättvisa. Helt säkert har vi båda gamla många gånger underlåtit att tacka honom för alla hans välgärningar, men vi litar i alla fall på det löftet, som har blivit oss givet.«

Vid dessa ord överstrålade det ljuvaste leende den ädla fruns ansikte, och hon sade, i det hon vinkade åt de två fattiga att följa sig:

«Jag har varnat er, mina vänner, men jag ser, att det är omöjligt att förmå er att avstå från ert förehavande. Tänk dock än en gång på hur svårt det är att få bönhörelse, innan ni lämnar ifrån er era floriner!«

Hon förde dem utan att invänta svar fram till en pelare och pekade mot höjden. Där hängde ända uppe vid taket ett stort kors av mörknat trä, och på detta var fäst en Kristusbild, som var så olik alla andra bilder av den korsfäste, som de fattiga hittills hade skådat, att de vände sig mot sin ledsagarinna för att få veta om de hade gått rätt.

«Denna bild är mycket gammal,« sa hon, «och mycket illa bevarad, men visserligen föreställer den min son, den korsfäste frälsaren.«

De båda gamla var så upptagna av att betrakta den heliga bilden, att de inte i det ögonblicket, utan först senare förstod hela innebörden av hennes ord.

«Käre man,« viskade den gamla kvinnan, «den helige däruppe skrämmer mig nästan med sina breda ögonbryn och sina djupa ögon. Jag känner mig ängslig, därför att han är avbildad utan skägg. Jag kan inte känna igen honom.«

De förundrade sig också över att bilden var iklädd en kort livklädnad av något svart tyg och hade ett bälte om livet samt träsandaler på fötterna. Den var dessutom mycket dammig och hade säkert hängt där i åratal, utan att man hade tänkt på att ge den någon tillsyn.

«Ni känner er säkert mycket oroliga,« sa deras ledsagarinna. «Ni hade väntat er, att den mäktige, som skall hjälpa er, skulle ha ett helt annat utseende.«

«Kära, nådiga fru drottning,« sa den gamla mannen, «vi tänker alls ingenting sådant. Vi är glada, att vi inte genast kunde känna igen honom. Vi vet, att det var på samma sätt, då han gick här på jorden, att han var ringa till sitt yttre och att människorna inte genast förstod, att han var Guds son.«

Leendet återvände i full klarhet på den främmande kvinnans ansikte.

«Överlämna då er gåva till honom!« sa hon.

Utan att säga ett ord vidare sjönk de båda gamla ner på knä och böjde sina huvuden mot stengolvet.

«O Kristus, Guds son,« sa de, «tag emot vår gåva, och hör vår bön! Se här de trettio florinerna, som vi erhöll, då vi sålde vår trädgård, vår stuga och vår gamla åsna! Vi har burit hit dem ända från Sicilien, därför att vi vet, att du vedergäller hundrafalt varje gåva, som man erbjuder dig. Låt inte vår tro komma på skam, utan skänk oss så mycket, att vi må få njuta en sorgfri ålderdom!«

I det att de sade detta, lossade mannen pungen med florinerna från bältet och sköt den fram mot pelarn, som uppbar korset.

De uttalade än en gång samma ord utan att lyfta sina huvuden, men plötsligen hörde de ett lätt knakande ovanför sig. De höjde blickarna och såg, att träbilden hade lösgjort sin ena arm och sin ena fot från spikarna, som genomträngde dem.

Den gamla kvinnan grep hårt om sin mans hand, men ingen av dem sade något. Deras hjärtan klappade av salig förväntan. De var säkrare än någonsin, att deras böner skulle bli hörda.

Men Kristusbilden lossade med ett hastigt grepp träsandalen från sin fot och lät den falla ner till de bedjande. Därpå återtog den sin vanliga ställning och såg ner till dem från sitt kors med samma stränga och sorgsna min som förut.

Det var alltsammans ett ögonblicks verk, och de skulle inte ha trott, att de hade sett rätt, om inte sandalen hade legat på golvet framför dem.

Det var en helt vanlig sandal med träsula och läderremmar. Det fanns varken sten eller smycke på den, utan den var alldeles värdelös. Det tycktes, som om den ädla frun, som ännu dröjde bredvid dem, trodde sig märka, att de båda fattiga kände sig bedragna i sina förväntningar.

«Ack!« sa hon medlidsamt. «Denna sandal är en dålig vedergällning för er stora gåva. Men det är ju ännu inte för sent för er att ångra er. Ni kan låta den ligga, där den ligger, och ta tillbaka era floriner.«

De båda gamla såg nästan bestraffande på henne.

«Vad menar ni, kära, nådiga fru?« sa de. «Den heliga bilden har säkert givit oss så mycket den förmådde i sin fattigdom. Han har gjort ett under för att kunna skänka oss den här sandalen. Det är väl tusen gånger mer värt än våra fattiga floriner.«

Knappast hade de sagt detta, förrän den höga kvinnans ansikte upplystes av det ömmaste leende.

«Ni är min sons rätta tjänare,« sa hon. «Och ni ska inte bli bedragna i er tillit till honom. De fromma människornas oskyldiga önskningar kan Gud alltid bifalla.«

I detsamma hon sade detta, omstrålades hon av en sådan klarhet och glans, att de gamla måste sluta sina ögon. Då de åter öppnade dem, rådde mörker i kyrkan, ljusen var släckta, orgelspelet hade upphört, och den strålande kvinnan, som nyss hade stått framför dem, var försvunnen.

Men de hann knappt att undra över förändringen. De var inte ensamma så länge som en sekund. Kyrkdörren slogs hastigt upp, och sakristanen kom inrusande.

«Kära, heliga vandrare,« ropade han, «vilket underverk! Jag har sett det. Jag satt på trappan och väntade er, men då ni dröjde och dröjde, reste jag mig opp och tittade in genom nyckelhålet. Jag såg er gå fram i strålar av överjordiskt ljus, och den heliga Guds moder, som annars tronar på ett altare härframme, hade stigit ner och gick vid er sida. Sedan såg jag den korsfäste böja sig över er för att skänka er sin sandal. Ack, ni måste genast följa mig till herr biskopen!«

Han tog dem med sig till biskopen, som satt i kapitelsalen, omgiven av sina domherrar.

Han berättade. De två gamla berättade, och äntligen fick de fromma herrarna klart för sig vilket stort underverk som hade skett.

Biskopen skyndade först av allt att vinka till sig sin skattmästare.

«Min vän,« sa han, «jag önskar betala sandalen, som dessa goda människorna på ett så underbart sätt har erhållit av den heliga bilden, med 3,000 floriner, om de vill sälja den till mig. Jag vill inte, att den ska föras bort från Lucca.«

Då pengarna var uppräknade och lagda i den gamla mannens hand, fortsatte biskopen:

«Innan ni lämnar Lucca, inbjuder jag er att med oss andra närvara vid den heliga bildens flyttning till sin rätta plats ovan huvudaltaret, men sedan bör ni skyndsamt gå tillbaka samma väg, som ni har kommit, och därvid berätta allt, vad ni har upplevat under er vandring, för envar, som vill lyssna. Jag gläder mig nu åt det, att genom er galärslaven ska bli löst från sin åra och er goda grannes dotter bli botad från sin sjukdom, liksom jag är viss om att sakristanen inte ska försumma att låta kyrkans rosenträd komma till blomning.«

Han tystnade ett ögonblick, därpå sträckte han ut händerna över de båda gamla.

«Ni är de kloka, och vi andra är dårar,« sade han. «Också vi vet, att Gud är allsmäktig, men vem av oss vågar lita på hans bistånd? Tacka Gud, som har givit er trons gåva! Det är den största av hans välgärningar.«

VÄGEN MELLAN HIMMEL OCH JORD

Det var en gammal överste Beerencreutz, som under många år hade hållit till på Ekeby hos majorskan och bott i kavaljersflygeln.

Sedan majorskan var död och det hade blivit slut med det glada kavaljerslivet, hyrde översten in sig i en

bondgård i Stora Kils socken, som ligger vid södra änden av den långa sjön Löven. Han förfogade över två rum i övervåningen, ett stort, som man först kom in i, och ett mindre. Bondfolket bodde på nedre botten, och ingen mer än Beerencreutz höll till en trappa upp.

Här levde han i lång tid, ända tills han hann sitt sjuttiofemte år. Han var alldeles ensam, utan att ens ha en tjänare, som passade upp honom. Han städade själv sina rum, lagade sin mat, så gott sig göra lät, och ryktade och fodrade sin häst. Han sade, att han ville ställa med allt detta själv, därför att han bättre skulle kunna bli av med all sin lediga tid, men det kan nog hända, att den verkliga bevekelsegrunden var den, att han var för fattig för att skaffa sig någon hjälp. Något att syssla med tycktes aldrig felas honom. Han hade tvärtom svårt att komma till slutet med alla de mångfaldiga arbeten, som han hade för händer.

I det stora rummet hade översten satt upp den märkvärdiga mattväven, som man talade om och förundrade sig över i hela Stora Kils socken. Den vävdes inte i vävstol, utan trådarna var utspända från vägg till vägg, så att den, som kom in i rummet, kunde inte annat tro, än att han hade råkat in i ett jättestort spindelnät. I den väven kröp översten fram och tillbaka under en god del av dagen, satte in en garnände här och en där, prövade och valde för att få de rätta färgerna. Om översten hade fått den mattan färdig, skulle den nog ha kunnat tävla i skönhet med mattor både från Kandahar och Buchara, men tillverkningssättet var för långsamt, och han lär aldrig ha fått mer än ett par rutor sådana, som de borde vara.

I det inre rummet hade översten sin säng stående. Han låg jämt i en liten tältsäng, som han hade nyttjat, då han var ute i kriget i Tyskland och kämpade mot Napoleon. Men annars hade han stora, prydliga möbler i det där rummet. Där fanns bland annat en stor mahognysoffa, ett gammalt klaffbord på svarta ebenholtsben, en sekretär med mässingsbeslag och en stor spegel i kupig glasram, prydd med sirlig förgyllning. Alla dessa möblerna var komna från överstens hem, och de bar vittne om att fastän han nu var fattig, så hade han ändå vuxit upp på ett förmöget och förnämt ställe.

Här i detta rummet låg översten och sov en sommarnatt, då han vaknade vid det, att någon med tunga steg kom gående uppför trappan till övervåningen. Den nattliga vandrarn stampade så, att det dånade genom hela huset, stadigt och säkert, som om han skulle ha varit en gammal soldat.

Då översten slog upp ögonen, var det så pass skumt omkring honom, att han förstod, att det ännu måtte vara mitt i natten. Men riktigt mörkt var det visst inte i rummet, för det var ju årets ljusa tid, och som översten bodde en trappa upp och inga grannar hade, höll han sig varken med luckor eller rullgardiner.

«Det är besynnerligt med de här bönderna, att de aldrig kan lära sig att låsa till förstudörrn,« tänkte översten. Han var en ordningens man, och han låg jämt i strid med husfolket, därför att de allt som oftast lade sig att sova utan att bomma igen om sig. Så hade de väl gjort i kväll också, och nu hade mycket riktigt en obehörig kommit och trängt in i huset.

Någon tjuv kunde det väl knappast vara, som gick fram med så tunga steg, och knappast heller någon drucken, som sökte en plats att sova av sig ruset på. Men någon, som inte hade där att göra, var det i alla fall, för översten visste, att ingen av husets folk kunde gå på det där taktfasta sättet.

översten låg och väntade, att nattvandrarn skulle fortsätta upp på vinden, men i detta räknade han miste. Så snart de tunga stegen hade kommit uppför trappan, marscherade de fram till hans egen dörr, och han tyckte sig till och med höra, att nyckeln vreds om i låset.

«Ja, det där kan du roa dig med, så mycke du vill,« tänkte översten, «det har du ändå inte mycke för.« Han visste förstås, att han förra kvällen hade stängt sin dörr med både krok och hasp. Just därför att förstudörren i nedre våningen nästan aldrig var reglad, var översten noga med att det skulle vara ordentligt stängt uppe hos honom.

Men nu hörde han till sin stora häpnad, att den främmande kastade upp dörren så lätt, som skulle den ha varit fäst med en ullgarnsände, och klev in i arbetsrummet.

Det var där, som den stora mattväven var utspänd, och det var ingalunda lätt att vandra igenom det, framför allt nu, då rummet låg i halvmörker.

«Nu kommer den där rackarn att trassla in sig i mattväven och ställa till en förfärlig oreda,« tänkte översten och var just färdig att springa ur bädden och köra ut karlen. Men då hörde han hur den främmande gick genom rummet ända fram till sängkammardörren, med steg så jämna, som om han skulle ha gått i takt efter en militärmarsch på Trossnäs fält, och inte lät sig på minsta sätt hindras varken av ränning eller inslag.

Överstens blickar flög mot dörren. Det var inte mörkare, än att han med stor säkerhet kunde se, att regeln var tillskjuten.

«Ja, nu ska du väl ändå inte komma längre, din ...«

Han hejdade sig mitt i svordomen, därför att dörren for upp och slängde mot väggen precis så, som om den skulle ha stått olåst och en stark vindpust från ett öppet fönster hade kastat upp den.

Då satte sig översten upp i sängen, tog till sin gamla, dånande kommandostämma och ropade «Wer da?«, så att det sjöng i väggarna.

Än en gång var han färdig att rusa ur sängen för att visa ut den främmande, men han blev så slagen av förvåning, att han blev sittande stilla. Han såg nämligen inte alls till den, som hade kommit in i rummet. Dörren stod uppkastad på vid gavel, översten kunde se in i nästa rum ända till de motliggande fönstren, och ljust tillräckligt var det, men han såg inte ens så mycket som skymten av en människa.

Men att någon var inne i hans rum, det var i alla fall tydligt. Han hade hört stegen, ända tills de stannade innanför tröskeln. Nu hörde han hur den främmande slog klackarna samman, skyldrade så, att det klirrade i värjan och rasslade i gehänget, och besvarade hans werda-rop med ett:

«Det är döden, överste.«

Det var en förunderlig stämma, som hade talat. Inte alls mänsklig, men ändå varken hemsk eller skrämmande. Det tycktes översten, att orden kunde ha kommit från en orgel eller något annat stort instrument. De klingade allvarliga och stränga, men med ett så stort välljud, att en längtan tändes i hans själ att snart föras över till det land, varifrån dessa toner stammade.

«Gör då slut på en gång!« utropade översten och slet upp skjortan, som om han väntade sig ett värjstyng rätt igenom hjärtat.

Men den främmande hörsammade inte uppmaningen.

«Kommer igen före nästa midnatt, överste,« hördes rösten.

Därpå slogs klackarna samman, värjan skyldrade med ett starkt klirrande, och så gjordes helt om. De tunga stegen avlägsnade sig, dörren slog igen, regeln smällde till av sig själv, och allt var sig likt som förut.

Översten hade i sin bestörtning sjunkit ner på örngottskudden. Han låg stilla och lyssnade efter de tunga stegen, följde dem nerför trappan, över den nedre förstun och ut genom förstudörren.

I det ögonblick, då den främmande måste lämna huset och träda ut på gårdsplanen, där det var så mycket ljusare än inne i rummen, rusade översten ur sängen och skyndade fram till ett fönster. Nu skulle han kunna

se den främmande, om han alls var möjlig att urskilja. Han tryckte ansiktet tätt mot rutan och spejade. Allt på gården, gångstigarna mellan husen, brunnen och brunnsämbaret, kärror och vedstaplar, kunde han se, men ingen, som rörde sig mellan dem. Den nattliga vandrarns fot trampade marken med sådan kraft, att översten tyckte sig kunna peka på det ställe, där han befann sig, men han kunde inte få syn på honom.

Översten ryckte på axlarna. Han hade hela tiden vetat, att det skulle vara så. Han hade gjort ett försök att inbilla sig, att alltsammans bara var ett upptåg av någon okynnig ungdom, som ville roa sig med att skrämma honom, men han visste i själva verket hur det förhöll sig. Det hade ju inte funnits något mänskligt alls i den rösten, som han nyss hade hört.

Han var alltså fullt på det klara med vad nästa dag skulle medföra, och fastän han tog detta med stort lugn, såsom det anstår en gammal krigare, tyckte han sig nu inte ha lust att sova mer under den här natten. Han klädde sig därför – och lade ner lika stor omsorg på detta, som om han skulle ha blivit kallad till mönstring, – i stärkskjorta, spännhalsduk och sina bästa, svarta kläder. Det vita håret kammade han, tills det glänste som silver, och rakade bort skäggstubben från kinder och haka. Han tänkte på att rätt snart skulle inte mer han själv, utan någon annan ta vård om hans kroppshydda, och då ville han att den skulle befinna sig i gott skick.

Sedan flyttade översten fram en länstol till ett fönster, letade reda på sin mors gamla bibel och satte sig ner med den i knäet för att vänta på att det skulle bli så pass ljust, att han kunde se att läsa. Det dröjde inte heller rätt länge, innan det kom fram ett par små röda skyar österut, och snart var mörkret förjagat, fastän det ännu skulle dröja en god stund, innan man fick se själva solen.

Översten satte då glasögonen på näsan och läste ett par sidor. Därpå såg han upp från boken och började fundera. Det fanns ju ingen präst till hands, som kunde hjälpa honom till rätta, utan han satt där alldeles ensam och försökte att komma till något slags uppgörelse med Vår Herre.

Under sitt långa liv hade nog översten varit med om en hel hop saker, som inte var så roliga att minnas en sådan här stund. Då han läste i boken, mötte honom starka och hotande ord från den Gud, som hatar synden, och härvid steg det ena besvärande minnet efter det andra upp inom honom.

Det var stora ting och det var små. En del kunde han utan vidare ta fasta på och säga vad de gick för, men det var också en del, som det var mer kvistigt med. I vilken kolumn av räkenskapsboken skulle han sätta upp sådant, som hade utfallit illa, utan att han hade menat något ont från början, eller sådant, som han hade utfört på befallning, eller sådant, som han själv aldrig hade räknat som någon synd, men som såg ut att böra kallas så efter den här boken?

Han hade nog också en hel del att anteckna på inkomstsidan, men det gick på samma sätt med detta. Ju längre han tänkte på saken, dess mindre säker blev han på vad han skulle få skriva sig till godo. Han såg sig ingen möjlighet att kunna träda fram med fullt klara och rediga räkenskaper. Och som översten var en stolt och ärlig man, så våndades han över skammen att nödgas visa sig inför sin Skapare som en otrogen gårdsfogde och inte kunna göra rätt för sig.

Han blev alltmera dyster och missmodig, ju längre han fortsatte med sin självrannsakning. Det kom en becksvart och iskall flod av synd och ömklighet och sköljde över honom. Han höll alldeles på att förlora humöret, och det var det sista, som han ville bli av med på en sådan dag.

Under detta hade emellertid himlen ljusnat allt mer och mer, och rätt som det var kom de första solstrålarna ilande och förgyllde de svarta bokstäverna i överstens bibel.

Då höjde gubben huvudet och blickade mot öster, där det stora solklotet rullade upp på himlen, glänsande

och majestätiskt, och tog världen i besittning.

Och inför det skådespelet måtte han på ett eller annat sätt ha kommit till insikt om att han snart skulle möta ett väsen av så underbar härlighet, att det inte var honom möjligt att mästra det eller begripa det. Han, som vältrade fram solen på dess bana, han var en, som inte räknade, såsom vi räknade, och inte mätte, såsom vi mätte. Det var inte lönt att sitta här och ängslas och förfäras. Allt skulle komma till korta inför honom, som var kraft och ljus och rikedom och behag och glädje och under.

Översten slog ihop boken, reste sig upp och lade knytnäven på den. «Dig kan jag inte komma till rätta med,« sa han. «Men det går kanske lättare att göra opp saken, när jag kommer till kungs, än då jag försöker i underrätten.«

Därmed flyttade sig översten med återvunnet själslugn fram till skrivbordet, tog fram papper och penna samt tecknade upp hur han ville att det skulle ordnas med hans begravning. Likaså ställde han om, att hans gamla häst skulle bli skjuten, och att den, som lossade av skottet, skulle få en liten silverbägare för besväret.

Han gjorde också upp sina räkenskaper: antecknade vad han ägde och vad han var skyldig samt bestämde vem hans möbler och husgeråd skulle tillfalla. Det mesta skänkte han till en liten flicka, yngsta barnet i gården, där han bodde. Det barnet hade alltid visat översten stor kärlek och velat sitta inne i rummet hos honom, då han arbetade. Det var detta, som han nu ville gälda, så gott han förmådde.

Innan allt var nerskrivet och förordnat, gick klockan redan på åtta, och därpå hade översten sina vanliga morgonsysslor att sköta. Han städade rummen, skötte om hästen och lagade sin frukost. Men då det led mot tio, var han färdig med alltsammans, och sedan var han ledig att göra vilket bruk han behagade av denna sin sista dag.

Han sade till sig själv, att han måste använda dagen på något särskilt högtidligt sätt. Han kunde inte låta den gå som alla andra.

Han satt länge på ett gungbräde framför bondgården och grubblade. «Nej, inte har jag lust att sätta mig att fläta in trådar i min väv i dag,« tänkte han. «Mattan blir i alla fall inte färdig. Jag måste spänna för karriolen och fara någonstans. Min sista dag! Det passar sig inte för den, som har fört ett sådant liv som jag, att tillbringa den i en bondgård, bland folk, som inte en gång vet vad jag har varit för en man.«

Livslusten flammade upp inom översten med hela sin forna kraft. Han tyckte, att han ville göra denna dag rik och glänsande.

Han ville fara ut i världen, njuta de forna fröjderna än en gång. Alla kunde han ju inte hinna smaka, men någon eller några, de bästa, de ljuvaste.

Översten reste sig brådskande, gick och spände för hästen, hämtade sin gamla uniformskappa, som ännu inte var utsliten trots en livslång tjänstgöring, lade den bakom sig i karriolen och åkte från gården. Sedan for han rätt fram, tills han kom till en plats, där inte mindre än fem vägar möttes.

Här höll översten in hästen, därför att just här måste det avgöras vilken art av förströelse han ville njuta under sin sista dag. Dessa fem vägarna kunde föra honom till allt det, som ännu hade något slags lockelse för honom.

Mitt framför honom låg den stora landsvägen, som gick till Karlstad. Han kunde följa den och vara där om ett par timmar. Några goda vänner från de gamla tiderna ägde han ännu i staden. Han kunde samla dem på gästgivargården och ställa till fest. De skulle skämta och berätta galna historier, de skulle dricka ädelt vin och sjunga Bellman. Och till sist skulle de också ta sig ett parti kort. Darrade inte översten av längtan att en

gång till i livet känna de blanka korten mellan sina fingrar? Han hade ju en gång varit den vilde Beerencreutz, den oförbätterlige spelaren, som hade kunnat sätta ut på ett kort en hel förmögenhet. Längtade han inte efter spelets retelse mer än efter något annat av allt det, som han under sin fattigdoms år hade måst försaka?

Men översten satt stilla i karriolen utan att mana hästen att vika in på vägen mot staden. Det fanns en sådan underlig önskan inom honom den här dagen. Han hade velat vika in på en väg, som inte stannade vid något mål, som han redan kände till. Han skulle vilja komma till något obekant. Han skulle vilja följa en väg, som förde honom bort i det oändliga. Det var en orimlig önskan av översten, men den gjorde ändå så mycket, att han vände sig från vägen mot Karlstad till en av de andra.

Till höger om Karlstadsvägen löpte en annan, som skulle föra honom till Trossnäs, till det stora exercisfältet, där Värmlands Jägare i de här dagarna var församlade till vapenövningar. Översten visste, att om han, den gamle chefen, kom dit, skulle regementet ta emot honom, uppställt till parad. De gröna jägargossarnas ansikten skulle stråla mot honom, för de kände nog till det rykte om tapperhet, som omsvävade honom. Regementsmusiken skulle spela, trummorna dundra och den kära fanan svaja i luften över hans huvud. Han skulle råka på gamla officerare, som hade kommit in i tjänsten redan på hans tid, och med dem skulle han leva om sin äras dagar och höra sina gamla bragder dragas fram och prisas. Skulle inte översten på sin sista dag vilja påminnas om de tider, då han brann av lust att offra sig för fosterlandet? Skulle han inte än en gång vilja stå inom dessa leder, som han en gång förde till blodig kamp och ärofull seger? Fanns det något ståtligare sätt för honom att möta döden än därborta, där det fanns människor, som kunde vittna om hans storhets och äras tid?

Det såg ut för ett ögonblick, som om översten ämnade styra hästen åt Trossnäshållet, men mer blev det inte. Den där besynnerliga längtan, som hade gripit honom, efter en väg, som intet slut hade, som förde till något oändligt avlägset, tvang honom att vända sig åt annat håll.

Det fanns till vänster om Karlstadsvägen en allé med vackra träd, som skulle på en kort stund föra Beerencreutz till traktens största herrgård, om han bara så ville. Och på den herrgården regerade ännu i dag den sköna, den farliga, den oemotståndliga höga dam, som Beerencreutz en gång hade älskat. Hon var gammal nu, hon också, men hon var ändå många år yngre än han, och dessutom kunde en kvinna som hon aldrig upphöra att vara intagande.

Beerencreutz visste, att om han efter de långa åren av frivillig skilsmässa sökte upp henne på denna sitt livs sista dag, skulle hon göra den till en dag i paradiset för honom. Såsom i ungdomen skulle han gå med henne på bonade golv, i höga salar. Rikedom och överflöd skulle omge honom, såsom de omgåvo henne. Han skulle för en gångs skull komma bort från sin fattiga ålderdoms elände och ensamhet. Skulle han inte än en gång vilja se människor med fina åthävor, med mjukt klingande röster, med sköna dräkter, med förbindliga talesätt? Skulle han inte än en gång vilja leva bland sina likar? Skulle han inte vilja drömma om sitt livs enda, korta kärleksdröm?

Beerencreutz vände hästen åt detta hållet, men drog åter till sig tömmarna. Också denna vägen ledde till ett bestämt mål. Han kunde se var den slutade. Den förde inte långt bort till det obekanta, till det, varav han kände en ljuv försmak på sina läppar, fastän han inte visste vad det var eller hur han skulle finna det.

Det var en annan av vägarna, som gick mot nordväst, och om Beerencreutz följde den, skulle han komma till gården, som han hade älskat, till det största järnbruket i Värmland, till majorskans och kavaljerernas Ekeby. Där bodde i de dagarna ingen, som han kände, men han visste, att dörrarna skulle slås upp på vid gavel för den ryktbare kavaljeren, en av de sista i den skaran, som hade gjort gården till ett hem för glädjen och sången, för dansen och äventyren. Kavaljersflygeln skulle ta emot honom med en hel värld av minnen.

Den stolta forsen dånade ännu hotande förbi en smedja, som Beerencreutz hade varit med om att uppföra. Skulle inte översten en gång till vilja skåda Ekebys skönhet och naturens härlighet vid Lövens långa sjö? Skulle han inte vilja känna sina ögon fuktas vid minnet av de människor, som hade gjort hans liv rikt och hans dagar korta? Skulle han inte vilja se dem på nytt träda fram för hans själs ögon: den stolta majorskan, den sköna Marianne, den onde Sintram, den store bedåraren Gösta Berling?

Beerencreutz skakade återigen på huvudet. «Jag borde ha rest dit en gång,« tänkte han, «men inte i dag. Nu måste jag fara till ett ställe, där jag kan få stilla den där törsten, som jag känner, efter något, som det är omöjligt att nå fram till.«

Han vände ögonen mot den sista vägen. Om han valde den, så skulle han mot slutet av dagen komma till en liten gård, som hette Lövdala och som ägdes av Liljecrona, den store fiolspelarn. Det var en liten och obemärkt gård. Det enda, som han där kunde få njuta av, var en smula musik.

Men då översten såg den vägen, kände han på sig, att åt detta hållet måste han fara. Den där längtan, som hela dagen hade bott inom honom, drog honom ditåt.

Översten nästan undrade över att han valde på detta sättet, men fortsatte vägen framåt i alla fall. Han kom till Lövdala rätt sent på dagen, men blev mycket väl mottagen och undfägnad. Liljecrona gladde sig åt att få råka en man från de märkvärdiga Ekebydagarna, och som alltid, då han kände sig på något sätt upplivad, tog han fram fiolen och började spela.

Men Liljecrona var nu gammal, han också, och han spelade inte mer som förr i världen. Det lät numera, som om hans spel skulle vara sökande och tveksamt. Man skulle ha velat säga, att han ville leta sig fram till något nytt, att han ville spela sig fram till klarhet i något, som han grubblade över och som ord inte räckte till att tolka.

Det fanns de, som sade, att Liljecronas musik inte var så mycket värd att lyssna till nu som förr, och översten hade också hört ryktet om att han skulle ha gått tillbaka. Men då han nu satt och lyssnade på honom, kände han med ens på sina läppar en försmak av något obeskrivligt ljuvt och lockande. Han förstod, han, som skulle dö om några timmar, att Liljecrona höll på att staka ut en väg, som inte någonsin kunde komma fram till ett mål, en väg, som han ville bygga ända bort mot det oändliga.

Och medan han lyssnade till hur musiken banade sig fram genom tvivel och hinder för att nå längre bort än både tanke och aning, blev han så pass vek, att han gav sig till att berätta för sin värd vilket besök han hade haft under natten och att han säkert visste, att denna dagen var hans sista.

Det var inte utan, att Liljecrona blev rörd.

«Och det var därför, att bror visste detta, som bror kom till mig i dag?« sa han.

«Jag for inte hit för brors skull,« sa Beerencreutz, och hans ögon stirrade framför sig med en besynnerligt tom blick. «Jag kom visst att fara hit till Lövdala, därför att jag skulle få höra bror spela. Nu, medan jag har suttit och hört på bror, har jag tänkt på att det var detta och ingenting annat, som jag ville höra en sådan här dag. Det är något eget med musiken, ser bror.«

«Ja visst,« sa Liljecrona. «Det har bror rätt i. Det är något eget med musiken.«

«Ja,« sa översten. «Det är kanske så, att den inte hör riktigt hemma här på jorden. Herre Gud, bror, när man tänker efter, så är den ju rakt ingenting. Man kan inte ta på den, och den kan inte säga en något, som man förstår och begriper. Tror inte bror, att musiken är det språket, som talas där långt borta,« fortfor han och visade uppåt med handen, «fast det bara är ett svagt genljud, som kommer ner till oss?«

«Bror menar ...« sa Liljecrona, som inte hade lätt att finna ord, då det rörde sig om frågor, som helst borde spelas fram.

«Jag menar, att den hör till både jord och himmel,« sa Beerencreutz. «Den är nog menad som en väg åt oss över till det där andra. Och nu ska bror bygga vidare på den vägen, så att jag får vandra på den ännu en stund bort mot det där, som inget slut har.«

Det gjorde Liljecrona. Han spelade sitt eget sökande och sin egen bävande undran, och den gamle översten satt i den stilla sommarkvällen och lyssnade. Plötsligen sjönk han ihop och föll till golvet.

Liljecrona skyndade fram till honom. Han blev upplyftad och lagd på en säng.

«Det är bra med mig,« sa han. «Jag går på vägen mellan himmel och jord. Tack och heder ska bror ha!«

Något mer sade han inte. Och ett par timmar senare var han död.

TVÅ SPÅDOMAR

(Skriven på anmodan av min tyske förläggare i november 1908.)

Det är lätt att föreställa sig, att de har haft det bråkigt och besvärligt på den gamla gården Mårbacka den 20 november år 1858. Ett barn har blivit fött där den dagen tämligen sent på kvällen, och sådant medför ju alltid oro och uppståndelse också på ett ställe, där man har för vana att ta livet lugnt och inte göra mer väsen av en sak, än vad den verkligen är värd.

I mörka kvällen så där framemot niotiden kommer prästfrun, som bor i granngården, och sticker in huvudet genom köksdörren. Det är en liten, gammal gumma, släkt och god vän, som kallas moster Wennervik av alla människor. Hon har inte kunnat ge sig till tåls därhemma, utan har kastat en schal över huvudet, tagit en lykta i handen och letat sig fram på den smala genvägen, som löper bakom trädgården, för att få höra hur det står till.

Prästfrun blir genast visad in i kammarn innanför köket. Där bor gamla fru Lagerlöf, änka efter regementsskrivar Lagerlöf, än i dag, såsom hon har bott där hela sitt liv, både som gift och ung flicka. Hon sitter sjuttiårig och vithårig i sitt soffhörn och stickar strumpor åt barnbarnen, som hon alltid gör. Inne hos henne är allt lugnt, och hon är lugn själv, därför att sonen, löjtnant Lagerlöf, som har övertagit gården efter sin far, helt nyss har varit inne och talat om för henne, att det värsta nu var överståndet och att barnet har kommit till världen.

Så sent det än är på dagen, sätter hushållerskan kaffepannan på elden, och hon kommer snart in i kammarn med en fullrustad kaffebricka. Sedan sitter moster Wennervik och gamla fru Lagerlöf och dricker kaffe alldeles ensamma. Moster Wennervik får veta, att det är en flicka, som har blivit född, och de båda gamla, som är vid livets gräns, sitter där och talar om hur hon, som just nyss har kommit till, ska kunna få det under sin levnad.

«Hon kommer att få det, som hon har värde till, varken bättre eller sämre,« säger gamla fru Lagerlöf.

«Det beror allt på lycka också, ska jag säga syster,« svarar moster Wennervik.

Just som prästfrun fäller detta yttrandet, böjer sig gamla fru Lagerlöf fram och känner på redikylen, som moster Wennervik alltid bär på armen. Det finns tusen saker i den, för moster Wennervik är en sådan, som vet råd för allting, och som därför också ständigt måste vara beredd på att folk kommer och ber henne om hjälp. Hon har först på gamla dar blivit gift med pastor Wennervik, som är bror till fru Lagerlöf; förut har hon varit husföreståndarinna på många stora ställen. Det är därför hon förstår sig på allting, från att laga

bröllopsmat och sätta upp de finaste drällsvävar till att bota sjuka och uppfostra unga bonddöttrar till goda husmödrar.

Då gamla fru Lagerlöf känner på redikylen, märker hon snart, att utom glasögonen och nyckelknippan och sydoningen och bröstpastiljerna och medikamentsflaskan och vävboken och luktsaltet ligger där också ett hårt, fyrkantigt föremål.

«Jag känner, att syster har kortleken med sig,« säger hon.

Moster Wennervik blir litet röd på de vissna kinderna. Hon kan spå, och hon lägger aldrig ut korten, utan att allt, vad hon förutsäger, slår in. Hon är litet svag för att folk skall anlita hennes förmåga, men det vill hon inte låtsa om. Hon bedyrar, att hon inte har den minsta aning om att hon har korten med sig. Hon kan rakt inte begripa hur de har kommit ner i redikylen.

«Men när de nu ändå är med, så kan syster gärna lägga ut dem för den här stackarn, som just har kommit till världen,« säger gamla fru Lagerlöf.

Moster Wennervik krusar en smula, men hon är inte särdeles svårbedd, och så blir kaffebrickan flyttad åt sidan, och den gamla prästfrun börjar lägga ut korten. Hon hanterar dem med stor färdighet, och då gamla fru Lagerlöf sitter och betraktar henne, kan hon inte låta bli att tycka, att svägerskan ser ut som en riktig spåkäring. Hon är brunhyad med spelande, mörka ögon och en lång krok till näsa. På huvudet bär hon en svart spetsmössa, som skjuter ner i en snibb mitt i pannan, och vid tinningarna ligger tre kanonlockar. Hon har inte ett grått strå i sitt hår, men hon har inte en fläck i sitt ansikte, som inte är överspunnen av rynkor.

Moster Wennervik lägger ut korten i fyra rader med nio kort i raden, och då detta är gjort, sätter hon ner pekfingret på första kortet och börjar räkna: ett, två, tre, fyra, ända till sexton. Hon räknar uppåt och neråt, fram och tillbaka och flyttar fingret under räkningen, ända tills hon kommer till det sextonde kortet. Då småmumlar hon för sig själv, som om hon inte vore riktigt nöjd.

«Nå, vad ser syster?« frågar gamla fru Lagerlöf.

«Det är någon sjuklighet, som följer henne,« svarar prästfrun, «och jag tror, att hon får slitas med den i hela sitt liv.«

«Var och en ska ha sitt kors, annars blir det inte folk av en,« säger gamla fru Lagerlöf. Hon är av ett ljust lynne och vill alltid se det bästa i allting. «Om hon är sjuklig, får hon väl föra ett stillsamt liv, och det är ändå det bästa för en människa.«

Moster Wennervik sätter ner pekfingret på korten och börjar räkna på nytt. «Det ligger många och långa resor framför henne,« säger hon och blinkar smålustigt åt svägerskan. «Och flerfaldiga gånger måste hon flytta och byta om bostad.«

«En rullande sten bekläds inte med mossa,« säger gamla fru Lagerlöf. Hon, som i alla sina dar har bott på samma gård, är inte riktigt nöjd med att barnbarnet skall bli en sådan, som flackar land och rike omkring. «Men jag förstår väl, att om hon blir sjuklig, så kan hon inte förtjäna sitt eget bröd, utan blir skickad mellan släktingarna. Det är inte lätt för den, som inte kan arbeta och göra nytta för sig.«

«Hon får träla och arbeta i alla sina dar,« förkunnar moster Wennervik efter en ny räkning. «Det behöver inte syster vara rädd för.«

«Jaså, då är det väl den meningen med detta, att hon får tjäna sitt bröd hos andra och byta om husbönder många gånger,« säger gamla fru Lagerlöf och suckar. Ett sådant liv synes henne, som aldrig har behövt vara

i tjänst hos någon, som det värsta av allt. «Men det har ju gått bra för syster,« säger hon och ljusnar upp. «Om hon blir en så duktig människa som syster!«

«Hon kommer inte att sätta opp en dräll i hela sitt liv,« säger moster Wennervik med näsan över korten och är så inne i att utforska framtiden, att hon inte alls tänker på om hon spår behagligt eller misshagligt. «Hon får mycke att göra med böcker och papper, ska syster få se.«

Gamla fru Lagerlöf lutar sig också fram över korten, liksom för att finna en mening i virrvarret.

«Ska hon få mycke att göra med böcker och papper?« säger hon undrande. «Syster menar kanske, att hon ska bli gift med en fattig präst, som får hålla på att flytta från socken till socken och aldrig kommer till ro. Men om det bara blir en bra karl, som blir god mot henne ...«

Moster Wennervik sträcker ett finger rätt upp i luften och avbryter henne.

«Vill syster, att jag ska säga, som det är?«

«Det vill jag visst,« säger gamla fru Lagerlöf.

«Hon blir aldrig gift.«

«Jaså, blir hon inte gift!« säger gamla fru Lagerlöf, och nu måste hon riktigt lägga band på sig för att inte visa hur besviken hon är. «Ja, hon kommer kanske ifrån många sorger på det sättet. Men syster kan väl åtminstone se om hon blir en bra och god människa?«

«Snäll och beskedlig blir hon nog,« säger moster Wennervik och böjer sig ånyo över korten för att utspana flera hemligheter, men nu blir hon avbruten av gamla fru Lagerlöf, som säger litet torrt:

«Nu ska syster inte bry sig om att säga någe mer. Jag är nöjd, då jag har fått veta, att hon blir en hygglig människa. Det är egentligen det enda, som är viktigt att få reda på.«

*

Det finns en bok, som heter Oceola, ja, det är också möjligt, att jag missminner mig, och att den har något annat grant exotiskt namn. Det är en indianbok, som man säger nuförtiden, men den har nog inte ursprungligen varit skriven för barn, utan var avsedd att läsas av stort folk. Jag vet inte vem som har författat den, och inte heller vet jag när den skrevs, men troligen är den rätt gammal, för det är mer än fyrtio år, sedan jag såg den första gången.

Jag kan inte säga hur det kom sig, att den boken fann sin väg till mitt hem uppe i Värmland. Den hörde inte till husets eget bokförråd, som mest bestod av arbeten på vers och räknade högst få romaner. Det kan ha varit en resande, som har fört den med sig, eller också har min faster, som är en stor romanslukerska, fått låna den hos någon av grannarna. Men hur som helst, så är det säkert, att den en vacker dag, då jag är en sju, åtta år gammal, ligger på ett bord därhemma, och att jag råkar kasta ögonen på den.

Jag tycker om att läsa, och jag brukar var dag sitta på en låg stol bredvid mor, då hon arbetar med sin sömnad, och läsa högt ur Nösselts allmänna historia för fruntimmer. Vi har hunnit igenom alla sju delarna, men jag förstår mig bäst på första delen med de många sagorna. Jag kan aldrig upphöra att glädja mig åt när Odysseus kommer hem och skjuter ihjäl friarna, men Hektors och Andromakes avsked går jag helst förbi, därför att jag inte kan läsa det utan att gråta.

Fritjofs saga, Andersens Æventyr, Fänrik Ståls sägner hör också till mina goda vänner, men någon roman har aldrig förr kommit för mina ögon. Jag tänker inte heller på att läsa den tjocka boken; det förefaller mig,

som skulle det behövas åratal för att hinna igenom den, utan jag bara bläddrar i den. Men som lyckan vill det, råkar jag slå upp just det stället, där bokens hjältinna, en ung, skön plantageägaredotter, mitt under badet blir överraskad av en alligator. Jag läser om hur hon flyr och förföljes och är i livsfara. Aldrig förr har jag läst något, som försätter mig i sådan spänning. Jag står andlös och läser, ända tills den unga, hjältemodiga indianen kommer rusande till hjälp och efter en förfärlig strid med alligatorn sticker sin kniv i hans hjärta.

Efter detta läser jag sida på sida, så länge som jag får vara i fred. Och så snart som jag har en ledig stund och inte måste sitta vid skolbordet för att lära skriva, räkna och läsa, smyger jag mig bort till Oceola, som alltjämt ligger kvar på samma plats, och fortsätter läsningen.

Jag är alldeles betagen, alldeles förtrollad. Dag och natt tänker jag på boken. Det är en ny värld, som jag plötsligen har upptäckt. Det är livets hela rikedom, som för första gången uppenbaras mig. Det är kärlek, hjältedåd, sköna, ädla människor, nedriga skurkar, faror och fröjder, lycka och nederlag. Det är framför allt en konstfullt sammanslingrad räcka av händelser, som ger spänning och förväntan. Det är allt möjligt, som ett litet sjuårigt barn, som växer upp på en stillsam herrgård, aldrig förut har haft en aning om.

Sedan jag har slutat Oceola, kastar jag mig över alla romaner, som jag kan komma åt. Det skulle inte vara lätt att säga hur mycket jag förstår av dem, men jag njuter obeskrivligt. De flesta av dem har dock alldeles försvunnit ur mitt minne.

När jag tänker tillbaka på denna tiden, förvånar det mig, att man lät mig läsa vad helst jag önskade. Men jag förstår, att mor och far hade svårt att neka mig. Den där sjukligheten, som moster Wennervik hade förutspått mig, hade redan kommit över mig. Mitt ena ben var svagt, och långa tider kunde jag alls inte gå. Det ansågs inte nyttigt, att jag roade mig med utelekar och kroppsövningar som de andra barnen, utan jag borde helst hålla mig stilla. Och då nu föräldrarna såg, att jag var lycklig, bara jag hade en bok i handen, ville de väl inte beröva mig det nöjet.

Men för mig blir bekantskapen med indianboken Oceola avgörande för hela livet. Den väcker hos mig en djup, stark längtan att en gång åstadkomma något lika härligt. Det är den boken, som gör, att jag vid mina unga år redan vet, att vad jag helst av allt vill syssla med under mina kommande dagar, det är att skriva romaner.

Mina syskon och barnjungfrur har talat om för mig den spådomen, som gamla moster Wennervik uttalade, samma natt jag blev född. Det är just ingen, som är nöjd med den, mer än jag själv. Jag är tillfredsställd, därför att den förutsäger, att jag skall få mycket att göra med böcker och skrivning. Något annat frågar jag inte efter på den tiden.

*

När jag är nio år gammal, går en annan av moster Wennerviks onda spådomar i uppfyllelse. Då får jag komma ut på långresa. Jag blir skickad till Stockholm för att söka bot för mitt dåliga ben, och jag blir ordinerad att gå igenom en kur på ett gymnastiskt institut. Jag stannar i Stockholm hela vintern, och jag har mycken nytta av behandlingen. Då jag kommer hem på våren, är jag lika stark som andra barn, och det märks nästan inte, att jag haltar.

Jag bor hos nära släktingar, som är mycket goda emot mig, men det kan inte hjälpas, att jag längtar hem en smula. Jag har svårt att vänja mig vid stadslivet. Det besvärar mig, att jag skall behöva sätta på mig hatt och kappa, var gång jag skall gå ut, och jag tycker inte om de långa, raka stengatorna, där små barn måste gå lika sedigt och ordentligt som de vuxna. Inte heller förstår jag mig på Stockholmsbarnens lekar. Jag kan inte åka på deras små kälkar, och jag tycker inte alls om dockor. Jag känner mig dum och tafatt i sällskap med

dessa nätta och behändiga ungdomarna, och jag är rädd att bli utskrattad, därför att jag talar värmländska.

Men det finns saker i Stockholm, som är över all beskrivning härliga, och som ger ersättning för all vedermöda. Så till exempel har min morbror ett bokskåp, där alla Walter Scotts romaner står på en av hyllorna, och han lånar ut åt mig den ena efter den andra, så att jag kommer att läsa igenom dem allesammans. Och så finns ju teatern!

Hos mina släktingar bor en gammal trotjänarinna, som har förestått min morbrors hushåll, innan han gifte sig. Hon är för gammal att ta del i några sysslor, utan sitter dag ut och dag in i en skön länstol i sitt eget lilla rum och virkar och stickar. Morbror är mycket god emot henne. Han är rädd för att hon skall ha det för enformigt och kommer inte så sällan och sticker till henne en teaterbiljett. Men då den gamla går på teatern, får jag följa med. Mina släktingar har upptäckt vilket utomordentligt nöje detta bereder mig, och de är kanske också litet rädda för att låta den gamla gå ensam. Dessutom kostar mina teaterbesök ingenting. Gamla Ulla säger bara ett gott ord till vaktmästarn, så får jag följa med in. Jag får naturligtvis ingen sittplats, utan måste stå framför henne, men vad betyder det? Tiden går så fort på teatern. Jag hinner inte tänka på att bli trött, förrän alltsammans redan är förbi.

Det finns väl någon än i dag, som påminner sig de nötta trapporna och de smala gångarna i det gamla operahuset. Och det finns väl en och annan, som minns hur det luktade i korridorerna. Jag kommer ibland in i något gammalt skådespelshus i utlandet, där samma teaterlukt ännu finns kvar. Och var gång jag känner den, fylls jag av förväntans salighet. Jag tycker mig åter vara ett litet barn, som står utanför logedörren och väntar på att vaktmästarn ska komma och öppna.

Ulla och jag sitter alltid i andra radens fond, första bänk. Vi går för resten inte alltid på Operan, vi går också på Dramatiskan, men vi har samma platser också där.

På detta sätt ser vi tillsammans Afrikanskan, Robert, Den Stumma, Friskytten, Värmlänningarna, Sköna Helena, Fruntimmersskolan, Blommor i drivbänk, Min ros i skogen.

Det är åter en ny, brokig värld, som jag föres in i. Man kunde nog tycka, att jag borde bli alldeles huvudyr.

Det är onekligen tur, att jag har suttit vid min mammas sybord och läst Nösselts allmänna historia, hur skulle jag annars kunna finna mig till rätta?

Men egentligen är det inte någon alldeles ny värld. Det är snarare min välkända romanvärld, som har fått liv, och som föres fram för mig i levande bilder. Det är således på det här sättet de se ut, mina vildar, mina harneskklädda riddare! Det är så en kung går klädd, det är så där en klostergård är inrättad, det är i sådana där långa, grå kåpor munkar och nunnor vandrar omkring! Jag får göra bekantskap med stormande hav, tropiska landskap, eldsprutande berg. Och jag tar naturligtvis allt som trovärdigaste allvar. Jag förstår inte, att Sköna Helena är ett enda stort skämt. Jag tror, att det gick till på det sättet, då Helena bortrövades av Paris, fastän Nösselt har försummat att berätta det.

Vi har alldeles samma smak, den gamla och jag. Vi tycker om granna dekorationer, granna dräkter, stora scener, då skådebanan vimlar av människor. Och naturligtvis fäster vi oss mest vid handlingen. Sången och musiken förstår vi oss inte mycket på. Vi är snarast besvärade av dem, därför att vi har svårt att höra de sjungna orden och tappar bort sammanhanget.

Vi är inte heller riktigt nöjda med sådana stycken, där inga kungar eller riddare uppträder. Jag för min del är ganska belåten med en folkpjäs sådan som Värmlänningarna, därför att den påminner mig om hembygden. Men gumman Ulla tycker inte om att bara se bönder på scenen. Hon sårar mig djupt genom att säga, att Sköna Helena med sin stora skara av kungar var något helt annat. Jag känner mig stött på mina landsmäns

vägnar, men i grund och botten är jag nog av samma mening.

Emellertid går vintern till ända, och fram på våren får jag resa hem. Och naturligtvis förföljes jag av minnet av allt, vad jag har sett, och berättar det om och om igen för mina syskon.

En dag, då vi av en eller annan anledning är fria från skolarbetet, faller det oss in, att vi ska leka teater, att vi ska spela ett av dessa teaterstycken, som jag har sett i Stockholm. Och det blir «Min ros i skogen«, som vi besluter oss för att framställa. Inte därför att denna var det roligaste av allt, som jag har sett, men den är den enklaste, den enda, som vi känner oss ha krafter att utföra.

Det blir en ansträngande dag för mig. Det är jag, som övar in rollerna och lär de uppträdande vad de ska säga. Vi har ingen textbok, utan bara mitt minne att lita på. Det är jag, som med hjälp av täcken och filtar förvandlar vår barnkammare till en scen. Det är också jag, som bestämmer hur de uppträdande ska vara sminkade, kammade och kostymerade. Jag är den enda, som har någon erfarenhet av allt detta.

Innan kvällen är dock allt färdigt, och skådespelet kan gå av stapeln. Åskådare är far, mor, faster, guvernanten, hushållerskan och ett par av jungfrurna. De sitter allesammans i en trång dörröppning, och jag tror inte, att de ser mycket av scenen, men det gör visst detsamma. De har nog i alla fall utmärkt roligt.

Vi har en ung flicka på tolv år inackorderad hos oss. Hon är mycket söt och går omkring i min mammas gamla balklänning och spelar älskarinnan, «min ros i skogen«. Min äldsta syster, som också är tolv år, är klädd i pappas äldsta uniformsjacka och spelar älskarn. Hon är mycket söt, hon också, och hon spelar så bra. Hon har riktiga skådespelaranlag. Vår barnjungfru spelar en gammal hushållerska, och själv utför jag rollen av en sjuttiårig gubbe. Det skulle vara en gubbe med långt, vitt hår med i pjäsen, och jag tar den rollen, därför att mitt hår är långt och alldeles vitt.

Vi gör stor, stor succés. Jag undrar vad författarn skulle ha sagt, om han hade sett sin pjäs uppföras på detta sättet. Men han kanske hade varit nöjd, han också.

Från och med den dagen drömmer jag inte bara om att skriva romaner. Nu vill jag också författa teaterstycken. Jag längtar efter att bli stor, så att jag inte skall behöva sitta på skolbänken och slösa bort min tid med räkning och temaskrivning.

*

Det är en skön eftermiddag på våren, och jag går fram och tillbaka i den lilla dungen bakom trädgården. Så snart jag på någon av de slingrande gångarna når till dungens gräns, möts jag av det rikaste ljus. Stora åkrar breder ut sig framför mig, och solskenet ligger och vaggar i fukten, som stiger upp över de nyplöjda fälten. På ett ställe lyser luften som purpur, på ett annat ser det ut, som om den vore fylld av guldstoft. Inne under träden åter är det förvånande mörkt. De har helt nyss blivit fullövade. Jag har inte hunnit vänja mig vid det gröna dunklet, som brukar råda under dem. Plötsligt, då jag från ljuset vid trädgårdsgränsen vänder om in i skuggan, kommer ett par rim mig på tungan.

Det är så mörkt under lindarna,
så ängsligt stilla i vindarna.

Vad nu då? Vad är detta? Där står jag och kan knappt andas av överraskning. Detta är ju rim. Detta är ju vers. Kan jag sätta ihop vers?

Jag är femton år, och jag har läst alla de poesiböcker, som fanns därhemma: Tegnér, Runeberg, Fru Lenngren, Stagnelius, Vitalis, Bellman, Wallin, Dahlgren, men det har aldrig fallit mig in, att jag själv skulle kunna skriva vers. Att skriva vers, det var något högt och heligt. Det var en gåva, som bara tillkom

mänsklighetens utvalda.

Men nu har jag i alla fall satt ihop ett par rimmade rader. Jag upprepar dem gång på gång. Jag utsäger dem högt för mig själv. Jag småsjunger dem. Jag försöker dock inte att foga till några fler rader. Jag är alldeles för häpen över det, som har hänt mig.

Föreställ er, att ni har vuxit upp som en fattig tiggarunge och någon helt plötsligt kommer och säger till er, att ni är ett kungabarn!

Föreställ er, att ni hade varit blind och helt oväntat blivit seende, att ni hade varit utfattig och helt hastigt blivit rik, att ni hade varit utstött och vänlös och helt oförmodat mött en stor, varm kärlek! Föreställ er vad ni vill av stor, oväntad lycka, och ni skall ändå inte kunna tänka er en större än den, som jag känner i den stunden.

Jag kan rimma, jag kan sätta ihop vers. Jag har samma gåva som Tegnér, Runeberg, Wallin. Jag skall bli som en av dem.

Jag har alltid ämnat skriva romaner och teaterstycken. Men detta är alls inte så märkvärdigt som att skriva vers. Det är bara roligt och nöjsamt, men vers, det är det höga. Det är det ärofulla. Det är det underbaraste av allt.

Jag förtiger den stora upptäckten för alla de mina. Men jag går som i en yrsel hela aftonen, hör inte vad man säger till mig, utan svarar alldeles bakvänt.

Jag minns oss ännu den dagen, då vi sitter vid kvällsbordet. Där sitter far, och där sitter mor. Där är mina systrar, faster, guvernanten. Och där är jag själv, liten och blek med stort, vitt hår, just lik varje annan tös. Far för ordet, som vanligt, och skämtar med faster och guvernanten. Det är muntert och glatt, och samtalet rör sig om de mest alldagliga ting. Vad skulle de ha sagt, de andra, om de hade haft en aning om de vilda förhoppningar, som stormar fram genom mitt huvud?

Det, som oroar mig en smula, är moster Wennerviks spådom. I den förekom ingenting om att jag skulle bli något stort och märkvärdigt. Men den, som skriver vers, den är en storhet. Den är nästan förmer än en kung. Jag börjar bli rädd, att jag har tagit miste, att jag inte har gudagåvan.

Då upprepar jag för mig själv det lilla rimmet, och jag känner mig åter oändligt stolt, oändligt lycklig.

När det äntligen blir natt, vill jag pröva på vad den nya förmågan duger till, och jag börjar trösteligen att författa ett poem. Jag binder och knyter ord till ord och sover inte en blund på hela natten. Jag fogar versrad till versrad och har en hel mängd strofer färdiga före morgonen.

Men poemet är inte det märkvärdiga för mig. Det märkvärdiga är, att jag har förmågan, att jag kan rimma, att jag hör till de utvalda.

Sedan sätter jag ihop vers i tid och otid, bittida och sent, dag och natt många år framåt.

Det mesta av all denna diktning är förstört, och det lilla, som finns kvar, är mycket klent. Det finns av hela detta författarskap endast en liten bit, som jag är glad åt, och som jag stundom viskar för mig själv, då jag står inne under trädens dunkel och ser aftonsolens ljus låga över slätt och dal.

Det är så mörkt under lindarna,
så ängsligt stilla i vindarna.

*

Jag är tjugutre år, och jag befinner mig i Stockholm i samma goda hem, som tog emot mig, då jag var ett nioårigt barn. Jag har rest dit för att vinna inträde vid Högre lärarinneseminariet. Jag har varit uppe i examen och sitter nu, dagen sedan den är slut, och väntar på att få höra om jag har lyckats, om jag skall bli mottagen vid läroverket.

Det är en lång dag, det är nästan omöjligt att få slut på den. Vi har examinerats i nära nog en vecka, och det har inte varit så svårt, som jag hade varit rädd för att det skulle bli. Det har varit dagar fulla av stark spänning, men det har hänt något, det har varit strid och tävlan, och ibland har det till och med varit roligt. Alla examinatorerna har varit ytterst välvilliga, och deras fordringar har inte varit överdrivna. I det stora hela tror jag att jag har rett mig bra i proven. Men olyckligtvis är det inte nog med att reda sig bra. Man måste också vara bättre än en mängd andra.

Det är inte mer än tjugufem elever, som kan komma in vid seminariet varje år, och vi är fyrtinio, som söker. Det är i detta, som det förskräckliga ligger. Vi har förhörts i små grupper på tre och tre, och jag vet därför inte hur de andra har bestått provet. Men jag är viss om att alla dessa andra har gått igenom ordentliga skolor i städer. De har inte legat borta på landet hela sitt liv och använt all sin lediga tid på att skriva oduglig vers. Det är bara helt naturligt, att de allesammans måste vara kunnigare än jag.

Det sista året har jag vistats i Stockholm och gått igenom en kurs för att förbereda mig till inträdesexamen. Men det är bara ett enda år, som jag har bedrivit allvarsamma studier. De andra har gått igenom stora åttaklassiga läroverk.

Man har sagt mig, att vi inte får veta utgången förrän sent på eftermiddagen. Om jag inte har lyckats, kommer då en vaktmästare med ett brev, som underrättar mig om att jag inte kan bli mottagen som elev vid seminariet det här året. Har jag däremot lyckats, får jag inte något brev, ingen underrättelse alls. Då kan jag helt lugnt vandra upp till seminariet nästa morgon och börja mina studier. Men ännu är det mitt på dagen. Det är ännu många timmar, innan jag kan börja vänta vaktmästarn med det fruktade brevet.

Släktingarna tycker nog, att det är synd om mig, men vad kan de göra för att hjälpa mig? Vi sitter och språkar, men jag har svårt att följa med vad de säger. Tankarna vänder jämt tillbaka till detta, om jag löste matematikproblemet alldeles galet eller om jag svarade orätt vid förhöret i svenskan.

Och jag hoppas och ber, att jag måtte få komma igenom i examen, inte därför att jag är lärdare än mina medsökande, utan därför att jag behöver det bättre än någon annan.

Se, detta är något, som jag är viss om. Ingen annan behöver så väl att komma in och få dessa tre år av kostnadsfri undervisning, som seminariet har att bjuda. Om jag misslyckas nu, då är det slut med mig. Då får jag söka någon liten guvernantsplats med ett par hundra kronors lön, eller också får jag fara tillbaka hem och gå i hushållet. Jag är inte så barnslig nu, som då jag gick därhemma och trodde, att det var nog att önska och drömma för att bli något. Nu vet jag, att jag måste arbeta och skaffa mig kunskaper, om jag vill bli författarinna.

Jag vet också, att jag måste skaffa mig kunskaper, om jag vill leva. Vi är så fattiga därhemma sedan några år tillbaka. Jag måste lära mig att tjäna mitt eget bröd, om jag inte vill sjunka ner i elände.

Alla de andra, som söker, handlar kanske inte rakt emot sin fars vilja. De har kanske inte måst tvinga sig till detta att få fara hemifrån. De tror kanske inte mer i deras hem, att ett fruntimmer inte behöver lära sig något ordentligt. Och om de inte kommer in nu, så får de kanske försöka om igen nästa år. Men jag kan aldrig mer få fars tillåtelse att resa till Stockholm och studera, om jag nu misslyckas.

De andra är väl heller inte så fattiga som jag. De kan kanske få hjälp att studera vid andra skolor. Men det

kan inte jag. Far har inga pengar att ge mig, och det är väl till stor del därför, som han har så mycket emot att låta mig fara hemifrån. Men kommer jag bara in på seminariet, då har jag en tryggad bana framför mig, då får jag nog låna pengar, så att jag kan uppehålla mig i Stockholm under kursen. Men om jag misslyckas, vem skulle då vilja hjälpa mig?

Vad tiden går långsamt denna dag! Och ingenting kan man sysselsätta sig med. Jag kan inte gå ut att gå, för tänk, om vaktmästarn skulle komma med brevet, medan jag vore borta! Och inte tjänar det något till att läsa. Examen är ju förbi. Det är ingenting annat att göra än att vänta.

Jag har väntat under hela mitt liv, men på ett annat sätt. Jag har gått och väntat på att bli upptäckt, väntat, att någon skulle komma att läsa mina romaner, mina dikter, mina skådespel och finna dem sköna och snillrika. För var gång jag visade dem för någon, hoppades jag, att detta under skulle ske.

Och en gång var det verkligen nära, att det hade skett. Det var bröllop hos en av grannarna, och jag var brudtärna. Vid bröllopsmiddagen läste en av marskalkarna upp ett kväde för tärnorna, och jag höll svarstalet för marskalkarna, också på vers. Vi gjorde naturligtvis stor lycka båda två. Man gör ju alltid lycka med tillfällighetsvers.

En stund efter middagen kom mor och sade mig, att Eva Fryxell ville tala med mig.

Eva Fryxell var dotter till den store historieskrivaren Anders Fryxell, som var prost i vår grannförsamling. Hon var själv författarinna och därtill en högt bildad dam. Hon brukade tillbringa sina vintrar i Stockholm och umgicks i den tidens litterära kretsar. Ingen kunde vara lämpligare än hon att hjälpa mig fram i världen.

Hon var med på bröllopet. Hon hade hört mig läsa upp vers, och nu ville hon tala med mig.

Hon frågade mig om jag brukade skriva poesi. Hon bad, att jag skulle skicka henne mina bästa bitar, så skulle hon försöka att få dem införda i någon tidning.

Hon var mycket vänlig, och jag trodde, att lyckan äntligen var kommen. Jag sände henne mina dikter och gick sedan och väntade på att få se dem i tryck.

Men hela hösten gick, hela vintern, och ingenting hördes av.

På våren först kom ett stort brev från Eva Fryxell. Hon skickade mig mina dikter tillbaka. Ingen tidskrift hade velat mottaga dem. Men hon skrev inte bara om detta. Hon skrev, att jag skulle fara ut i världen och skaffa mig kunskaper, annars kunde det aldrig bli något av mig.

Och så var det väl närmast till följd av dessa hennes förmaningar, som jag för ett år sedan hade brutit mig lös hemifrån. Under hela detta året hade jag inte författat, utan bara studerat för att kunna inhämta allt det, som fattades mig.

På samma gång hade kärlek till studierna vaknat hos mig. Jag längtade efter dessa tre år vid seminariet, efter dessa tre år av starkt, intensivt arbete och framåtskridande.

«Hon ska få slita och arbeta alla sina dar,« hade moster Wennervik sagt, och jag hoppades, att det skulle bli så.

Det ringer ibland på tamburklockan. Då spritter jag till och undrar om det inte kan vara vaktmästarn från seminariet. Man har sagt mig, att han inte kan komma förrän efter klockan 5, men vem kan veta? Avgörandet kan ha skett tidigare det här året.

Hoppet sjunker för varje ögonblick, som går. Naturligtvis har alla de andra fyrtiåtta varit duktigare än jag.

Och naturligtvis har jag svarat orätt många gånger, utan att jag själv har märkt det.

Klockan slår tre. Då ringer det på nytt.

Det är en släkting och kamrat till mig, som kommer. Hon söker inträde i år, hon som jag, och vi har varit i samma grupp under förhören.

Hon kommer upp för att tala om, att vi har gått igenom, vi båda. Hon vill inte säga hur hon har fått veta det, men underrättelsen kommer från säkert håll. Och så snart som hon har fått veta det, har hon skyndat att bringa mig budskapet, för att jag inte skall behöva sitta och vara orolig längre.

Jag vet inte vad jag säger eller gör. Jag vet inte om jag tackar henne. Jag smyger mig undan längst in i våningen för att få vara ensam.

Jag kan alls inte behärska mig. Jag skakar och darrar och kan inte hålla mig stilla. Och tårarna störtar fram ur mina ögon.

Jag känner, att jag har övervunnit det värsta. Jag är inte mer hjälplös och beroende. Jag har en bana framför mig. Jag skall kunna tjäna mitt eget bröd och själv få råda över mina handlingar. Det skall bli min egen sak att nå, dit jag vill nå.

*

Det är på Grand Hôtel i Jerusalem en kväll i mars år 1900. Jag har blivit utkallad ur mitt rum av Jemil, vår syriska dragoman, för att ta emot en gäst. Denna gäst kan inte föras in i mitt rum, inte heller i den stora mottagningssalongen. Dragomanen anser sig inte kunna föra honom längre än till hotellets förstuga.

Det är heller inte att undra på, för den främmande har inte något inbjudande utseende. Det är en gammal neger av en fruktansvärt ful typ, en man, som med sina ofantliga läppar, sina långa aparmar, sina utsvällda muskler, sin tunga kropp och sin grova, barklika hud gör intryck av att ha tillhört den människoras, som fanns till före syndafloden. Och denna figur är inte höljd i något, som kan kallas kläder. Han är insvept och inrullad i långa, smutsiga, vita skynken. Hans fötter är bara, och över huvudet har han kastat en flik av samma skynke, som han har lindat om kroppen.

För några dar sen förde Jemil mig och min reskamrat, Sophie Elkan, genom den gamla moskén El Aksa i Jerusalem, och det förvånade oss då att i en sidogång finna ett trasigt täcke ligga utbrett i en stor fönsternisch. Jemil sade oss, att i den där nischen brukade uppehålla sig en spåman, som gick allmänheten till handa med upplysningar om framtiden. Jag beklagade mig över att han inte var på sin plats just då. Jag hade gärna velat bli spådd av en riktig spåman i den gamla El Aksa, som var rest på samma grund som Salomos tempel. Nu har vår vänliga dragoman sökt upp spåmannen och fört honom till hotellet, för att jag ändå skulle bli spådd i Jerusalem.

Det är inte så högtidligt att bli spådd i hotellets förstuga, där tjänare och resande strömma ut och in, som i El Aksamoskén, men jag har inte något val. Vi går alla tre fram till ett bord, som står i en vrå. Spåmannen tar fram en påse, som han har hållit dold under sina skynken, knyter upp den och häller ut på bordet ett rätt tjockt lager av sand, något slags sjösand utan tvivel, för det finns fullt upp med små krossade snäckskal i den.

Under dessa förberedelser måste jag tänka på moster Wennervik. Jag undrar om den här österlänningen skall visa sig vara en lika god spåman som hon.

Då negern har fått sanden jämnt utbredd, säger han några ord på arabiska, som dragomanen översätter till

engelska.

«Han ber, att ladyn ska tänka på något, som hon vill ha upplysning om. Ladyn ska inte tala om vad hon tänker på, bara behålla det i tankarna en stund, så ska hon få svar.«

För ett par ögonblick står jag förbryllad. Ligger det inte ett oöverstigligt svalg mellan en arabisk spåman och en västerländsk resande? Vi har levat i helt och hållet skilda världar. Vad skall jag kunna fråga om, som inte ligger utom det område, där hans tankar brukar röra sig?

Under hela denna vistelse i Jerusalem har jag egentligen inte tänkt på mer än en enda sak. Jag har rest hit endast och allenast för att besöka några bönder från Nås i Dalarna, som har flyttat hit och tillsammans med en skara amerikaner bildat en koloni. Jag ville se dem för att kunna skriva en bok om dem.

Och nu har jag varit hos dem många gånger, ätit vid deras bord, besökt deras skolor, sett dem arbeta i sina verkstäder, åkt i deras hemmagjorda vagn, gått på mattor och suttit på stolar, som de har tillverkat åt sig själva. Jag har hört dem tala om sin lära öppet och utan omsvep. Jag har inte funnit något hos dem, som inte är gott, ärligt och uppriktigt.

Jag blev så rörd, då jag här i det främmande landet fick se deras goda, svenska ansikten och hörde deras ärliga, svenska tungomål, att tårarna korn mig i ögonen. Jag har varit med om deras gudstjänst, och jag har hört dem sjunga sin avskedssång: «Vi ska mötas en gång«, till oss, deras svenska gäster. Jag har funnit dem enkla, arbetsamma, tåliga, och jag brinner av begär att skriva om dem.

Men på samma gång har jag börjat undra om jag någonsin skall kunna skriva en bok om dem. Det är inte bara fruktan för min egen oförmåga att behandla ämnet, som kommer mig att tvivla, utan det är också andra orsaker. Jag lever var dag i ett tvivel och en obeslutsamhet, som nästan är pinsamma.

Det gäller en allvarlig sak för mig. Den här långa resan skulle vara förgäves, om jag inte kan skriva boken. Tid, möda, pengar bortkastade utan nytta. Det är ingenting att leka med.

Jag frågar mig alla dar: Skall detta bli till en bok? Skall den någonsin bli skriven? Skall någon människa vilja läsa den?

Men kan jag fråga en negerspåman om detta? Har en sådan här urtidsmänniska någonsin sett en bok? Vet han vad en roman vill säga?

I alla händelser är det ingenting annat jag önskar veta just då, och jag fäster min tanke vid detta: «Skall det lyckas mig att skriva en bok om de svenska bönderna i Jerusalem?«

Spåmannen lyfter sin hand över sanden, som han har utbredd framför sig, sträcker ut ett tjockt pekfinger, på vilket sitter en nagel, som liknar en klo, och gör ett par rader hålor i sanden. Han mumlar och räknar. Det dröjer en rätt god stund, innan han säger något. Men så vänder han sig till Jemil och talar arabiska.

«Han säger, att ladyn tänker på något, som hon ämnar skriva på ett papper,« översätter Jemil. «Han ber, att ladyn inte ska vara orolig. Det, som hon tänker på, kommer att lyckas henne.«

Jag kan inte hjälpa, att jag blir en smula häpen över svaret. Han tycks förstå att läsa tankar, den här negergubben.

Han betraktar mig avvaktande, och jag ber dragomanen säga honom, att han har lämnat ett riktigt svar och att jag är mycket nöjd med honom.

Spåmannen slätar genast ut de små hålorna i sanden, så att den ligger jämn och fin, och sedan ber han, att

jag skall göra en fråga till.

Denna gången besinnar jag mig inte länge. Vi ska lämna Jerusalem nästa dag för att fara vidare till Nasaret, Tiberias, Damaskus. Jag frågar endast: «Ska vi få en god resa? Ska vi komma till de ställen, som vi önskar se?«

Det dröjer inte heller länge, förrän spåmannen talar på nytt igen. Men han lämnar inte svar på min fråga, utan ber att få se mina händer, båda mina händer.

Jag sträcker fram mina händer med insidan upp. Spåmannen betraktar dem, tar ett steg tillbaka och lyfter upp armarna. Orden strömmar över hans läppar. Han är tydligen upprörd.

«Vad är det åt honom? Vad säger han?« frågar jag dragomanen.

«Han säger, att ladyn tänker på en väg, som ligger framför henne,« svarar denne, «och han förklarar, att ladyn ska få en god resa. Han säger, att den här ladyn har sultan Ibrahim il Kalils och sultan Solimans tecken i sina händer. Han säger, att allt ska lyckas denna lady. Denna lady har en mycket stark stjärna.«

Jag ber dragomanen, att han skall säga spåmannen, att jag är mycket nöjd med hans svar, och jag lämnar honom hans betalning. Jag förstår, att då jag har fått veta, att jag har Abrahams och Salomos tecken i mina händer, bör jag vara nöjd.

«Jag undrar vad moster Wennervik skulle säga om detta?« säger jag för mig själv, medan jag beger mig till mitt rum.

Knappt är det sagt, förrän jag tycker mig höra, att en skarp och klok röst talar alldeles invid mitt öra på den hemtrevligaste värmländska: «Det måtte du väl veta, min tös, att de här österlänningarna, om de också är fula som apor och går i trasor, förstår de sig bättre på att smickra och säga artigheter än vi andra, framför allt om det gäller att förtjäna en slant. Men på min spådom kan du lita. Den är inte betald, den. Resa ska du få göra, arbeta ska du få göra, skriva böcker ska du få göra, riktigt frisk ska du aldrig bli, och så ska ditt liv förlöpa.«

«Kära moster Wennervik,« viskar jag tillbaka, «bli inte orolig! Du förstår inte meningen med den här mannens ord. Han vill bara säga, att den, som vid mogna år får utföra vad barnet har drömt om, har fått de gamle vises lycka och har blivit förd av en god stjärna.«

TAL VID NOBELFESTEN 10 DECEMBER 1909

Kungliga högheter! Mina herrar och damer!

Det var för några dar sen, då jag satt på tåget för att resa till Stockholm. Det led mot kvällen. Det var mörkt ute och rätt skumt i kupén. Mina medresande slumrade var och en i sitt hörn, och jag satt tyst och hörde på tågets dån, då det brusade fram på skenorna.

Medan jag satt där, kom jag att tänka på alla de gånger, som jag hade rest till Stockholm. Som oftast hade det varit för något svårt. Jag hade farit dit för att ta examen, och jag hade farit dit med manuskript för att söka förläggare. Och nu var jag på väg dit för att ta emot Nobelpriset. Det var inte utan, att jag tyckte, att det var svårt, det också.

Hela hösten hade jag levat i mitt gamla hem i Värmland i den största ensamhet, och nu skulle jag nödgas träda fram bland många människor. Det var, som om jag hade blivit skygg för liv och rörelse därborta i

ensligheten, och jag blev ängslig vid tanken på att åter nödgas visa mig ute i världen.

Men i grunden var det ju en så förunderligt stor glädje att få ta emot priset, och jag sökte fördriva min ängslan genom att tänka på dem, som skulle bli glada åt min lycka. Det var många goda gamla vänner, det var mina syskon, och först och främst var det min gamla mor, som satt därhemma och gladde sig åt att ha fått uppleva denna stora tilldragelsen.

Med detsamma kom jag att tänka på min far, och jag kände en stor saknad över att han inte levde, så att jag kunde berätta honom, att jag hade fått Nobelpriset. Jag visste, att ingen skulle ha blivit så glad som han. Aldrig har jag råkat någon, som har hyst en sådan kärlek och vördnad för diktning och diktare, och om han nu hade fått veta, att Svenska akademien hade tillerkänt mig ett stort diktarpris ..... Det var en riktig sorg, att jag inte fick tala om det för honom.

Var och en, som har farit på tåget i natt och mörker, vet, att det kan hända, att vagnarna långa stunder glider framåt märkvärdigt stilla utan en skakning. Buller och rassel upphör, och det jämna dånet från hjulen förbyter sig i stillsam och entonig musik. Det är, som om järnvägsvagnarna inte längre fore fram på syllar och skenor, utan glede bort i rymden. Nå, just som jag tänkte på att jag ville råka far, hände något i den vägen. Tåget började ila framåt så ljudlöst och lätt, att jag tyckte, att det omöjligt kunde vara kvar på jorden. Och så började mina tankar leka: «Tänk, om jag nu fore till min gamle far i himmelrik! Jag tycker mig ha hört, att sådant har hänt andra; varför skulle det inte hända mig?«

Järnvägsvagnen fortfor att glida framåt tyst och ljudlöst. Men vart den så for, så hade den långt att färdas, innan den nådde målet, och mina tankar hann fram före den.

«När jag nu råkar far,« tänkte jag, «sitter han nog i en gungstol på en veranda och har framför sig en solig gårdsplan, som är full av blommor och fåglar, och naturligtvis håller han på att läsa Fritjofs saga. Och då far får se mig, lägger han ner boken och skjuter glasögonen upp i pannan, och så reser han sig och går emot mig. Och han säger «goddag« och «välkommen« och «Nej, är du ute och går!« och «Hur står det till med dig, flickan min?« – alldeles på det gamla sättet.

Först då han har satt sig till rätta i gungstolen igen, börjar han undra varför jag har sökt upp honom. «Det är väl inte något på tok därhemma?« frågar han plötsligt.

«Nej då, far, det står bra till.« Och jag ämnar just tala om nyheten, men så tycker jag, att jag vill gömma på den en smula, och därför gör jag liksom en omväg. «Jag har bara kommit för att be dig om ett gott råd,« säger jag och tar an ett bekymrat utseende. «Det är så, att jag har råkat i stora skulder.«

«Jag är rädd för att du inte kan få mycken hjälp med den saken hos mig,« säger far. «Man kan visst säga om det här stället som om de gamla herrgårdarna i Värmland, att här finns allting utom pengar.«

«Det är inte heller för pengar, som jag är i skuld,« säger jag. – «Det var värre, det,« svarar far. «Tala nu om allting från början, flickan min!«

«Det är inte för mycket, att du hjälper mig,« säger jag, «för det är nog ditt fel från början. Kommer du ihåg hur du brukade sitta vid klaveret och sjunga Bellman för oss barn, och minns du hur du lät oss läsa Tegnér och Runeberg och Andersen ett par gånger var vinter? På det sättet var det, som jag råkade i min första stora skuld. Far, hur ska jag kunna vedergälla dem för att de lärde mig att älska sagorna och hjältedåden och fosterjorden och människolivet i all sin storhet och i all sin skröplighet?«

När jag säger detta, sätter far sig till rätta i gungstolen och får ett vackert uttryck i ögonen. «Jag är glad åt att jag var med om att skaffa dig den skulden,« säger han.

«Ja, det kan du ju ha rätt i, far,« säger jag, «men du får komma ihåg, att det inte är slut med detta. Du får tänka på att jag har en sådan mängd fordringsägare. Tänk på alla de där fattiga och hemlösa kavaljererna, som brukade fara omkring i Värmland i din ungdom och spela kille och sjunga visor! Till dem står jag i skuld för galna äventyr och upptåg och skämt i oändlighet. Och tänk på alla de gamla, som har suttit i små grå stugor i skogsbrynet och berättat om näck och troll och bergtagna jungfrur! Det är väl de, som har lärt mig hur det kan bredas ut poesi över hårda fjäll och svarta skogar. – Och så, far, tänk på alla de bleka och hålögda munkar och nunnor, som har suttit i skumma kloster och sett syner och hört röster! Till dem står jag i skuld för lån ur den stora legendskatten, som de har samlat sig. Och tänk på dalbönderna, som drog till Jerusalem! Är jag inte i skuld hos dem, därför att de gav mig ett stordåd att skriva om? Och det är inte nog med att jag står i skuld hos människor, far, det är hela naturen också. Det är markens djur och himmelens fåglar och blommor och träd, – de har allesammans haft sina hemligheter att berätta mig.«

Far bara nickar och småler, medan jag säger detta, och ser inte alls bekymrad ut. «Du måtte väl förstå, att det är en stor skuldbörda, far?« säger jag och blir alltmer allvarsam. «På jorden vet ingen hur den ska gäldas. Jag trodde, att ni visste det här i himlen.« – «Ja, det vet vi nog också,« säger far och tar saken lätt, som han brukar. «Det ska nog bli råd för dina bekymmer. Var inte rädd, barn!«

«Ja, men, far, det är ändå inte nog med detta,« säger jag. «Jag står också i skuld hos alla, som har ryktat språket, som har smitt och format det goda verktyget och lärt mig att nyttja det. Och står jag inte i skuld till alla dem, som har diktat och skrivit före min tid, som har gjort det till en skön konst att berätta om människoöden, som har gett uppslag och anvisat vägar? Står jag inte i mångfaldig skuld till dem, som i min ungdom främst bar upp dikten: hos de stora norrmännen och de stora ryssarna? Står jag inte i skuld därför, att jag har fått leva i en tid, då mitt eget lands diktning har stått i högsta blomstring, därför att jag har fått se Rydbergs marmorkejsare, Snoilskys diktvärld, Strindbergs skärgård, Geijerstams folkliv, Tor Hedbergs skådespel, AnneCharlotte Edgrens och Ernst Ahlgrens nutidsmänniskor, Helena Nybloms dikter, Heidenstams Österland, Sophie Elkans levandegjorda historia, Frödings Värmlandslåtar, Levertins legender, Hallströms Thanatos och Karlfeldts Dalmålningar och så mycket annat framträda ungt och nytt, eggande till tävlan och befruktande för drömmen?«

«Ja, ja,« säger far. «Du har rätt, du är i stor skuld, men det ska det nog bli råd med.«

«Jag tror inte, att du riktigt förstår hur svårt jag har det, far,« säger jag. «Du har nog inte besinnat, att jag också står i skuld till mina läsare. Vad har jag inte allt att tacka dem för: alltifrån den gamle kungen och hans yngste son, som sände mig ut på min gesällvandring till södern, till de små skolbarnen, som klottrar ihop ett tack för Nils Holgersson? Vad skulle det ha blivit av mig, om man inte hade velat läsa mina böcker? – Inte heller får du glömma dem, som har skrivit om mig. Kom ihåg den store danske kritikern, som vann mig vänner över hela sitt land bara med ett par ord! Och tänk på honom, som nu är död och som tillblandade sin dryck på bittert och ljuvt konstfullare, än någon har gjort hos oss före hans tid! Tänk på alla dem, som i främmande land har arbetat för mig! Jag har skuld, far, både till dem, som har berömt, och till dem, som har tadlat.«

«Ja, ja,« säger far, och jag tycker inte, att han ser så lugn ut. Han börjar visst förstå, att det inte blir så lätt att råda mig.

«Kom ihåg alla, som har hjälpt mig, far!« säger jag. «Tänk på min trogna vän Esselde, som sökte öppna en väg för mig, då ännu ingen annan vågade tro på mig! Kom ihåg de många, som har värnat om min diktning och skyddat mitt arbete! Och kom ihåg min goda vän och reskamrat, som inte bara förde mig till södern och visade mig all konstens härlighet, utan också gjorde hela livet ljusare och rikare! Och tänk på all kärlek, som har mött mig, tänk på all heder och utmärkelse! Kan du inte förstå, att jag behöver komma till dig för att få veta hur man betalar sådana här skulder?«

Far har sänkt huvudet och ser inte så hoppfull ut som i början. «Jag tror visst, att det inte blir så lätt att finna hjälp för dig, flickan min,« säger han. «Men nu måtte det väl vara slut?«

«Nej, hittills har det väl ändå varit så, att jag har kunnat bära det,« säger jag. «Men nu kommer snart det allra värsta. Det var därför, som jag var tvungen att gå till dig och fråga om råd.«

«Jag kan inte förstå, att du kan råka i värre skuld,« säger far.

«Åjo,« säger jag och så talar jag om «det« för honom.

«Aldrig kan jag tro, att Svenska akademien .....« säger far. Men i detsamma ser han på mig, och då förstår han, att «det« är sant. Och det börjar rycka i varenda rynka i hans gamla ansikte, och han får tårarna i ögonen.

«Vad ska jag säga till dem, som har beslutat i den här saken, och till dem, som har anmält mig till pris?« säger jag. «För tänk på detta, far: det är inte bara ära och pengar, som de har gett. De har haft en så god tro om mig, att de har vågat utmärka mig inför all världen. Hur ska jag plåna ut den tacksamhetsskulden?«

Far sitter och grubblar litet, men så torkar han bort glädjetårarna ur ögonen, skakar på sig och slår näven i stolkarmen. «Jag vill inte sitta här längre och fundera på saker, som ingen, varken i himmel eller på jord, kan ge svar på,« säger han. «Är det så, att du har fått Nobelpriset, då bryr jag mig inte om annat än att vara glad.«

Kungliga högheter! Mina herrar och damer! Då jag inte fick bättre besked på alla mina frågor, så återstår mig bara att be er deltaga i den tacksamhetens skål, som jag har äran föreslå för Svenska akademien.

HEM OCH STAT

(Tal vid rösträttskongressen i Stockholm, juni 1915.)

Mina herrar och damer!

Först och främst har jag att frambära ett tack till Kongressledningen, som har inbjudit mig att tala vid detta tillfälle, och i detta mitt tack ligger inte bara ett erkännande av den heder, som uppdraget innebär, utan jag vill tacka också därför, att Ledningen genom att göra mig till talsman för rösträttssaken har nödgat mig att för min ringa del söka komma till rätta med den skiftande och törhända världsomdanande företeelse, som heter kvinnorörelsen.

Ty – inte sant? – ett är att gå med i ledet, att tyst följa skaran, såsom jag hittills har gjort härvidlag. Så länge svarar man bara för sig själv, och så länge kan en fast tro på den nya riktningens praktiska nödvändighet vara tillräcklig. Ett annat är att stå fram och tillropa de förbigående, att den rätta vägen är funnen och att den gör väl, som sluter sig till oss. Därmed tar man på sig ett ansvar, som inte kan bäras, utan att man har klart för sig, att rörelsen också är av den ideella betydelse, att det kan vara ett gott att kämpa för den, vad man än därav vinner: glädje eller lidande, framgång eller nederlag.

Vidare vill jag bekänna, att då jag satte mig att tänka igenom mitt föredrag, trodde jag, att jag utan svårighet skulle finna skäl, som bevisade rättmätigheten av vår fordran. Jag ansåg, att jag bara hade att gå in i en välförsedd rustkammare och plocka fram de vapen jag behövde. De fanns där redan i ordning, starka och skarpslipade, uppsökta från historien och livet, från tankens värld liksom från erfarenhetens. Jag behövde endast välja.

«Låt se,« sade jag till mig själv, «vi kvinnor fordrar rösträtt. Vad har vi då att åberopa oss på, som kan berättiga oss att ta del i riksstyrelsen?«

Vi svenska kvinnor brukar fästa uppmärksamheten på själva den rösträttsrörelse, som på få år har uppstått ibland oss. Vi berömmer oss av våra 170 rösträttsföreningar, av de massor broschyrer, som vi sänder ut, av de föredrag, som vi håller. Vi påminner om att vi är 30,000 kvinnor, som har gått in i rösträttsfordrande organisationer, och om vår stora petition med dess 140,000 namnunderskrifter. Men vid närmare eftertanke fann jag, att det inte skulle löna sig för mig att åberopa mig på detta. Skulle man inte helt enkelt svara mig, att de svenska kvinnor, som inte begärde någon rösträtt, var ändå många fler än de, som önskade den?

Vi brukar också hänvisa på hur många vi är, som numera förtjänar vårt bröd genom eget, avlönat arbete. Men staten lönar vårt arbete mindre än mannens och utestänger oss ännu från en del arbetstillfällen. Vi behöver få vår hand med i lagstiftningen, för att detta skall bli rättat. Vi önskar ändring i den gifta kvinnans ekonomiska ställning, och vi önskar rätt för henne att bestämma över sin egen person. Men kommer man någonsin att ge oss svenska kvinnor rösträtt av dessa skäl? Säkert skulle man svara, att dessa handlingar av rättvisa kommer att genomföras utan vår medverkan, på samma sätt som den lika arvsrätten och mycket annat blivit oss beviljat.

Skulle jag draga fram det arbete, som vi kvinnor har utfört och utför som sjuksköterskor, som diakonissor, som slumsystrar, som frivilliga på fattigvårdens område? Man skulle svara mig, att just detta visar vilken makt religionen utövar över kvinnorna: Rösträtt åt kvinnorna, det skulle betyda ett återuppståndet prästvälde.

Eller skulle jag betona, att kvinnan kan avlägga akademiska examina, hon såväl som mannen, att hon har vunnit rykte som upptäckare och forskningsresande, att hon förestår affärer, och säga, att då hon på dessa områden kan tävla med mannen, så skall hon säkert också visa sig äga förmåga att sätta sig in i det parlamentariska livet? Jag vet, att man skulle svara mig, att om det än finns en och annan kvinna, som man gärna skulle bevilja rösträtt, så finns det tusental, som man inte vill unna den, och som man inte kan lagstifta för undantagen, måste alla bli utan.

«Men har vi då ingenting gjort, som kan berättiga oss till samma fordringar på tillvaron som mannen?« började jag fråga mig själv. «Vår tid har varit lång på jorden, lika lång som hans. Har den gått spårlöst förbi? Har vi intet skapat, som är av oersättligt värde för livet och kulturen? Jämte detta, att vi har satt in människor i världen, har vi ingen insats gjort till gagn för det hela? Jag vet dock, att kvinnorna före vår egen tid inte har slösat bort sitt liv som lekande barn, utan har arbetat. Jag ser på tavlor och på kopparstick, bilder av gamla kvinnor från gamla tider. Deras ansikten är tärda och stränga, deras händer knotiga. De har inte setat som slöa fångar i harem, de har haft sin strävan och sitt intresse. Vad har de gjort?«

Jag ställer mig framför Rembrandts gamla borgarkvinna, hon med de tusen rynkorna i det kloka ansiktet, och jag frågar henne varför hon har levat. Säkert inte för att dyrkas av många män, inte för att styra en stat, inte för att vinna en lärdomsgrad. Och dock kan det arbete, som hon har ägnat sig åt, inte vara något obetydande. Hon har inte gått tom och dum genom världen. Mäns och kvinnors blickar vilar hellre på hennes åldriga ansikte än på den ljuvaste unga skönhets. Hennes liv måste ha haft ett innehåll.

Vi vet alla vad den gamla svarar på min fråga. Vi läser svaret i hennes milda och goda leende: «Jag har ingenting annat gjort än skapat ett gott hem.«

Och se där vad de skulle svara, kvinnorna, om de kunde stå upp ur sina gravar, släktled efter släktled, det ena tusendet, den ena millionen efter den andra: «Vi har ingenting annat gjort än strävat efter att skapa ett gott hem.«

Hur få av dem skulle svara något annat! En och annan klostersyster skulle ropa, att hennes livsmål hade varit att tjäna Gud, en och annan regentinna skulle förklara, att hon hade tjänat staten. Men deras gestalter skulle försvinna i mängden. Deras röster skulle inte höras bland alla dem, som svarade: «Vår strävan har varit att skapa ett gott hem.«

Vi vet alla, att detta är sant. Vi vet, att om vi frågade männen, om vi kunde ställa upp dem släktled efter släktled, tusental och milliontal efter varandra, skulle ingen komma på den tanken att svara, att de har varit till för att skapa ett hem. Det har varit kvinnans sak. Det finns ingen man, som gör anspråk på äran att ha skapat hemmet.

Och vi vet, att det är onödigt att forska efter annat. Vi skulle ingenting finna. Vår gåva till mänskligheten har varit hemmet, detta och ingenting annat. Vi har byggt på denna lilla byggnad sedan vår moder Evas tid. Vi har ändrat planen, vi har experimenterat, vi har upptäckt nytt, vi har återvänt till gammalt, vi har anpassat oss själva. Vi har gått ut och tämt dem bland de vilda djuren, som hemmet behövde, vi har bland markens växter sökt ut sädesslagen, de fruktbärande träden, de välsmakande bären, de skönaste blommorna. Vi har klätt vårt hem och prytt det, vi har utarbetat dess seder, vi har skapat uppfostringskonsten, trevnaden, hövligheten, det glada, behagliga umgängessättet.

Det är för hemmet, som vi har varit stora, för hemmet har vi också varit småaktiga. Inte många av oss har stått med Kristina Gyllenstierna på Stockholms murar och försvarat en stad, än färre har dragit ut med Jeanne d'Arc för att kämpa för fäderneslandet. Men om fienden kom ända fram till den egna porten, då stod vi där med disktrasan och kvasten, med den vassa tungan och den klösande handen, färdiga att strida till det yttersta för att försvara vår skapelse, hemmet.

Och denna lilla byggnad, som har kostat så många bemödanden, är den lyckad eller misslyckad? Är denna kvinnans insats i kulturen ringa eller värdefull? Är den uppskattad eller föraktad?

Man behöver ju, för att få svar, bara lyssna till yttranden, som vi ständigt hör omkring oss. Varför går det en människa väl i världen? Därför att hon har haft ett gott hem. En annan misslyckas. Det beror återigen på den uppfostran, som hon har tagit med från sitt hem. Hur har den mannen kunnat bära sina olyckor? Det är därför, att hans hustru alltid har berett honom ett gott hem.

Är den inte också beundransvärd, denna lilla fristad? Den tar emot oss med glädje som späda, hjälplösa, besvärliga barn. Den har en ärad plats för oss som svaga, bräckliga åldringar. Den ger mannen glädje och vederkvickelse, då han vänder åter dit, trött av dagens arbete. Den omhuldar honom lika varmt, då världen går honom emot, som då den upphöjer honom. Där finns inga lagar, endast sedvanor, som man följer, därför att de är nyttiga och ändamålsenliga. Där straffas, men inte för att utkräva hämnd, utan för att uppfostra. Där finns användning för alla talanger, men den, som inga har, kan göra sig lika älskad som den mest snillrike. Den kan upptaga fattiga tjänare i sin värld och behålla dem för livet. Den släpper ingen av de sina ur sikte och slaktar den gödda kalven, då den förlorade sonen återvänder. Den är en upplagsplats för fädrens sägner och visor, den har sin egen ritual för fester och högtidligheter, den bevarar minnen av förfäder, som ingen historia vet att nämna. Där får var och en vara sig själv, så länge han inte stör harmonien i det hela. Det finns intet smidigare, intet barmhärtigare bland allt, som människor har åstadkommit. Det finns intet så älskat, så högt uppskattat som kvinnans skapelse, hemmet.

Men då det nu är så, då vi erkänner, att allt annat kvinnoarbete är av försvinnande betydelse, jämfört med det utomordentliga, som hon har utfört i hemmet, då vi ser hur envist den kvinnliga begåvningen riktar sig åt detta håll, måste vi inte av allt vårt hjärta beklaga kvinnorörelsen, detta kvinnornas uppbrott från hemmet, deras emigration, skulle jag vilja säga, från det egna, vanda verksamhetsområdet in på mannens arbetsfält?

De flesta män och en god del av kvinnorna själva har sörjt och ängslats, de har också hejdat och stängt, så

mycket de har förmått, men ingenting har hulpit. Det har inte funnits mycket erkännande för den unga kvinnans strävan efter arbete, men så mycket mer hån och åtlöje. De minst tilltalande platser, den sämsta avlöning har bjudits henne, och hon har tackat och tagit emot. Men de är få, som har funnit något beundransvärt i detta. Man har haft en instinktlik känsla av att hon handlade orätt, då hon lämnade hemtjänsten.

Man gör i dessa dagar de mest vittgående undersökningar över emigrationens orsaker. Man finner, att den beror av ekonomiskt tryck, av lust till jämlikhet och frihet, av längtan efter ombyte, av lockande exempel .....

Men har man därmed sagt nog? Känner vi inte alla, att detta våldsamma lösslitande från fädernejorden tyckes förorsakat av ett oförklarligt och oemotståndligt tvång? Vi liknar det vid sjukdom, detta, som driver tusen och åter tusen från kända omgivningar och älskade anförvanter bort till främmande land att anpassa sig efter en ny natur, lära ett nytt språk, tillägna sig nya arbetsmetoder. Lönen står oviss, men obehagen och svårigheterna är säkra och oundvikliga. Måste det inte vara en stor naturens lag, som sätter utvandrarskarorna i rörelse?

Vi andra vågar knappt göra något för att hejda, ty vi vet, att så länge det finns en sträcka obruten mark på jordens yta, så länge skall det finnas nybyggare, som söker sig dit. Man skall aldrig kunna förbjuda människor att uppfylla jorden och göra henne beboelig.

Därför är det heller ingen, som skrattar åt emigranten, och jag tror, att det snart skall vara slut med skämtet över den arbetande kvinnan. Man skall förstå, att då hon drevs att emigrera från hemmet, var det inte bara av ekonomiska orsaker, inte bara av begär efter likställdhet, inte av lust efter ombyte och frihet. Detta allt har spelat en roll, men också något annat. Ett tvång, starkare än den egna naturens tvång, en fläkt av det oförklarliga i världen har satt kvinnorna i rörelse. Man skall förstå detta, och man skall inte mer våga att hejda och stänga. Gulnande vetefält, nya städer, uppblomstrande stater visar oss var emigrantens väg har gått fram. Kvinnan skall kanske också visa en gång, att då hon trängde in på mannens arbetsområde, ville hon lägga vildmarker och öknar under kulturen.

Men innan vi vågar förutsäga något om framtiden, låt oss se till vad mannen har utfört på det arbetsfält, som han har ägnat sig åt! Och först av allt: Vari har hans arbete bestått? Under de tusental av år, som kvinnan har arbetat på sin lilla skapelse, hemmet, vad har mannen verkat främst och störst?

Det kan inte vara någon tvekan om svaret. Mannen har skapat staten. För den har han tjänat, för den har han lidit. Han har gett den sitt övermänskliga arbete som dess styresman, han har vågat livet för att reformera den. Han har skänkt den sina djupsinnigaste tanker, ställt sig framför kanonmynningen för att försvara den. Han har sammanfört dess område, utarbetat dess lagar, inordnat folkklasserna i denna oändligt konstrika skapelse, som omfattar oss alla och förenar oss som lemmar i en kropp.

Aldrig skall man förneka mannen hans stora ära som samfundsdanare. Inte bara den stora helstaten, utan alla dessa små och stora organisationer, som den innefattar, är hans verk. Så snart vi går utanför hemmets fyra väggar, möter vi honom och endast honom. Han har skapat gården, byn, kommunen, staden; han har upprättat kyrkan, universitetet, industrisamhället; alla de stater i staten, som vi känner, är från början hans verk. Han är den största byggaren av mänskliga myrstackar, han står aldrig ensam, tillhör alltid en sammanslutning. Ingen man är så ärad som statsmannen, som den stora regenten, därför att vi känner och förstår, att mannens främsta gåva till kulturen är den välordnade, starka, skyddande staten.

Men nu må väl vi kvinnor fråga oss: «Är det möjligt för oss att jämföra vår lilla skapelse, hemmet, med mannens stolta verk, staten?«

Låt oss då för det första slå fast en sak! Det är inte min mening att säga, att hemmet, sådant, som jag nyss har framställt det, är förverkligat överallt. Om så vore, då skulle troligen mänskligheten stå vid sitt mål och inga reformer eller framsteg vidare vara nödvändiga. Naturligtvis vet jag, att de flesta hem inte är fullkomliga, och att många är dåliga. Men de goda, de lyckliga hemmen finns dock. Vi har sett dem. Vi har levat i dem. Vi har kanske inte ägt dem själva, men vi kan vittna om att de finns. De är inte bara en dröm. Kvinnor kan skapa dem i fattigdom och i rikedom, i ringhet och i förfining. De inrymmes i kungaborgen och i torparstugan. Det goda hemmet är något, som verkligen finns till.

Men nu staterna?

Dessa våra stora hem, så svåra att bygga, resta med sådan ansträngning, vattnade av så mycket blod och tårar, uppförda med hjälp av de största karaktärer, de djärvaste snillen, finns det eller har det funnits någon bland dem, som har tillfredsställt alla sina medlemmar? Är de inte mitt uppe i ett ständigt reformarbete? Vill man inte än i dag omforma dem från bottnen och ända upp? Inrymmer de inte ständiga anledningar till missnöje och bitterhet?

I Runebergs Nadeschda säger Rysslands tsar, kejsarinnan Katarina, till sin vän furstinnan Natalia på tal om hennes hem:

Vilken lycka att till alla kunna hinna,
kunna hela alla brister,
att ett litet paradis av fröjd och lycka
blott med hjärtats vilja skapa!

Katarina var en kvinna, men hon talar inte här som kvinna, utan som regent över jordens största rike. Hon vet, och varje statsman vet, att staten kan skapa ordning och skaffa försvar, men hon är genomträngd av känslan av dess begränsning och vanmakt i andra stycken.

Eller var finns den stat, där inga barn driver omkring hemlösa, där intet ungt människoämne förfares, utan alla unga blir uppfostrade i glädje och med saktmod, som barnens rätt är?

Var finns den stat, som låter alla sina fattiga gamla få en trygg och ärad ålderdom, som det är tillbörligt för dem, som nalkas livets slut?

Var finns den stat, som straffar inte för att hämnas, utan endast och allenast för att uppfostra och upprätta, som det oss kloka och målmedvetna människor tillkommer?

Var finns den stat, som kan ta vara på varje begåvning? Var den, där den olycklige blir lika omhuldad som den framgångsrike?

Var finns den stat, som inte hyser inom sig främmande folkslag, som den inte kan lyckliggöra? Var den stat, som ger alla tillfälle att leva sitt eget fria liv, så länge de inte stör harmonien i det hela? Var den stat, där ingen av dess medlemmar får gå till spillo i lättja, i dryckenskap, i skamlig levnad?

Man svarar mig kanske, att det inte är detta, som staten vill. Den vill ordning och försvar. Men i så fall: varför sysslar den med allt detta andra? Den gör det, därför att den vet, att den stat inte kan hålla sig uppe, som inte vill skapa lycka. Den måste det, därför att den behöver att bli älskad av hög och låg. Staten måste vara ett redskap för trevnad, trygghet, uppfostran, kultur, förädling. Det är genom den, som mänskligheten skall få sina högst spända förhoppningar förverkligade.

Bristen ligger inte heller däri, att staterna inte ställer nog stora fordringar på sig själva, utan däri att det hittills av något skäl har varit dem omöjligt att genomföra dem.

Här är nu tid att göra en påminnelse. Jag har vågat säga, att hemmet är kvinnans skapelse, men jag har aldrig sagt, att hon har skapat det ensam. Till lycka för henne och för alla har hon alltid där haft mannen bredvid sig. Husbonde och matmor har suttit sida vid sida. Hade kvinnan strävat ensam, skulle hon inte ha löst uppgiften. Hemmet skulle inte ha funnits till varken som dröm eller som verklighet.

Men vid skapandet av staten har mannen stått ensam. Det har stått en drottning vid kungens sida under kröningspällen, men hon har inte varit med som drottning, bara som hustru. Ingenting har tvungit mannen att föra kvinnan med sig i domsalen, i ämbetsverket, i varumagasinet. Han har strävat sig fram ensam med sina svåra värv. Hur länge gick han inte som läkare ensam också på sjukhusen? Han går ensam ännu till sin prästerliga gärning. Han lagar själv sin mat i kasernen, han uppfostrar och pluggar i gosskolan. Han har åtagit sig det svåraste av allt, att sörja för de fattiga, han har inte fruktat för arbetet.

Men har han lyckats?

Vad vittnar hatet mellan samhällsklasserna? Vad vittnar de dova ropen nerifrån, allt hot om omvälvning? Vad vittnar all klagan från arbetslösa? Vad vittnar utvandringen? Vittnar allt detta, att han har lyckats, att han någonsin kan lyckas?

Och se nu! Just i detta ögonblick i tiden, då staterna vacklar, så beundransvärt de än är uppförda, då den sociala omstörtningen synes stå för dörren, då är det den stora kvinnliga invasionen in på det manliga arbetsfältet, in på statens mark tar sin början!

Har detta något att betyda? Eller betyder det endast, att kvinnan önskar sig bättre levnadsvillkor, likställighet, ombyte, frihet, makt? Varför kom den då just nu? Man skall vara blind för att inte se, döv för att inte höra.

Eller hör hon inom sig något, som kallar och manar? «Gå ut i nytt, hårt arbete! Tag platsen vid järnvägsbommen, sopa gatan, skriv rent på kontoret, sälj frimärken på posten, undervisa långt ner i ’förberedande’, sitt vid telefonluren, var hantlangare vid operationerna, gör allt detta obetydliga arbete, och var viss, att det inte är bortkastat!

Var övertygad framför allt, att det har varit nödvändigt! Du måste in överallt, du måste finnas till hands överallt, om staten en gång skall kunna bli älskad som ett hem. Var viss, att din arbetskraft, som nu är så ringaktad, snart skall bli uppskattad och eftersökt, ja, tagen i anspråk över förmågan. Var viss att på samma sätt, som läkaren inte mera kan reda sig utan sjuksköterskan, skall prästen och fattighusföreståndaren begagna sig av diakonissan, fabriksägaren av den kvinnliga inspektrisen! Var viss, att vi snart skall finnas överallt, i obygder och i städer, med många nu okända titlar och yrken, men alla arbetande för det gemensamma målet!«

Ack, vi kvinnor är inga fullkomliga varelser, ni män är inte fullkomliga mera än vi. Hur skall vi nå fram till det, som är stort och gott, utan att hjälpa varandra?

Vi tror inte, att verket skall gå fort, men vi tror, att det vore synd och dårskap att avvisa vår hjälp. Vi tror, att Guds vind för oss. Det lilla mästerverket, hemmet, var vår skapelse med mannens hjälp. Det stora mästerverket, den goda staten, skall skapas av mannen, då han på allvar tar kvinnan till sin hjälpare.

ANDERS FRYXELL

(Vid avtäckandet av Fryxellsbysten utanför Sunne kyrka den 24 september 1910.)

Först och främst vill jag tänka mig tillbaka till en vacker sommardag vid Östra Emterviks kyrka. Det är längesedan nu, väl sina fyrtio år tillbaka i tiden, och jag var då en liten tös på en tio eller tolv år. Vi hade farit hemifrån med alla de åkdon vi ägde; både heltäckarn och droskan och trillan och farmorsvagnen var ute. Men så var vi också med allesammans, far och mor och syskonen, vårt sommarfrämmande och allt husfolket. Det var något ovant och festligt över dagen, som aldrig går ur mitt minne. När vi hade lämnat bygatorna och kommit ut på landsvägen, såg vi en lång rad av kärror och vagnar framför oss, och på alla genvägar och småstigar syntes vandrare, som skyndade till kyrkan. Då vagnarna körde upp på kyrkplatsen, var de långa stenmurarna utmed vägen alldeles klädda av väntande människor, och aldrig förr hade jag sett så många avselade hästar stå bundna på platsen bakom sockenstugan.

Så liten jag var, hade jag mycket väl reda på vad det var, som hade lockat så mycket folk till kyrkan. Det var ryktet, att prosten Fryxell, eller «professorn«, som vi sade på den tiden, skulle komma och predika i vår kyrka. Vi hörde ju till hans pastorat, fastän vi bodde i en liten biförsamling, och en gång om året brukade han komma och predika hos oss. Jag hade aldrig sett honom förut. Jag hade varit för liten att komma med på de stora kalasen i Sunne prostgård, och inte heller hade jag råkat honom någon annanstans. Men så mycket mer hade jag hört talas om honom. Jag visste, att han var en stor och ryktbar man. Det fanns ingen levande man i Värmland, som var så berömd som han. Han hade skrivit Sveriges historia i en mängd delar, och han fortsatte ännu att skriva den. Jag var alltså i stor undran över vad jag skulle komma att få se. Att alla dessa människor hade kommit tillsammans för hans skull, bidrog till att man kände sig förväntansfull och högtidlig.

Professorns vagn stod på kyrkplatsen, då vi kom, men honom själv såg jag inte till. Han var redan inne i sakristian. Jag fick inte se honom, förrän han kom upp på predikstolen.

Det var inte fullt samme man, som vi ser här på bysten. Han var yngre, gestalten var oböjd och kraftig, håret hängde inte så långt ner på axlarna, men en gammal man var det, med snövitt hår och ett djupt fårat ansikte. Men med detta ansikte ägde det märkvärdiga förhållandet rum, att man inte kunde tröttna på att betrakta det. Man visste inte om det var fult eller vackert, men det fängslade hela ens uppmärksamhet. Det fanns andra gamla män i kyrkan, men ingen av dem hade ett sådant utseende, att man inte kunde vända sina blickar ifrån dem.

Då kunde jag inte förklara vad det var, som så grep mig. Nu förstår jag, att hela ansiktet var förandligat, förklarat av allt det själens arbete, som hade förrättats bakom den breda pannan.

Jämte ansiktet var det något annat, som i allra högsta grad förvånade mig. Det var detta, att jag kunde förstå allt, som denne predikare sade. Nog hade jag varit i kyrkan förr, men de vanliga prästerna begagnade så besynnerliga ord, att jag omöjligt kunde begripa vad de talade om. Denne lärde gamle man däremot talade så, att jag fattade varje ord. Det var underbart att kunna förstå vad som sades i kyrkan. Predikan blev varken lång eller tråkig, som den eljest brukade.

Ja, så långt hade allt gått väl, men så tog predikan slut, och vi gick ut ur kyrkan.

Far och mor var ju gamla vänner till prostens. De stod länge och språkade med honom och hans två döttrar, som alltid följde med honom, och till slut ropade de på oss barn, för att vi skulle komma fram och hälsa. «Vem är nu den här lilla gossen? Vem är nu den här lilla flickan?« sa professorn, då han tog oss i hand, och så gällde det för oss att högt och tydligt tala om vad vi hette, för det var inte utan, att professorn var litet lomhörd.

Jag tror, att de andra redde sig bra nog, svarade tydligt och käckt, men för mig gick det illa. Att stå där inför den store och märkvärdige mannen med silverkraschanen på bröstet, han, som hade skrivit fler böcker, än jag ännu hade läst, han, som var så helt annorlunda än någon jag ännu hade råkat, och svara högt och

tydligt! Det var omöjligt. Jag kunde inte få fram ett ord.

Jag skämdes, medan jag satt i vagnen på hemvägen, över att jag hade varit dum och blyg. Men numera är jag inte alls så missnöjd med att det gick, som det gick. Det var en överväldigande personlighet, som förtog mig makten att säga något. Och detta intryck av något storartat och andligen mäktigt, det har jag kvar ännu. Det kommer över mig, var gång jag tänker på den gamle historikern. Jag har svårt att erfara detsamma, då jag står inför nutida stormän. Jag vet inte om det beror på att jag såg honom med ett barns förstorande ögon eller om den tidens människor var tillskurna efter större mått.

Detta var första gången jag såg Anders Fryxell. Nu skulle jag också vilja berätta något om det sista minne, som jag har av honom.

Det var i Sunne prostgård en septemberkväll alldeles som nu. Det var en bjudning, men endast för några få av det närmaste umgänget. Prostgården var ombyggd just då, och jag tror, att meningen med bjudningen var, att vi skulle få bese den nya bostaden.

Vi gick och såg oss om i rummen, och det var många jämförelser, som gjordes. De äldre var nog litet vemodiga över alla förändringar.

De talade om de stora prostgårdskalasen, som de hade varit med om, och undrade om glädje och gästfrihet skulle komma att trivas lika bra i de nya rummen som i de gamla.

Jag tror, att de tyckte bäst om sig i prostens arbetsrum. Där kunde man lättast glömma, att man befann sig i ett nytt hus. De stora bokhyllorna klädde hela rummet alldeles som förr. Där stod ännu det väldiga skrivbordet i hästskoform, som alla kände till. Det var på det skrivbordet, som ibland ända till tjugu ljus hade stått tända för att lysa upp alla de folianter och anteckningar, som täckte det. Och i hörnet stod en gammal knotig käpp, som också var en märkvärdighet. Den käppen hade professorn brukat hålla i handen, då han dikterade sin historia för sin sekreterare. Han begagnade den inte vid sina promenader ute, men han kunde inte diktera en mening utan att hålla den i handen.

När hussynen var gjord, kom vi alla att samlas inne i salongen. Det var rätt tyst och stillsamt därinne. Man samtalade helt sakta, som då man är rädd att störa någon.

Det var så, att professorn satt mitt ibland oss, och han var nu mycket gammal; nu såg han sådan ut som här på bysten, en trött arbetare, som inte hade kraft mer för dagens möda, utan var i behov av en lång vila. Man visste inte riktigt om han var med oss med sin tanke, och det lade sig något ängsligt och dämpat över den lilla församlingen.

Man tog då sin tillflykt till att läsa poesi. Vice pastorn blev satt att läsa några bitar av poeterna för dagen, som på den tiden hette Wirsén och Snoilsky.

Till sist läste han Snoilskys dikt om Benvenuto Cellini, och det förnams en liten varm klang i rösten, då han läste slutraderna:

Han kastade sin verkstads bästa smycken
i ugnens svalg, och hel stod guden där,
ett mästerverk, en grav för mästerstycken.

Så rann mång’ gyllne ungdomsdröm isär.
Men offret måste ske, som väl I veten,
i liv som konst, att nå helgjutenheten.

Han såg upp på den gamle, då han hade slutat läsningen.

«Det är detta professorn har gjort,« sa han. «Professorn har bara hållit sig till ett. Därför har professorn fått utföra ett storverk.«

Den gamle rätade på sig en smula och nickade bekräftande ett par gånger. Därpå flög ett fint småleende över hans ansikte.

«Det är sant, att jag har hållit mig till historien i hela mitt liv. Har pastorn hört när jag först började studera historia?«

Och därmed började han berätta. Jag tror inte, att han tänkte på att vi andra också hörde honom, men vi lyssnade inte mindre uppmärksamt fördenskull. Från och med det ögonblicket, då han hade börjat leva om sina minnen, var han inte mer en svag åldring, utan nu var han den starke. Han var den, som ledde och förde oss vart han ville.

Till en början förde han oss till barndomshemmet i Hesselskogs prostgård nere på Dalsland en mörk höstkväll år adertonhundratre eller kanske adertonhundrafyra. Det var kallt och ruskigt ute, stilla på vägar och stigar. Hela trakten sov, endast från ett enda fönster glänste ett ljusskimmer. Det kom från prostgården, från prostens sängkammare.

Därinne låg prosten Mattias Fryxell och läste vid skenet av ett talgljus, som stod på en stol bredvid sängen. I detta fanns emellertid ingenting ovanligt, för prosten brukade ligga och läsa långt in på natten. Han var en lärd man och kunde aldrig få nog av vetande.

Men om någon förbigående hade smugit sig fram till fönstret, skulle han nog ha funnit det lustigt och egendomligt att se en liten gosse, en pilt på sju år, sitta och läsa vid samma ljus som fadern. Den lille hade dragit fram till stolen ett par stora husförhörsböcker, och på dem satt han nu i bara skjortan och läste i en ärevördig lunta.

Det var kallt i rummet, och något annat var heller inte möjligt, för innanfönster bestod man sig inte med i prostgården, och en kakelugn, som bevarade värmen, fanns inte heller, bara en öppen spis.

Också sade fadern, då de hade läst en stund:

«Gå och lägg sig, Anders! Han fryser ihjäl.«

Men den lille lydde inte. Han var så härdad, att han inte visste vad det ville säga att frysa. Var dag följde han vallhjonen i skog och mark, barfota och klädd i en liten kort tröja. Han ämnade utbilda sig till att bli en stark och väldig kämpe. Han övade allt slags idrott: sam, klättrade och red. Att han skulle behöva krypa ner i sängen för kölds skull, ville han inte höra talas om.

Far lät honom sitta där en stund ännu, men snart fick han nya betänkligheter. Det led mot midnatt, och barnet måste sova.

«Gå och lägg sig, Anders! Han somnar från boken.«

Men gossen rörde sig inte nu heller. Den stora boken, som han läste i, var Björners Kämpadater. Den berättade sagor om forntida hjältar och vikingar, om Fritjof den starke och Rolf Krake, och vad allt de hette. En härligare bok fanns inte. Det visste nog fadern också. Han älskade sagor och äventyr, han med. Det kunde inte vara hans allvar, att sonen redan skulle behöva lägga sig att sova.

Och läsningen fortsattes, men om en stund hette det:

«Gå och lägg sig, Anders! Jag får lov att släcka. Det går inte an, att vi bränner opp mer ljus för mor.«

Då slog pojken genast ihop boken och hoppade upp i sängen. För när det gällde mor, då var han färdig att avstå från vad helst det vara månde.

Mor var det bästa och härligaste, som fanns. Mor ställde och styrde med allt, medan far endast tänkte på sina böcker och predikningar. Men mor hade det så bekymmersamt, därför att de var skyldiga mycket pengar, som hon strävade att betala. Mor sparade och knogade, vävde och sydde, var alltid i farten, for till Åmål och sålde smör på torget, höll husfolket i arbete och räckte ändå till att ha omtanke om alla fattiga i socknen. Och om mor ville, att de skulle spara på talgljusen, så måste det ske, det var inte tal om annat .....

Inte kan jag nu i denna dag minnas allt, som den gamle berättade. Den ena historien från hans barndomstid följde den andra. Den unge prästen, som han talade med, hade säkert suttit så med honom många skymningsstunder. Han kände de vägar, som gubbens tankar brukade vandra. Då och då gjorde han en anmärkning för att leda honom in på en ny berättelse.

«Professorn har varit helgjuten också i det, att professorn har behållit samma åsikter om rätt och orätt genom hela livet och aldrig vacklat.«

«Det är för mycket sagt,« svarade den gamle, «men nu ska jag tala om för pastorn något, som var mig ett gott stöd, då min karaktär formades.« Och han berättade på nytt.

Det var vintern adertonhundratolv. Han studerade då på gymnasiet i Karlstad och var på väg hem för att fira jul. Detta att vara på hemväg från skolan var ju det gladaste och bästa, som livet bjöd på den tiden, men då han nalkades hemmet, kände han sig ängslig och undrade vad som där skulle möta honom.

Det hade inte varit bra med far den sista tiden. Han hade sjunkit ner i håglöshet och mjältsjuka av sorg över tingens bedrövliga gång.

Far var barn av en annan tid, av den, som följde efter Karl den tolftes fall, då varje man ansträngde sig för att återupprätta landet genom fredligt arbete. Då hade han lärt sig att framför allt annat älska det nyttiga, framstegsrika arbetet och att hata allt, som störde det. Han tänkte alltid med glädje tillbaka på dessa år, då Sverige styrdes av folket självt och det inte fanns någon konungamakt, som kunde hindra utvecklingen genom långa krig eller förstöra riksinkomsterna på dyra nöjen. Men far hade alltid haft motgång i det, som han hade älskat mest. I hans ungdom kom Gustav den tredje, som gjorde slut på friheten, ställde till krig, störtade riket i skuld och till sist införde enväldet. Nu på hans gamla dar hade det varit hans tröst och glädje att följa med den franska frihetsrörelsen. Han hade väntat, att friheten skulle spridas till alla land, också till hans eget, men så hade Napoleon kommit och med våld och makt gjort slut på drömmen. Hela världsdelen ödelades av blodiga strider, landen utarmades, framstegen avstannade. Ungdomen drömde bara om krigiska utmärkelser och försummade all fredlig idrott. Han hade till och med haft fördrag med Gustav den fjärde Adolf, därför att han hade kämpat mot tyrannen, men sedan kungen hade blivit störtad, Finland gått förlorat, Sverige fått en fransk marskalk till tronföljare och trätt i förbund med Napoleon, hade prosten i Hesselskog mistat allt hopp. Han hade sörjt sig gammal i förtid, läste inte mer några tidningar, ville ingenting höra från den yttre världen.

Hur skulle far vara nu, då sonen kom hem? Skulle de kunna få någon julglädje, om far fortfarande var lika dyster?

Medan han undrade över detta, körde släden in på gårdsplanen. Förstudörrarna slogs upp, far och mor kom ut på trappan, och han märkte strax, att deras röster ljöd lika glada som förr i världen. När han var avpälsad och kom in i salen, såg han med undran på fadern. Hans gestalt hade liksom höjt sig. Han såg föryngrad och stark ut. Det måtte ha hänt honom något mycket gott, något, som sonen inte hade hört talas om.

Han fick sig mat, han skrattade och var lycklig, men han tordes inte fråga vad som hade skett.

Men snart tog far honom vid handen och förde honom in i sitt arbetsrum. «Kom hit, Anders, så ska han få se något nytt!«

Och han visade honom stora kartor över Polen och Ryssland, som låg utbredda på skrivbordet, och då förstod sonen vad som hade gett den gamle nytt liv. För detta var ju det året, då Napoleon hade gjort sitt infall i Ryssland, men blivit tvungen till återtåg och förlorat hela sin här. Gamle prosten hade följt honom här på kartan och hade satt ett bläckstreck vid varje ställe, där han hade lidit ett nederlag. «Nu, Anders, blir det slut på den tyrannen, den folkförstörarn, den frihetsmördarn. Nu får vi tillbaka friheten och freden och arbetet.«

Men en sådan stark kärlek till friheten, ett sådant lidande, vållat av olyckor ute i världen, måste inte detta verka övertygande på den unge? Måste han inte lära sig att avsky den lysande hjälten, som förstörde och ödelade? Måste han inte komma att skatta och värdera en styrelseform, som lämnade tillfälle åt hög som låg att verka för det goda och utveckla sina krafter till sitt lands båtnad? – – –

Vice pastorn råkade nu säga något om att han hade varit helgjuten också i annat. Han hade aldrig varit rädd att säga sin mening, också då han visste, att det skulle väcka stor anstöt.

«Mot sådant blev jag härdad ända från ungdomen,« sa den store historieskrivarn. Och så berättade han på nytt.

Det var julafton år 1816, då de stora krigens tid var slut och man åter ansåg sig ha rätt att ta livet som en lek.

Hela året hade Anders Fryxell legat i Uppsala och läst på sin magistergrad. Men det hade inte varit någon ljus och glad tid för honom, därför att han hade kommit i strid med sina studentkamrater. De flesta av dem förde ett glatt liv med mycket drickande, och han hade måst vägra att ta del i supgillena för att inte gå under till själ och kropp.

Men detta hade tagits mycket illa. Han hade blivit utstött ur kamratkretsen och var både hatad och föraktad.

Nu var det, som sagt, julafton. Han hade inte haft råd att resa hem, inga vänner hade han, utan satt hela kvällen ensam på sitt studentrum.

Då hade längtan efter vänner och glädje blivit honom för stark. Han hade satt mössan på sig och rusat ut. Han ville gå till värdshuset, där kamraterna var samlade, och fråga om han inte fick vara med dem denna enda kväll. De var godmodiga, och det var ju jul. Naturligtvis skulle de tvinga honom att dricka, men det fick väl gå för en gångs skull. Han bleve tokig, om han skulle sitta ensam längre.

Så hade han kommit ut på gatan och skyndat till mötesplatsen. Men helt hastigt hade han vänt om. Han ville ändå inte. Det var något, som höll honom tillbaka.

Han strövade vidare genom staden. Det var yrväder, och det kryade upp honom att kämpa mot snö och vind. Äntligen kom han utanför tullen, och där kastade han sig ner i en snödriva.

Där kämpade han ut sin strid. Han kunde göra fred med kamraterna i kväll. Men vad skulle den inte kosta honom? Sedan skulle han inte kunna säga nej. Han kände, att hela hans framtid stod på spel.

Han mindes alla de julaftnar, som han hemma hade tillbragt i fred och lycka. Vad skulle mor säga om honom, om han gåve vika och inginge förbund med dryckesbröderna? Han kämpade och stred, men till sist reste han sig ur drivan och vände tillbaka till sitt ensamma rum.

Men den kvällen hade han lärt att inte ge vika för det onda endast för att skaffa sig en lättare och gladare tillvaro. Han hade lärt sig att segt och ihärdigt hålla fast vid det, som för honom var rätt och eftersträvansvärt. – – –

Det var, först sedan den gamle hade berättat allt detta om sin barndom, som han kom in på talet om sitt livsverks historia.

Han berättade hur han hade kommit att börja det. Han visade oss med några raska drag en ung magister, lärare vid en Stockholmsskola, som en afton år 1822 satt och skrev i sitt rum. Framför sig hade han en lärobok i historia, en skolbok, som han skulle anmäla i en tidning.

Han bläddrade i boken sida upp och sida ner. Årtal och namn var det, torrt och lärt, men ingenting, som gav kärlek, ingenting, som levde. Han såg sina gossar sitta och arbeta med detta. Vad fick de veta om verkligt liv genom dessa siffror? Hur skulle dessa uppräkningar kunna lära dem att älska sitt land?

Det borde väl finnas ytterligare en bok i historia att sätta i deras händer jämte denna, något slags läsebok.

Det hade varit på ett annat sätt, som han därhemma hade fått läsa om sina kära hjältar. Ingen skulle hålla sig vaken genom långa nätter för att läsa detta.

Men hur skulle det väl vara att skriva historia med sagornas enkla ord, på ett språk, som alla kunde förstå?

Helt tvärt sköt han åt sidan det, som han förut hade sysslat med. Han började författa sagan om Sveriges äldsta konungar, sådan den levde i hans minne.

Pennan rörde sig nästan av sig själv. Detta var lätt som en lek. «Så här skulle jag kunna skriva,« tänkte han. «Och varför skulle jag då inte göra det? Skriva en liten kort historia till ungdomens tjänst.«

På så sätt hade han kommit att börja utan att rätt veta vad det var han gav sig i färd med.

I förstone hade det gått lätt nog. Då hade han nöjt sig med att på sitt enkla vis berätta vad andra historieskrivare redan hade utforskat. Så hade han gått till väga i de första delarna, men sedan hade det kommit en tid, då han inte nöjde sig med att gå på andras stigar, utan ville göra bekantskap med historiens gestalter på egen hand.

Men det var ingen så lätt sak att råka dem, dessa döda, och utforska deras tankar och gärningar. Det var att leta reda på deras gamla brev och handlingar i slottsarkiven, läsa gulnade handskrifter, se igenom de höga herrarnas rådslag och tal, söka upp dem i tavelgallerierna, forska bland mynt och medaljer, fara till fjärran land och ta i betraktande slagfält, där svenska fanor hade svajat, lyssna till utländska mäns skildringar och till sist ur allt detta få fram bilden av de hädangångna och deras tid.

Men ändå hade del efter del blivit skriven. Ett långt liv hade han fått ägna åt verket, sina krafter hade han fått behålla långt över det vanliga måttet. Färdig hade han ändå inte blivit, men en god grund var lagd, och andra skulle arbeta vidare. Hans verk var inte fulländat, men menige man i Sverige ägde dock en bok om fosterlandet, som de kunde läsa.

Han tystnade, men den unge prästen fortsatte samtalet. «Om den unge mannen, som började skriva en kort historia, hade vetat vad den skulle komma att kosta honom av år och mödor, hade han kanske aldrig börjat den?«

«Kanske han inte hade vågat,« svarade den gamle.

«Jag kommer tillbaka till diktens ord om ungdomsdrömmarna, som måste krossas,« fortfor prästen. «Om

professorn hade vetat hur många ungdomsdrömmar boken skulle krossa, hade den kanske inte blivit påbörjad. Jag vet, att professorn i sina unga år tänkte på att bli diktare. Professorn hade redan fått ett litet sångspel, Värmlandsflickan, där Värmlandsvisan står, införd i en tidskrift. Om professorn hade vetat strax i början, att historien skulle göra slut på allt versskrivande .....«

«Ett lätt offer,« genmälde den gamle mannen med ett gott leende, «ett lätt offer.«

«Det var ändå en ungdomsdröm, som måste offras, och det var inte den enda. Är det inte sant, att professorn gärna såg gäster i sitt hus och gärna deltog i oskyldiga och upplivande sällskapsnöjen? Men också detta måste offras.«

«Det kändes svårt i början,« medgav den gamle, «men jag fick ersättning. Jag fick sällskap nog. Alla Sveriges hjältar och kungar har utgjort mitt umgänge.«

«Professorn härstammar från släkter, som har deltagit i många riksdagar och varit med om att länka landets öden. Hade inte professorn själv ämnat spela en roll i den riktningen? Man var en gång besluten att välja er till riksdagsman. Men professorn nekade. Historien tog all er tid. Kändes inte detta hårt?«

«Det kändes hårt en gång, men historien vedergällde den uppoffringen. Vem har väl deltagit i flera rådslag än jag, vem har lett flera drabbningar?«

«Kan det inte ha varit professorns önskan och dröm, professorn, som har så många präster i sin släkt, att få bekläda en biskopsstol? Men då tiden kom och man bjöd professorn en sådan, sa ni återigen nej.«

«Jag hade ändå nog av kyrkomöten och andliga fejder. Nog svårigheter med att styra Sveriges prästerskap,« förklarade den gamle småleende.

«Professorn började sin bana som lärare,« fortsatte frågarn. «Ni älskade era lärjungar och var älskad av dem. Professorn skrev läroböcker och agiterade för folkundervisning. Ännu som prost i Sunne fortlevde ert intresse för skolan, och ni inrättade en högre folkskola här i pastoratet. Har det inte varit en av professorns ungdomsdrömmar att få verka stora ting på skolans område?«

«Har jag då inte arbetat för folkbildning?« gav gubben till svar. «Har jag inte undervisat tusenden och åter tusenden? Har inte min skola varit utsträckt över hela mitt land?«

«Professorn hade utgått från ett prästhem,« fortfor den unge. «Professorn hade alltid tänkt sig att bli en predikare som vuxen man. Professorn fick också platsen som prost i Sunne stora pastorat, där er farbror och farfar hade verkat före er. Men professorn måste efter några år avstå från att utöva prästämbetet för att kunna skriva historien.«

Nu hade den gamle blivit allvarlig. Han dröjde med svaret. «Det var ett stort offer,« mumlade han. «Det var kanske för stort,« fortsatte han med mycken ödmjukhet. «Jag kunde inte annorlunda, men jag sökte i alla fall skriva min historia så, att den inskärpte Guds lag i människors samveten. Jag ville visa Guds vägar i historien. Jag tänkte, att jag kunde vara präst också som historieskrivare. Men litet vet jag om jag har lyckats. Visst är det, att för ingenting har jag fått lida så mycken smälek som för detta.«

Gubbens huvud sjönk ner mot bröstet. Han var åter borta. Den unge prästen gjorde intet mer försök att kalla honom tillbaka till oss.

Vi hade suttit där och hört på liksom i andakt. Det var ett helt stort liv, som drog förbi oss.

Vi hade velat, att rummets väggar hade sjunkit, att de talade orden hade ljudit ut över hela landet, så att alla dess människor hade fått lära och förstå, att detta att leva helt för ett stort verk och aldrig överge det, det är

det ärofulla och lyckliga livets hemlighet.

*

Det var inte lång tid efter den lilla tillställningen i prostgården, som Anders Fryxell fick leva kvar på jorden. Han somnade in lätt och stilla. Men två ting har han lämnat efter sig, som ännu lever: hans personlighet och hans verk.

Hans verk, det är hans historia, boken i de många delarna, som det tillhör hela folket att nyttja och värdera. Minnet av hans personlighet tillhör det åter först och främst detta hans pastorat att ta i sin vård. Här har han levat under många år, här finns de flesta, som har sett honom och ännu vet att tala om honom. Och det är för att uppfylla en sådan plikt, som jag i dag har framlagt något av det, som jag minns av honom.

Det är för att visa, att hans personlighet är oss dyrbar, att vi är stolta över att ha fått ha honom ibland oss, som vi har rest hans bild här utanför hans gamla kyrka. Det är med önskan, att med den bilden också hans ande, oförskräckthetens, måttlighetens, flitens, redlighetens ande, de stora målens och de stora företagens ande, måtte följa hit upp till oss, som vi i dag har avtäckt hans minnesvård.

TAVASTSTJERNAS SISTA SOMMAR

Föredrag vid Svenska litteratursällskapets i Finland årshögtid den 5 februari 1912.

Sommaren 1897 hade min vän Sophie Elkan och jag rest över till Visby för att arbeta. Vi ämnade inte ta del i några nöjen, vi ville inte göra några bekantskaper, vi skulle arbeta, bara arbeta.

Vi satte till med full fart alltifrån första början. Hela förmiddagarna satt vi och skrev i de två små vindsrum, som vi hade hyrt i det sista huset vid Tranhusgatan tätt under ringmuren. När det led mot fyratiden på eftermiddagen, gick vi för att spisa middag i paviljongen i Botaniska trädgården, och därpå tog vi åter fatt på arbetet. Först då klockan slog sex, lade vi undan papper och penna för att vandra bort till någon vacker plats utanför murarna, där den ena av oss slog sig ner och läste högt, medan den andra satt och lät blickarna sväva ut över den blomrika marken, över de gamla tornen, som stack så ovarsamt upp i luften, och över det vida, blå Visbyhavet.

För att emellertid inte vara utan allt samband med den värld, där vi levde, hade vi prenumererat på en Gottlandstidning, och där läste vi en kväll en notis, att skalden Karl August Tavaststjerna och hans hustru var komna till Visby.

Vi blev genast litet betänksamma, då vi läste detta. Tavaststjerna var visserligen fullständigt främmande för oss. Men eftersom han hörde till skrået ... Det kunde nog hända, att han skulle söka upp oss.

Ingen av oss visste något om hans personlighet. Jo, att han var den förnämste författaren i Finland, den, som skulle ta arvet efter Runeberg och Topelius, det visste vi, men om han var umgängsam eller tillbakadragen, det hade vi ingen kunskap om. Vi hade inte en gång vetat av, att han var gift, förrän vi läste här i tidningen, att han hade sin hustru med sig.

Vi vände blickarna mot de fåtaliga böcker, som vi hade med oss, liksom för att fråga om de inte hade något att säga oss. Men vi hade ju knappt några andra böcker i förrådet än folklore och gamla krönikor, som vi behövde för vårt arbete. Mitt ibland detta låg dock en diger lunta på tyska: Nordische Meisternovellen, en samling översättningar av skandinaviska författare. Här fanns verkligen inte bara en liten berättelse av Tavaststjerna, utan också en förteckning över den långa rad av böcker, som han redan hade skrivit, och hans porträtt. Det var en bild i profil, ett skalligt huvud med ett ansikte, som var så fint och skarpt utformat, som om det skulle ha varit gjort med mejsel.

När vi nästa middag kom in i paviljongen, fick vi genast syn på Tavaststjerna. Det var nog ett ungdomsporträtt, detta, som vi hade sett i boken. Nu hade dragen blivit grova och tunga, det fina och utmejslade var borta. Hela ansiktet var förunderligt grått. Det var inte blekt eller färglöst, utan verkligen grått, liksom täckt av en slagskugga, som aldrig ville vika. Grå kläder hade han också, vida och mjuka och av en utländsk snitt.

Våra bord stod helt nära varandra, men vi såg snart, att vi inte behövde vara bekymrade. Tavaststjernas gjorde inte något försök att närma sig oss.

På detta sätt gick ett par dagar, men så blev det en söndag. Och då vi på söndagsmiddagen kom fram till vårt bord, som blänkte med rent duktyg och nyskurat silver, fann vi bredvid varje kuvert en röd ros och vid sidan av rosorna herr och fru Tavaststjernas visitkort.

Nu måste vi hälsa och tacka, och så var bekantskapen inledd.

Efter middagen, då vi satt och drack kaffe på den övre verandan, kom de och slöt sig till oss.

I hela Visby finns inte en vackrare plats än den övre verandan på paviljongen. Den är så hög, att man därifrån kan se bort över både ringmur och trädtoppar och har hela himlen klar och öppen framför sig. När människor kommer upp dit, dra de in andan, som om deras bröst hade blivit lättade från en tyngd, och ögonen börjar lysa av glädje över att kunna sända ut blickarna så långt och så vitt utan minsta hinder.

Däruppe satt vi alltså och språkade. Och när jag tänker på det nu efteråt, tycker jag, att det var märkvärdigt, att något samtal alls kom i gång, för det första därför att Tavaststjerna var så döv, att det var ansträngande att göra sig hörd av honom, och för det andra därför att vi två arbetsmyror var litet reserverade, åtminstone i början. Men som yrkeskamrater hade vi ju en massa gemensamma intressen, och det dröjde nog ett par timmar, innan vi gick var och en till sitt.

Tavaststjerna hade kommit till Visby för att sköta sin hälsa. Han skulle bada, vila och vara ute i fria luften så mycket som möjligt. Vi hade hellre sett, att han hade varit upptagen av författarskap, han som vi, men då detta inte var händelsen, gjorde vi vårt bästa för att inskärpa hos honom, att vi för vår del måste försaka allt umgängesliv och leva alldeles för oss själva.

När vi hade skilts från dem, sade vi till varandra, att nu hade vi gjort nog, nu hade vi varit tillräckligt vänliga och tillmötesgående. Vi var mycket nöjda med de nya bekantskaperna, men inte ämnade vi låta dem förstöra vår arbetsro.

Men till trots för detta kom vi återigen i sällskap med dem följande dag, och vi satt och språkade så länge, att det var omöjligt att tänka på något arbete mer för den dagen. Och likadant gick det dagen därpå och nästa dag och hela veckan ut.

Det var alldeles emot våra föresatser. Vi, som skulle undvika allt sällskapsliv! Och inte var det heller med min goda vilja, som det blev så, utan det var Sophie Elkan, som hade skulden.

Eller, rättare sagt, det var detta, att Tavaststjerna hörde så illa, som var skuld till det hela. Det borde ju ha varit ett hinder, men det blev raka motsatsen, därför att Sophie Elkan bland dem, som stod henne nära i livet, hade flera döva och var van att tala med dem. Hon inte bara visste hur hon skulle lägga rösten, för att de skulle höra henne, utan hon hade en mycket stor medkänsla med dem. Det var ingenting, som kunde röra henne så mycket som tanken på den allt djupare tystnadens natt, som år från år sänkte sig över dem, och hon kunde föreställa sig deras glädje över varje mänsklig röst, som trängde sig fram till dem.

Om vi nu en dag höll oss för oss själva och Tavaststjerna sedan frågade var vi hade varit, menade hon, att

hon i hans ögon spårade en undran om vi undvek honom, därför att vi tyckte, att det var svårt att tala med honom.

Han var så pass stolt och rädd för medömkan, att jag knappast tror, att hon hade sett rätt, men hon hade i alla fall fått den uppfattningen och kunde inte komma ifrån den.

När det såg ut, som om dessa långa eftermiddagssamtal skulle övergå till en vana, började jag bli orolig. Jag blev störd av att höra så många ord och röster. Jag kom in i främmande intressen, blev bortförd från boken, med ett ord.

Men jag trodde mig kunna hoppas, att det snart skulle bli ett avbrott. Det brukar inte gå i längden att driva sällskapsliv bara av barmhärtighet. Och å andra sidan kunde man ju vara tämligen viss om att Tavaststjerna skulle komma att göra bekantskap med några herrar. Han skulle väl snart få nog av att sitta i timtal och samspråka med ett par damer.

Men det visade sig snart, att det inte var lönt att ha några förhoppningar i den vägen.

Det finns ju till lycka för oss andra, som helst går tysta genom världen, också en och annan människa, som inte bara tycker om att tala, utan också förstår att ge så spirituella, lustiga och älskvärda vändningar åt sina yttranden, att man nästan skulle vilja räkna det som ett slags konstnärskap. Men det skall inte heller förnekas, att dessa sällskapsmänniskor aldrig kan göra sig riktigt gällande, om de inte har en åhörare av den rätta sorten. Det skall vara en, som hör på med uppmärksamhet, som är kvick och bildad nog att kunna följa med vart det bär, och som till sist också bör vara litet retsam och säga emot en smula, så att samtalet inte stannar av.

Och nu var dessa två, Sophie Elkan och Tavaststjerna, just vad jag nyss har beskrivit: den ena den födda sällskapsmänniskan, den andra den ypperliga åhöraren. Det kan låta underligt att säga detta om en, som hörde så pass illa, men dövheten övervanns av den orimliga lätthet och snabbhet, varmed hans hjärna arbetade. Det var inte möjligt, att han kunde höra allt, som yttrades, men om han bara hade uppfångat ett ord, visste han genast vad det var fråga om. Och hans svar kom kort och vasst, och minnsann träffade det inte så riktigt, att den, som hade alla sina sinnen i behåll, skulle ha varit glad, om han hade rett sig så väl i ordleken.

De tänkte olika om de flesta ting och disputerade ofta, men det betydde ingenting. Allt som allt hade de det så nöjsamt, att Sophie Elkan glömde bort, att hon höll på med ett barmhärtighetsverk, och Tavaststjerna kom inte att göra några herrbekantskaper den sommaren.

Allting hade varit utmärkt, om inte det där umgängeslivet hade varit fördärvligt för vårt arbete. Det stod rent stilla. Vi skrev och skrev, men inspirationen var borta, och vi kunde inte komma ur fläcken.

En dag hade vi beslutat att göra slag i saken och bryta oss lösa. Men just då kom fru Tavaststjerna att säga helt tillfälligtvis, att hennes man hade blivit mycket bättre, sedan han kom till Visby. Och hon lät förstå, att det var den omständigheten, att han hade fått förströelse och umgänge, som gjorde honom bästa nyttan.

När vi hörde detta, tordes vi ingenting säga den gången. De där samtalen hade kanske en större betydelse, än vi förstod.

Det kom alltid något emellan. En dag hade vi föresatt oss att bryta upp litet tidigare än vanligt, men just den dagen började Tavaststjerna skämta om vad hans vänner i Stockholm skulle säga, ifall de såge honom sitta dag efter dag i sällskap med några fruntimmer och dricka kaffe, bara kaffe. «Och om de visste sen, att jag tyckte, att det var roligt!« lade han till.

Detta gjorde oss på nytt betänksamma.

Det var alldeles ovedersägligt, att han blev starkare, gladare, mer förhoppningsfull för varje dag. Och detta var naturligtvis den goda Visbyluftens och badkurens förtjänst liksom det stränga och återhållsamma levnadssättets. Men antag nu, att vi spelade den rollen härvidlag, att det genom oss lyckades honom att finna förströelse utan att överträda läkareföreskrifterna ... Han var nog ingen lydig patient i vanliga fall.

Vi fick den tron, att det var rättast att låta allt fortsätta, som det hade börjat. Vi finge väl arbeta så mycket skarpare på hösten, då vi blev ensamma. Vi var kanske inte komna till Visby bara för att sköta vårt eget arbete den här gången.

Nu, så här långt efteråt, tycker jag, att jag alltid ser oss på den övre verandan, men i verkligheten ställde det sig nog inte så enformigt. De var ivriga cyklister, både herr och fru Tavaststjerna, och många gånger spanade de upp oss, när vi satt och läste utanför murarna, och kom surrande fram till oss. Ibland promenerade vi längs med strandvägen, och många kvällar följde de oss hem på små stigar mellan Visbyträdgårdarna, skjutande cyklarna framför sig och berättande om milslånga utflykter, som de hade företagit under dagen.

Inte heller var det alltid Sophie Elkan, som förde ordet. Tavaststjerna kunde också berätta, men då var det oftast om segling, om äventyrliga färder uppe i Ålands skärgård i storm, i dimma och i begynnande isbildning. Vi kunde förstå, att han satte särskilt värde på segelsporten, därför att den erbjöd så ovanligt många tillfällen att råka i livsfara. Han tyckte nog aldrig, att det var lönt att gå ut till sjöss, om det inte var hissat stormvarning.

Denna sida av hans karaktär var oss en överraskning. Vi tyckte, att oförvägenheten inte ville gå ihop med det, som vi hittills hade sett av honom. Vi hade intrycket av en fin världsman, som var lika hemmastadd i Paris och Berlin som i Stockholm och Hälsingfors. Men här stack nu finnen fram första gången, trotsig och envis och liksom enkom skapad att bekämpa och kuva den sträva natur, som han hade vuxit upp ur.

En gång föll det honom in att visa ett brev, som hans hustru hade fått från deras jungfru. Det var så bra och kärvt skrivet, att han ville, att vi skulle se det.

Det var också ett präktigt brev, som gav gott besked om allt därhemma. Och det slutade med en frimodig önskan, att frun skulle komma med hem till hösten och stanna hemma också. För det var inte bra, att inte frun var hemma.

Med anledning av brevet kom de att tala litet om hur de hade sitt liv inrättat. Tavaststjerna var redaktör för en tidning i Björneborg och var bosatt där, men fru Tavaststjerna, som var skådespelerska, låg i Berlin och studerade under vintrarna. Hon ville bli så skicklig i tyska språket, att hon skulle kunna uppträda i Berlin. Hon hade provspelat för flera direktörer, och de var vissa om att hon skulle komma att göra lycka.

Detta berättade han, som om det vore så bra ställt alltihop. Inte ett ord om att det var pinsamt för honom att sköta en liten landsortstidning, eller att det var ensamt och långsamt för honom i Björneborg, medan hustrun låg därute i Berlin.

Och vi, som inte visste något om honom och aldrig hörde honom klaga, vi trodde också, att han var nöjd, att han hade det så, som han önskade, att han törhända hade valt att bo i en småstad för att i fred och ro få ägna sig åt arbetet.

Det var hans särskilda gåva att kunna kasta alla bekymmer åt sidan, så att man inte ens misstänkte, att han hade några. Att han inte hade gott om pengar, kunde vi nog förstå, men han klagade lika litet över detta som över något annat. En gång, då hans hustru kände sig orolig för framtiden, hörde jag hur han tröstade henne.

«Du måtte väl veta, att bättre mans barn inte dör av svält i Finland,« sa han.

Vi undrade mycket hur han hade det ställt med sin diktning då för tiden. Han skulle ju inte få skriva i Visby, men vi misstänkte, att han gick och funderade på något stort. För det trodde vi honom om.

Han var äldre författare än vi och ryktbarare än någon av oss, men det var inte detta, som imponerade på oss, utan den skarpa intelligens, som uppenbarade sig i vart ord. Om han bara ville ta itu med något på allvar! Vi trodde, att han kunde nå upp till vad som helst.

Han var inte mer fallen för att skryta än för att klaga, men det enda han verkligen berömde sig av det var, att han kunde arbeta fortare än någon annan. Han hade en gång skrivit färdig en lång tvådelars roman på en månad. Men detta var nu det, som vi för vår del satte minst värde på. Vi trodde inte, att det var på det sättet, som de stora och oöverträffliga böckerna blev till.

En och annan gång fällde han helt oförvarandes några yttranden, som kom oss att tro, att han gick och tänkte på en dikt, som han skulle utföra, då han fick mycket gott om tid. Det skulle bli ett verk som Faust eller Kung Fjalar och på en gång lyfta honom upp bland världslitteraturens stormän. Han kände inom sig krafter för detta, men han hade aldrig dittills gett sig tid och ro att fullfölja avsikten. Han hade haft så lätt för att författa, och han hade kastat ut den ena boken efter den andra i världen liksom på försök. Han underskattade inte sina föregående arbeten, men då han talade om dem, märktes det, att han mätte dem efter måttet av det där mästerverket, som han gick och drömde om. Det var inte de, som skulle bära hans namn in i odödligheten. Han hade inte gett sig mycken tid med dem, bara skyndat på för att få tillfälle att göra detta stora, beståndande.

Vi trodde oss förstå, att han nu började bli rädd för att han hade väntat för länge. Han hade skämt bort hjärnan med ett flyktigt arbetssätt, och då han på sista tiden hade tänkt på den stora boken, hade han funnit det svårt att utföra den.

En eftermiddag – vi kunde då ha varit bekanta en månad ungefär – hörde vi, att hans hustru bad honom, att han inte skulle sitta kvar så länge som vanligt, utan komma med hem. Samtidigt talade hon om, att det skulle bli fest nere vid badhuset på kvällen, och att de var inbjudna. Men det var inte fördenskull han behövde gå hem redan nu, utan därför att han hade lovat skriva ett poem, som hon skulle läsa upp för badsocieteten.

Vi måste ge henne rätt. Skulle han författa ett poem, som skulle läsas upp denna samma dag, då var det på tiden, att han tog itu med arbetet.

Han satt emellertid gott sin vanliga tid ut, och vi kunde inte föreställa oss, att badgästerna skulle få höra något poem. Men han hade hunnit med det i alla fall. Vi läste det i tidningen nästa dag.

Jag kan omöjligt påminna mig om poemet var gott eller svagt, men jag hörde, att det hade gjort lycka, och jag minns, att det förvånade mig, att han var så glad över att få beröm för en sådan obetydlighet. Vad kunde nu detta spela för en roll för en erkänd storhet som han?

Det gick ett par dagar igen, och hur det nu var, så kom vi en eftermiddag att följa Tavaststjernas till deras hem. De ville visa oss något, den vackra utsikten från deras fönster, eller vad det var. Vi måste också erkänna, att de bodde präktigt. Tavaststjerna kunde från sitt skrivbord se ut över samma stora vy som från paviljongens veranda. Det var bara nästan för vackert.

Men då vi gick fram till skrivbordet för att se ut, kunde vi inte undgå att märka, att det var betäckt med fullskrivna pappersark.

Vad var nu detta för slag? Han hade ju sagt, att han inte skulle arbeta denna sommar!

Han förklarade, att han hade blivit ombedd att skriva i författarföreningens julbok, och nu hade han tänkt sig, att om han kunde öka till poemet från badhusfesten med ett par avdelningar, skulle det bli lämpligt att sända.

Han var i ett strålande humör den där dagen. Han till och med läste upp för oss vad han hade skrivit.

Vi blev förskräckta båda två över det vi fick höra. Det var en glänsande form, en oändlig rikedom med rim, men vi kunde inte finna ett spår av reda eller sammanhang. Vi kritiserade rätt obarmhärtigt, men han bara skrattade åt oss. Klandret nedslog honom inte det minsta. Vi fann honom mycket olik andra skriftställare, oss själva inte undantagna.

Det var inte förrän långt efteråt, som jag förstod varför han hade varit så glad den där dagen. Vi, som ingenting visste, vi hade heller inte hört, att han på vintern och våren hade varit nedstämd och sjuk, så sjuk, att ingen i hans omgivning hade trott, att han skulle kunna skriva mer. Då hade han av en vän blivit bjuden på en resa till Norge. Han hade varit lycklig och glad under färden, arbetat oerhört, bättre än någonsin förr, men troligen hade han överansträngt sig. I Visby hade han åter blivit förbjuden att arbeta, och hittills hade han gått där och burit tyst på den tanken, att han inte mer var någon författare. Då han talade om sin stora bok, hade det väl varit, för att vi skulle veta vad han hade ämnat och velat, eller kanske hade han endast gjort ett försök att föra drift med sig själv.

Om man nu tänker sig, att en sångare har varit utan röst en tid för sjukdoms skull och så en morgon står upp och slår en drill helt oförvarandes och märker, att rösten har kommit igen eller åtminstone är på väg att komma igen, så är det ju lätt att förstå, att detta betyder så oändligt mycket för honom, att han inte fäster sig vid om han har legat av sig litet i själva sångkonsten. Och så var det väl också med Tavaststjerna. Han kunde inte fästa sig vid våra små, futtiga anmärkningar inför detta stora, att han åter kunde forma sitt språk, smida ut det till meter och rim, inför detta, att han åter kände sig som diktare.

Nästa dag talade han om för oss, att han hade arbetat till fyra på morgonen, och att poemet var färdigt. Han visade oss, att han hade försökt ändra ett par ställen, som vi hade funnit otydliga. Vi kunde omöjligt finna, att de hade blivit klarare. Vi gjorde vad vi kunde, för att han skulle förstå vår mening, men han kunde inte se vad som fattades. Det var ingenting att göra vid saken. Vi märkte, att han var ur stånd att avhjälpa felen. Det var första gången vi upptäckte, att det fanns något bristfälligt i begåvningen. Det hade uppstått en skada på maskineriet i hjärnan, det kunde vi förstå, fast vi inte visste hur den hade uppkommit.

Ett par dagar senare fick vi höra, att Tavaststjerna hade gripit sig an med Laureatus.

Både han och hans hustru talade om Laureatus, som om denne skulle ha varit en gammal bekant, och det var han väl också för dem. Det var ett gammalt ämne helt säkert, som han hade brottats med många gånger förut.

Jag tänker nu, att Laureatus var den stora dikt, som han hade gått och burit inom sig sedan många år tillbaka, den stora tankedikt, som skulle skänka hans namn odödlighetens lager. Den skulle ge honom själv och hans samtid i stora drag. Och en stor stridsskrift skulle det bli, ett helt satiriskt epos. Mänskligheten skulle där se sina lyten förstorade och skrämmande och med ångest slå sig för sitt bröst och gripa sig an med sin upprättelse.

Han torde väl ha fruktat själv, att han ännu inte var stark nog att föra ett så stort tänkt verk till fullbordan, men det var säkert många omständigheter, som sporrade honom att åtminstone göra ett försök. Han var ängslig att inte använda den så underbart återvunna skaparkraften. Han hade kanske förut under sommaren sagt till sig själv, att om han någonsin mer fick den tillbaka, så skulle han inte slösa bort den, utan samla all sin kraft till sitt epos. Han vågade kanske inte hoppas, att döden och oförmågan, som den här gången hade

blivit tillbakaslagna, skulle ge honom långt andrum.

Han hade det dessutom bra på många sätt: lugna, ordnade förhållanden, ett vackert skrivrum. Livet var vänligt och glatt omkring honom. Vardagsarbetet på redaktionen hindrade honom inte. Bekymmer hade han naturligtvis, men nu, då han hade fått tillbaka arbetsförmågan, tryckte de inte mer och hindrade. De verkade nog eggande, de också.

Så grep han sig då an med att utarbeta sitt livs stora, gömda skatt: sagan om Laureatus, den trotsige diktaren, landsvägspoeten, bespottaren, den aldrig lagerkrönte, han, som strider mot sitt samhälle och sin tid kanske mest därför, att han har gammalt krigarblod i ådrorna, är en finsk soldatgosse och måste slåss, – denne Laureatus, om vilken man så tydligt förstår, att om han hade levat i en annan tid, i en farans och övervåldets tid, skulle han ha försvarat sitt land i eld, i blod, i frost, i svält.

Han satte sig till arbetet med liv och lust, men tyvärr var det redan nu långt lidet med sommaren. Visbysäsongen närmade sig sitt slut. Ångbåtarna var fulla av passagerare, när de i de stilla sommarkvällarna lämnade hamnen, och det sades, att paviljongen, där vi åt middag, rätt snart skulle stängas. Det allmänna uppbrottet oroade Tavaststjerna, påminde honom om att han måste skynda. Brådskan kom och slöt förbund med hans gamla fiende, omöjligheten att arbeta långsamt.

Han skrev om nätterna, satt uppe till två och tre utan att känna trötthet. Då vi råkades om middagarna, skröt han med att han hade format femton, tjugu strofer, sedan han sist såg oss. Han var inte längre ivrig att visa vad han hade skrivit, men första sången fick vi dock höra. Vi blev glada åt den. Den var alldeles över vår förväntan, klar och kraftig och full av sprittande liv.

Den sista veckan av augusti var den vackraste på hela sommaren. Vi kunde inte förstå varför alla människor reste sin väg, vi kunde inte tro annat, än att det goda vädret skulle vara länge ännu, och vi beslöt oss för att stanna några veckor in i september. Tavaststjerna var av samma mening. Han ville inte lämna Visby, förrän Laureatus var färdig. Hans hustru for till sitt arbete i Berlin, men han stannade kvar.

Det visade sig emellertid, att de hade haft rätt, som hade gett sig av i augusti. I och med att september hade ingått, började en tredagars storm, som drev all värme så långt mot söder, att den inte hittade tillbaka mer under den hösten. Vinden trängde igenom alla väggar, det blev ohyggligt kallt inomhus, och ute kunde man inte vistas för blåstens skull. Om inte ringmuren hade varit, som stängde ute det värsta blåsvädret, så skulle vi knappast ha kunnat streta oss fram till paviljongen.

Men storm och regn, det var Tavaststjernas väder, och i denna otrevnad var det han, som höll modet uppe på oss alla tre.

Han tog sig för att berätta om Björneborgstidningen. Det var som ett levande väsen, det där bladet. Det gick sina egna vägar, ingen kunde styra det, allra minst redaktören. Ingen tidning i Europa hade så många tryckfel. Detta fanns det ingen hjälp för, utan man fick bära det. Och ibland innehöll den smädedikter mot sin egen redaktör. Vi kunde inte begripa hur sådant kunde hända, förrän vi förstod, att det var han själv, som hade låtit föra in dem. Jag är nästan böjd att tro, att han också hade arrangerat tryckfelen.

En annan dag sökte han intressera oss för ett stort företag. Kung Oskars jubileum firades det året, och han föreslog, att vi skulle sända omkring cirkulär till alla Sveriges tidningar och erbjuda dem hyllningsdikter. Han var övertygad om att alla tidningar ämnade införa undersåtliga och högstämda kväden, och om vi satte oss ner och tillverkade jubileumspoesi under några veckor, skulle vi kunna förtjäna en mängd pengar.

Detta hände en av de sista dagarna, som vi åt middag i paviljongen. Det var otrevligt och ruskigt där, borden stod odukade, stolarna var uppstaplade i högar, och alla gäster utom vi var borta. Men om någon hade gått

förbi, så hade han nog fått höra ett sådant glam där inifrån, att han kunde ha trott, att det hade blivit hög säsong på nytt.

Sedan, då paviljongen stängdes, fick vi lov att söka oss ett annat matställe, och vi fruntimmer beslöt att intaga våra måltider på hushållsskolan. Det var mörkt och instängt där, men den låg nära vår bostad, och där var billigt. Var Tavaststjerna skulle äta, visste vi inte; vi tog för givet, att han skulle flytta till stadshotellet. Men då vi kom till hushållsskolan för att spisa, var han där före oss. Vi blev nästan rörda. Det var ju bara för vår skull han kom dit. Där fanns verkligen ingenting annat, som kunde locka honom.

Ingen stad i världen kan anta ett så ödsligt utseende som Visby, sedan badgästerna har försvunnit. Vi kunde gå hela gator utan att möta en människa. Stadsborna tycktes förstå konsten att göra sig osynliga. De borde ju ändå ha varit tvungna att gå ut någon gång, men man såg dem aldrig. Vi gick så ensamma, vi tre försenade sommargäster, mellan hus och gårdar, som om vi hade vandrat på en öde ö.

Det var just under dessa veckor, då vi var så hänvisade till varandra, som vi riktigt kom att hålla av Tavaststjerna. Vi arbetade alla tre nu, vi var trötta, då vi råkades, och ingen av oss var så särskilt briljant. Men Tavaststjerna var enkel och vardagstrevlig och mån om att glädja och hjälpa. Vi blev mer än en gång rörda över honom.

En dag hade Sophie Elkan blivit sjuk, och jag kom ensam till middagsmålet. Tavaststjerna frågade genast efter henne, och då han fick höra, att hon inte kunde komma, blev han nedstämd och tyst, nästan mer än som var artigt mot mig, tyckte jag. Men efter middagen kom förklaringen. Han hade ämnat bjuda oss på kaffe hemma hos sig den eftermiddagen. Hans värdinna hade kokat kaffet åt honom, och det stod nu färdigt och väntade på oss.

Jag fick lov att följa med honom hem, för att inte hans missräkning skulle bli alltför stor. Han hade gjort sig otroligt besvär. Han hade säkert valt ut brödet själv hos bagaren, det var bullar så stora som till en fettisdagsmiddag, och han hade låtit bära upp brickan i ett litet utsiktstorn, som hörde till hans bostad, för att vi skulle få njuta synen av vid himmel och fritt hav än en gång under kaffedrickningen.

Han hade nog varit så glad som ett barn, medan han gjorde sina tillrustningar. Det kan göra mig ledsen än i dag, att det skulle lyckas så illa för honom.

På kvällen låg Sophie Elkan och yrade i stark feber, då jag fick höra någon komma med tunga steg uppför trappan och över vinden fram till våra rum. Så knackade det, och då jag öppnade, stod där en karl i slokhatt och vid slängkappa och sträckte fram en butelj mot mig. Det var Tavaststjerna, som hade kastat kappan över sig för att kunna bära till oss en butelj vin, äkta spanskt vin, som han hade spanat upp i någon handel och som var så förträffligt, att det skulle göra fru Elkan frisk, om hon bara ville dricka ett par glas av det.

Hela tiden var han i en ljus och glad stämning. Han arbetade oerhört, lade sig ingen natt före två och lyckliggjordes av en trogen, aldrig svikande inspiration. Det var knappt mer än en eller två gånger, som han lät oss få en aning om att han gick och bar på tunga tankar och olycksdrömmar.

Vi kom gående alla tre framåt Tranhusgatan en eftermiddag. Det var inte mörkt, men djup skymning, och gatan låg tom som vanligt. Helt tvärt kom en meteor ljungande förbi, klar och tydlig, som om en fackla hade slungats över vår väg. «Såg ni den?« sa Tavaststjerna. «Den betyder lycka.« – Visst hade vi sett den. Det var en vacker och underbar syn. Vi kände oss gripna och högtidliga. Också vi hade en känsla av att den kom som ett förebud. Tavaststjerna, som hade blivit så glad åt den i första ögonblicket, slog nu helt hastigt om och sade med låg röst: «Den kan i alla fall inte vara menad för mig. Jag undrar hur det skulle kunna vända sig så för mig här i livet, att jag bleve lycklig.«

En av de sista kvällarna, som vi var kvar i Visby, hade vi varit ute och gått i skymningen. Det var storm igen, och man fick vackert hålla sig innanför ringmuren. Vi längtade emellertid ut till havet, och vi gick fram till en av de västra murportarna för att få se det. Utanför porten låg en bastion, som var förvandlad till en plantering, och där stod ett par bänkar. Här försökte vi sitta ner, men det var för kallt. Vi reste oss alla tre, men då vi fruntimmer hade nått in i muröppningen, märkte vi, att Tavaststjerna ännu stod kvar därute i blåsten. Det var skymning, som sagt. Havet låg och vred sig och plågades under vindens skarpa tuktan. Himlen var full av moln och mörker, och rätt västerifrån kom en tung, svart molnbank drivande. Den rörde sig med en ovanlig hastighet rätt emot oss, kom hotfullt tung och fast, inte lik ett vanligt moln, utan som en sky av svart aska, som ville lägga sig över oss och kväva oss.

Detta annalkande moln stod Tavaststjerna och såg in i, stod länge med korslagda armar, medan vi dröjde i portöppningen och väntade på honom.

«Vad tror du att han ser?« viskade jag till Sophie Elkan. – «Han ser ut, som om han såge döden,« sa hon.

Men jag är inte säker på att hon hade rätt. Jag tror, att han såg in i allt det livets mörker, som ville kasta sig över honom. Det var tystnadens och glädjelöshetens mörker, som dövheten skulle sänka över honom om några få år. Det var fattigdomens och ensamhetens och glömskans mörker, som skulle komma, ifall hans begåvning sveke honom.

Dock, han stod där ju stolt och rak ännu. Han trotsade det alltsammans. Han var en diktare ännu. Han bar ljuset inom sig. Mörkret skulle inte kunna betvinga honom.

Vi lämnade Visby ett par dagar därefter. Då vi stod på ångbåten, färdiga att fara, syntes Tavaststjerna inte till. «Nu har han glömt avgångstiden,« sa vi, för vi trodde nog, att han hade velat komma och säga farväl till oss. Men i sista ögonblicket kom han med en stor massa rosor. Det var säkert dessa, som hade vållat dröjsmålet. Han hade nog velat binda ihop dem till buketter, men han hade misslyckats. «Ni får ta dem, som de är,« sa han.

Så kom det sig, att det första som det sista vi fick av honom var rosor.

Men härmed var också allt slut. Han försvann så helt och hållet ur vår synkrets, som om det svarta molnet från strandpromenaden hade kastat sig över honom och kvävt honom.

Till julen kom Laureatus ut emellertid, men han sände den inte till oss. Vi fick julkort från hans hustru. Hon berättade, att han var ute i Tyskland hos henne, men från honom själv hörde vi ingenting.

Jag vet inte om han var nöjd med det mottagande, som Laureatus fick. Jag vill minnas, att den vann stor anklang; man sade, att det var hans förnämsta verk, men jag är rädd, att det inte var honom nog. Ingen tänkte väl på att säga, att nu hade han skapat sitt mästerverk, det, som skulle bära hans namn till odödligheten. Och det var på detta han väntade.

Sedan hörde vi ingenting om honom förrän efter några månader, då dödsnotisen stod i tidningarna.

Vi var inte tillsammans då, men vi genomfors av samma känslor av bedrövelse och saknad. Det var något mycket rikt och lysande, som var borta. En meteor hade flugit förbi oss i ljus och prakt bara för att slockna.

Vi tänkte sedan ... ja, vi tänker och undrar än i dag. Om vi inte hade varit så okunniga, om vi hade vetat litet mer om hans förhållanden, hur hade det då gått? Vi hade kanske kunnat göra honom mer nytta. Eller kanske inte just honom själv – ty vem har makt att länka ett människoöde? – men hans dikt, hans Laureatus, hans storverksdröm.

Om vi hade haft förstånd och mod att tvinga honom att arbeta omsorgsfullare, långsammare! Om vi hade inpräntat hos honom, att hans dikt verkligen kunde bli allt, som han ville ha den till, kanske hade vi då kunnat förmå honom att skänka den ett par år av sitt liv. Om vi hade vetat, att detta var det sista tillfälle, som livet gav honom, att vinna ett stort slag, då hade vi kanske kunnat hindra honom att avsluta ett sådant verk på ett par månader. Detta arbete, som han älskade, skulle ha kunnat hjälpa honom igenom den långa finska vintern. Han skulle ha tagit bättre vara på sig själv, om han hade haft detta att tänka på. Och om han på så sätt verkligen hade frambragt något utomordentligt, kunde det ha blivit hans räddning, gett honom nytt livsmod, nya uppgifter.

Om vi hade vågat gripa in, hade vi kanske kunnat hindra honom från att sätta in i dikten all denna klagan, som man ofrivilligt finner inte gå ihop med hans själs mod och tålamod. Vi skulle ha försökt att få honom att fullfölja det första, raska uppslaget och inte tynga ner dikten med sådant, som måste ha varit tillfälligt och oväsentligt för en så stark och rik begåvning.

Vi hade kanske förmått honom att fullfölja arbetet ännu några sånger, så att det hade fått en verklig avslutning och hade förlorat intrycket av att vara något ofullbordat.

Men alla våra frågor är gagnlösa. Vi vet inte om vårt ingripande hade kunnat gagna. Han hade andra vänner, bättre och klokare rådgivare än vi, och de kunde intet göra. Hans hjärna var redan försvagad. Han hade formgivningens gåva kvar, men de finaste och ömtåligaste delarna av intelligensen tycktes vara på ett besynnerligt sätt skadade och tjänstgjorde inte, som de borde.

För oss återstår det blott att bära vittne om vad han ville och säga, att vi tror, att han var ämnad att i detta sångens Finland bestiga skaldetronen. Ty hos Tavaststjerna fanns dock inte så litet av det, som utmärkte honom, som i dag firas som Finlands störste son. Också hos Tavaststjerna fanns den stora hänförelsen över fosterlandets natur, han också var tapper och uthållig, tålig och arbetsam, känslig, fast döljande sig bakom humor och tvärhet, ordknapp och kvick, ett provstycke också han på vad den finska jorden kan alstra av stark, rik mänsklighet, då den gör sitt bästa.

Men hur som helst, vårt minne av Tavaststjerna är inte bara vemodigt. Han var en sårad och slagen man, redan då vi träffade honom, men det var vackert att se honom resa sig till sin sista strid. Det var inte att vänta, att han skulle segra, men om det finns en lager också för modet, som vågar storverket, för viljan, som driver framåt, ännu då allt hopp är ute, då skulle vi vilja skänka den åt vår stackars vän Tavaststjerna–Laureatus.

MATHILDA WREDE

1.

Jag påminner mig mycket väl hurusom då jag vintern 1912 för första gången i mitt liv besåg Hälsingfors museum, min finske ledsagare helt hastigt stannade framför en av målningarna.

«Den här tavlan,« sa han, «tror jag, att vi minst gärna ville mista av allt, som finns här på museet.«

Då han sade detta, kastade jag en blick på tavlan. Det var ett porträtt av ett fruntimmer med slätkammat hår och klädd i en enkel, mörk klänning. Hon var inte ung längre, hon var inte heller vacker, och hela målningen var så utförd, att man märkte, att artisten hade velat undvika att göra den på något sätt påfallande.

«Vem föreställer den?« frågade jag, alltmedan jag stod där och strävade att göra klart för mig varför den hade fått ett så varmt beröm.

«Det är Mathilda Wrede av Järnefelt,« sa finnen, och det hördes på tonen, att han inte ansåg sig behöva säga mer, för att jag skulle förstå.

Jag hade emellertid aldrig förut hört talas om Mathilda Wrede, så att namnet sade mig ingenting. Men innan han hade talat ut, tyckte jag, att en hinna drogs från mina ögon, så att jag kunde se vem det var jag hade framför mig.

Jag såg det på de magra, starka händerna och på klänningen, som inte hade en knapp eller ett veck eller en bandögla mer, än som var strängt nödvändigt. Fast först och främst såg jag det nog på den blanka glansen i de uppåtvända ögonen, som icke kom sig av tårar eller av något annat jordiskt. Jag hade framför mig en av dem, som Gud hade befallt att strida mot världens ondska och elände och som aldrig tänker på sig själva.

«Mathilda Wrede, hon är väl ett helgon?« sa jag, under det att jag med all makt försökte göra rösten stadig, ty det låg något obeskrivligt rörande över bilden av den ensamma kvinnan, som bar sin börda med hänförelse, fastän man förstod, att den höll på att tynga henne till marken.

«Ja, hon är väl något i den vägen,« sa finnen. «Hon tillbringar sin tid med att bedriva räddningsarbete bland fångar. Hon är nog en fyrtio års människa nu, och hon har hållit på med detta alltifrån sin ungdom. Hon tillhör en gammal, förnäm släkt, men ingenting annat finns till för henne än de stackars brottslingarna. Dem ger hon allt, vad hon har att ge: tid och pengar, omtanke och vård.«

Vi fortsatte en lång stund att tala om Mathilda Wrede. Han berättade, att hon underhöll bekantskapen med sina skyddslingar, också sedan de hade kommit ut ur fängelset, men för att kunna med tillräckligt eftertryck förmana dem att leva arbetsamt och ärligt hade hon själv beslutat sig för att leva på samma summa, som en arbetare, som har hustru och barn, kan ha att förfoga över för sin enskilda del, det vill säga en trettiofem öre om dagen. Hon sökte att på allt sätt hjälpa dessa stackare till rätta också i rent praktiska ting. De fick gå och komma hos henne, som de ville. Hon, om ingen annan, tog emot dem som goda vänner. Hon var också oerhört populär ibland dem. På huvudgatorna i Hälsingfors kunde hon gå fram, utan att någon människa såg efter henne, men om hon kom att passera en bakgata, så hörde man viskas från alla håll: «Där går Fröken. Där går Fröken.« Man kunde ju inte alltid vara så viss, att detta skulle gälla just henne, men snart hörde man nog också ett: «Där går Mathilda,« och då var ju inte mera något tvivel möjligt.

På min fråga talade han också om hurudan hon själv var. Tavlan här var i viss mån vilseledande. Den angav bara hennes livs huvudriktning. När man i vanliga fall råkade henne och såg den smärta gestalten och den stora, djärva örnnäsan fick man ett annat intryck. Då tänkte man snarast på att hon härstammade från en gammal krigarsläkt. Hon var glad, hurtig, frispråkig och gjorde sig inte bekymmer för något annat, än att hon inte hade pengar tillräckligt för att kunna lämna sina skyddslingar all den hjälp, som behövdes. Det var liksom självfallet och ingenting att berömma, att hon skulle offra sig för sina stackars vänner, brottslingarna. Det var hennes hantverk, och hon tyckte om det. Hon förstod att locka fram deras bästa egenskaper, berättade mycket gärna om dem och skildrade dem då med lika mycken kärlek som humor.

Till sist frågade jag om hon hade haft framgång.

«Ni ser själv,« sa finnen och pekade på porträttet. «Det är nog inte så lätt att i längden stå emot henne.«

Några dagar senare fick jag göra personlig bekantskap med Mathilda Wrede, men det är inte om detta vårt sammanträffande, som jag nu vill tala. Här skall jag endast framställa några tilldragelser ur hennes liv, som delvis har berättats mig av henne själv, delvis av några bland hennes vänner.

2.

Då Mathilda Wrede ännu var en ung flicka på en aderton eller nitton år, drömde hon flera nätter å rad om en man, som anropade henne om hjälp. Hon såg honom tydligt, hörde honom jämra sig och klaga, rördes till medlidande och ville bispringa honom, men som det vanligen går i drömmen, kunde hon inte utföra sin

avsikt, utan vaknade upprörd och ängslig, medan tårarna strömmade över hennes ansikte.

Denne man, som Mathilda Wrede hade sett i drömmen, kom hon snart nog att råka i verkligheten. Hennes far, som på den tiden var styresman över Vasa län, hade en dag låtit hämta upp till guvernörshuset en straffånge, som förr i världen hade varit måleriarbetare, och uppdragit åt honom att måla om några gamla möbler. Medan fången var sysselsatt med detta arbete, kom hon, den unga guvernörsdottern, att gå förbi, och i detsamma lyfte han huvudet från arbetet. Hon blev stående utan att kunna röra sig. Det var mannen från hennes dröm. Hon kände igen hans ansikte drag för drag. Hon blev förvånad över att han, efter att ha kastat en likgiltig blick på henne, böjde sig ner och återtog arbetet utan att säga något. Hon hade i första ögonblickets häpnad väntat sig, att han å sin sida skulle känna igen henne och begagna tillfället att än en gång anropa henne om hjälp.

Fastän mannen ingenting sade, kunde hon i själva verket inte komma lös från sin föreställning, att han levde i stor ångest och att något måste göras för honom. Han stod där helt lugn vid sitt arbete, ingenting förrådde, att hans inre var i olag, men hon var i alla fall övertygad, att det måste förhålla sig så.

Drömmen och drömstämningen kom tillbaka med sådan kraft, att hon inte kunde göra klart för sig, att de inte ägde full verklighet. Det enda viktiga tycktes henne vara att göra något för den fångne nu, då hon var i stånd därtill, för att inte återigen nästa natt behöva våndas för hans skull under sömnen.

Nästan utan att hon visste hur det gick till, började hon tala med honom om hans själstillstånd, om syndanöd och frälsning. Hon var visserligen redan då varmt religiös, läsare eller pietist, vad man nu skall kalla det, men hon var också blyg och skygg, och hon skulle inte ha kunnat företa sig något sådant en annan dag. När hon återkom till fullt medvetande och märkte vad hon hade inlåtit sig på, kände hon det, som skulle hon ha vandrat ut på en farlig is utan att tänka på att den när som helst kunde brista under henne.

Hon skyndade sig att avsluta det, som hon hade att säga, med några korta meningar. Därefter blev hon stående tyst och kände sig ovillkorligen rätt illa till mods. Hon undrade vad hon kunde ha sagt. Det kändes smärtsamt, att hon hade låtit förleda sig att förråda denna kärlek till Kristus, som utgjorde hennes unga hjärtas ljuvaste hemlighet. Karlen därborta gjorde kanske narr av henne, eller kände han sig kanske harmsen över att ett barn som hon hade försökt sig på att bringa tröst till honom, som var en erfaren och mogen man?

Hon hade helst velat skynda bort från alltsammans, men så tänkte hon, att det skulle vara fegt. Vad hon nu än hade sagt, så ville hon stå för det.

Straffången, som hon hade talat med, förhöll sig alldeles stilla. Han arbetade vidare långsamt och omsorgsfullt liksom för att dra ut på tiden. I alla fall dröjde det bara en kort stund, innan han var färdig. Därpå sysslade han ett par minuter med att stryka av penslarna. Först då detta var gjort, vände han sig mot henne.

Då såg hon, att han var rörd. Han hade visst inte skrattat åt henne. Han hade gråtit, medan han hade stått lutad över arbetet.

Det såg ut, som skulle han ha genomlevat stora ting, men han berättade henne ingenting om detta. Till henne sade han bara ett par ord.

«Det är skada,« sa han med stark tonvikt, «att inte fröken kan komma ner till fängelset och tala med de andra också.«

Därmed gick han, men hans ord verkade på den unga flickan som en uppenbarelse.

Allt, som hade hänt henne denna dag, tycktes henne vara ett kungörande av den Högstes vilja med henne. I

sitt hjärta kände hon närvaron av sin Gud, som hon älskade, och full av hängivenhet och lydnad knäppte hon sina händer.

«Om du vill, att jag ska gå till alla dem, som försmäktar i bojor och fängelser, och tala med dem om dig, varför skulle jag inte göra det?«

3.

Det var en gammal man, som hette Lauri. Han satt på cellfängelset i Åbo, och en förmiddag hade Mathilda Wrede varit inne hos honom i cellen en hel timme. Hon hjälpte honom att skriva brev till hemmet, och det var så mycket, som hon skulle säga, och så mycket, som hon inte skulle säga. Gubben talade fram och tillbaka och blev aldrig färdig. Hon försökte vara tålig, men han var mer än vanligt omständlig och långsam, och hon var alldeles uttråkad, innan han äntligen hade fått tala ut.

Denna samma dag blev hon inkallad till fängelsedirektören, och hos honom blev hon uppehållen ända bortemot halv tre. Hon brukade annars gå in till staden och äta middag mellan två och tre, men nu tyckte hon, att det var bäst att uppskjuta middagsätningen, därför att hon måste vara tillbaka i fängelset redan klockan tre. Hon hade då, vad man skulle kunna kalla, allmän mottagning. Direktören hade nämligen upplåtit ett rum för henne, där hon vid denna tid fick ta emot de fångar, som önskade hennes hjälp.

Hon kände sig rätt trött efter att ha varit upptagen hela dagen, och hon blev missnöjd, när hon kom in i mottagningsrummet och fick se, att gubben Lauri stod där och väntade på henne.

«Nej, Lauri,« sa hon, för hon tyckte sig inte kunna stå ut med att höra på hans långtrådiga historier än en gång, «jag har ju talat med Lauri en hel timme förut i dag. Nu får inte Lauri ta opp tiden för de andra.«

Men Lauri frågade inte efter tillrättavisningen.

«Fröken ska inte vara rädd,« sa han. «Jag ska inte vara så långsam av mig denna gången. Men ser fröken, det har fallit sig så, att jag har haft arbete nere på gårdsplan i dag för att snickra lite på en vagn, och jag har inte sett fröken gå hem, så jag kan förstå, att fröken ingen middag har fått.«

«Nej, det är nog sant, Lauri, men just fördenskull ...«

Gubben lyste till av belåtenhet, då han hörde, att han hade gissat rätt.

«Jag tänkte på fröken, när jag fick min middag,« sa han. «Och det bar så väl till, att vi fick köttsoppa med potatis. Se, om det hade varit ärter, då hade det varit omöjligt att gömma någe. Men nu kunde jag komma åt att spara både potatis och bröd åt fröken.«

Därmed dök gubben Lauri ner i fickan och fick upp två små potatis och ett stycke solkigt bröd, som han räckte henne i sin våta, smutsiga hand.

«Se, vad solsken och blommor är för dem, som lever fria ute i världen, det är fröken för oss, som sitter inne,« sa gubben, «och därför så ...«

Hon visste inte själv, när hon tog emot gåvan, om hon var mest rörd eller mest rädd för att han också skulle vilja ha den njutningen att se hur hon stillade sin hunger. Men till all lycka gick han sin väg strax utan att begära tack en gång.

Men då rusade hon efter honom. «Lauri!« ropade hon. «Ni ska få tala hur länge ni vill nästa gång. Ni har gett mig mer än bröd. Ni har gett mig något, som jag kan tänka på med glädje i hela mitt liv.«

4.

Juho Jokinen och hans kamrat Eino Ilonen sitter en lördagskväll i Brunnsparken i Hälsingfors. Det är intet behagligt väder, det blåser och småregnar, men Jokinen och Ilonen, som inte har för vana att fästa mycket avseende vid väder och vind, är i det bästa humör. Det skulle ju också vara obilligt annars. Sitter de inte med fickorna fulla av ölbuteljer i ett avsides hörn av parken, färdiga att göra sig en riktigt glad kväll?

Jokinen är gammal Hälsingforsbo, medan Ilonen är tämligen nykommen till huvudstaden och inte fullt inne i alla dess förhållanden. Han har kommit in från landet för att bli droskkusk, och han håller sig egentligen för god att umgås med Jokinen, som är en för detta tukthusfånge, men han har inte kunnat motstå lockelsen av flaskhalsarna, som tränger upp ur Jokinens ficka.

Medan Jokinen drar upp korkskruven och börjar tvinga ner den i korken på den första flaskan, prisar han ivrigt platsen, där de befinner sig. «Säg, min gosse lilla, har du sett en bättre belägenhet? Det är inget fel på den. Fin utsikt över havet, du! Och ingen polis har gått här förbi under de sista tio årena.«

Jokinen slår ut med handen, medan han säger detta, och tar sig en rundblick över omgivningen. Hela parken ligger så gott som öde. Ett enda fruntimmer bara skymtar fram långt borta mellan träden.

Ilonen kan inte tänka sig någon mindre farlig, men Jokinen börjar svära långa rader över att just hon ska hitta på att gå i Brunnsparken, då en stackare hade hoppats att få sig en förnöjlig stund efter allt veckans slit och släp.

«Vem är det, som du blir så rädd för?« säger Ilonen.

«Känner du inte henne?« utropar Jokinen. «Nåja, det är sant, du har ännu inte haft någe med henne att göra. Det är en fröken, som bruka' gå till oss i fängelset.«

Ilonen skrattar föraktfullt. «Jaså, en så'n där, som går och talar Guds ord med er, medan ni sitter inburade. Men du ska väl inte vara nå'n stolle, karl? Du är ju en fri människa nu.«

Jokinen ser sig omkring helt rådvill och sticker buteljen bakom ryggen. «Ser du om hon kommer hitåt?«

«Ja, det tror jag att hon gör. Men ta nu mod till dig!« säger Ilonen och storskrattar. «Låt du henne komma hit och predika bara! Jag ska ge henne svar på tal.«

Han får Jokinen till besinning. Den förre tukthusfången sätter sig till rätta igen och börjar skruva ner korkskruven.

«Ja, ser du,« säger han urskuldande, «hon predikar inte. Hon är inte som de andra. På tukthuset satt vi och räkna' dagarna, tills hon skulle komma. Hon gick till min hustru och hörde efter hur hon hade det, medan jag var borta. Jag tyckte, att jag inte hade nå'n annan vän än hon i hela världen. Det är som förbannat, att hon just ska gå förbi här i kväll.«

«Äsch,« säger Ilonen, «bry dig inte om henne! Allt det där är bara knep, som de hittar på för att göra er mjuka. Så'nt där folk vill omvända er, för att de själva ska kunna bo lugnt och tryggt i sina fina hus.«

«Det kan vara så med en del av dem,« säger Jokinen. «Men inte med den här. Hon är dotter till en guvernör, men hon bor i ett enda rum, och hon har det inte finare, än att både du och jag kan gå till henne och hälsa på.«

«Nå, om du är så rädd av dig,« föreslår Ilonen, «så låt oss kasta buteljerna i sjön och gå hem!«

«Har jag sagt annat, än att det var en satans otur, att hon skulle komma just nu? Men inte är jag rädd inte. Här ska du se!«

Proppen far ur buteljen med en utmanande knall, just som det ensamma fruntimret går förbi dem. Hon har gått med nedböjt huvud och inte förut gett akt på dryckesbröderna vid vägkanten. Nu vänder hon mot dem en lång blick, stannar till och med en sekund, men fortsätter strax backen uppför.

Då hon har gått förbi, knuffar Jokinen till Ilonen med armbågen. «Såg du ögona?« frågar han med ett nästan förskrämt tonfall i sin sträva brännvinsröst.

Han har talat så högt, att den förbigående mycket väl har hört honom, men hon fortsätter sin vandring.

Jokinen håller handen hårt om buteljhalsen. Han vill lyfta den och dricka, men han sätter ner den igen.

«Äsch då, Jokinen!« säger Ilonen och vill lägga handen på buteljen, men kamraten stöter undan honom.

«Fröken!« ropar han.

Den tilltalade vänder sig mot honom och blir tveksam stående.

«Se nu hit!« ropar han och höjer buteljen.

«Mathilda Wredes skål!« vrålar han till med ett obeskrivligt tonfall, och i detsamma vänder han buteljen och låter allt dess innehåll rinna ut på marken.

Och Ilonen, som mot sin vilja har blivit gripen av detta skådespel, ser allt ölet flyta bort utan att göra en rörelse.

Ögonblicket därefter är Mathilda Wrede framme hos dem.

«Ack, Jokinen,« säger hon, «vad ni har gjort mig glad! Vet ni, att just i kväll var jag så ledsen. Jag tyckte, att allt, vad jag strävade, tjänade till rakt ingenting. Till sist gick jag ut, för jag tänkte, att jag skulle få lite bättre mod ute i friska luften. Men när jag såg er sitta här, blev jag ännu mer ledsen. Och jag var så trött, att jag inte orkade säga något till er. Det var ju så lönlöst i alla fall, tänkte jag. Men nu har ni gjort mig frisk och munter, nu är jag inte alls ledsen mer. Och nu ska ni gå med mig båda två in till stan och dricka kaffe.«

«Å, inte kan fröken gå med oss.«

«Jo, vad jag det kan.«

Och Mathilda Wrede vandrar in till staden i sällskap med Jokinen och Ilonen, de två stoltaste karlarna i Hälsingfors.

5.

Det är en cell i fängelset i Hälsingfors. En lång, mager dam, mycket enkelt klädd i en åtsittande grå klänning, har just nyss blivit insläppt, och dörren har stängts efter henne. Framför henne på golvet ligger utsträckt en man i fångkläder. Han har inte gjort den minsta rörelse, då dörren öppnades, och förblir alltjämt orörlig med högra armen lagd över ögonen.

Den besökande damen företar sig ingenting på en stund, utan nöjer sig med att betrakta den liggande. Det är en karl, som hon har hört mycket omtalas, ingen vanlig liten tjuv eller förfalskare, utan en stor brottsling, en skogsrövare, som har mördat ett halvt dussin människor, plundrat resande och gjort flera härader osäkra därborta vid ryska gränsen. Då han nu äntligen har blivit infångad och ådömd livstids straffarbete, har han

visat sig så stark och vild, att bevakningsmanskapet nästan är rådlöst och anser det vara livsfarligt att gå in i hans cell. Hon, som nu står därinne alldeles ensam och värnlös, har måst utkämpa en hel liten strid med fängelsedirektören, innan hon har fått tillåtelse att besöka denna fånge.

«Halonen!« säger hon till sist med en låg, men ganska myndig röst. «Jag kommer till er med en hälsning från era släktingar borta i Vasatrakten.«

Den liggande mannen svarar ingenting på detta tilltal. Han sover eller låtsar sova. Hon vet inte rätt vilketdera.

Hon väntar en stund, därpå börjar hon som nyss förut.

«Jag har hälsningar till er, Halonen, från era släktingar.«

Mannen envisas fortfarande att inte svara henne. Då böjer hon sig ner och rycker till ett litet tag i hans rockärm.

I samma ögonblick, som hon vidrör honom, studsar mannen, som ligger där med bojor om både händer och fötter, upp från golvet och står upprätt liksom genom ett under. Hon häpnar över hans utomordentliga vighet och snabbhet, och hon häpnar än mer över honom själv, sådan han nu står inför henne. Han är den största karl, som hon någonsin har sett, en riktig jätte, men så välvuxen, att hon tycker honom vara själva urbilden för en människa. Hans ansikte är lika skönt som allt annat på honom, och hans hållning är som en furstes.

Den besökande hade ovillkorligen dragit sig ett steg tillbaka, då han så plötsligt for upp från golvet. I själva verket har hon fullt skäl att bli rädd, för rövarns ansiktsuttryck är mer än hotande. Han ser ut som en man, vars tålamod blivit prövat till det yttersta och som nu vid minsta anledning är färdig att lyfta sina fängslade händer till ett slag, som skulle falla tillräckligt tungt för att döda vem helst som drabbades av det.

Han har genast uppfattat, att han har skrämt henne, och han ler ett föraktfullt leende.

«Vad är ni för en?« säger han med en min, som om han talade till en krypande myra på skogsstigen.

Hon nämner sitt namn, och hon upprepar, att hon kommer till honom med hälsningar. Hon är ond på sig själv, därför att hon märker, att hon talar i en betryckt ton. Hon har dock redan övervunnit det första, ögonblickliga intrycket av rädsla. Det hon nu känner är en nedslående hopplöshet. Hon tycker, att hon har kommit in i buren till ett skönt skogens djur, som hon inte känner sig i stånd att tämja och behärska.

Rövarn bryr sig allt fortfarande inte om hennes hälsningar, men han fäster sig vid hennes namn.

«Mathilda Wrede,« säger han. «Då är ni kanske släkt med generaln i Vasa?«

«Min far var general och guvernör i Vasa. Kände Halonen honom? Han är död nu.«

Den store, ståtlige fången mäter henne med ett ringaktande ögonkast.

«Generaln var en grann karl. Det är skada, att ni inte är lik honom.«

Då han har sagt detta, drar sig hans kropp samman till språng, och hans ögon glittrar elakt. Man skulle kunna tro, att han försöker reta sin gäst till att ge honom ett ovänligt eller bestraffande svar för att få anledning att angripa henne. Medan Mathilda Wrede ännu tvekar om hon skall svara något på den sista anmärkningen, möter hennes ögon hans, och hon uppfattar snabbt den mordiska glimt, som lurar i ögonvrån. Hon ser, att hennes liv är i fara, men detta väcker helt plötsligt hennes särskilda begåvning, den intuition, som lär henne hur hon skall behandla brottsliga och förtappade människor. Därmed återvänder hela hennes

säkerhet, och hon känner sig till och med road av den otämjde skogsmannens påtagliga övertygelse om sin överlägsenhet till trots för det elände, vari han råkat.

«Alla kan inte vara så vackra som Halonen och min far,« svarar hon käckt, «men vi måste ju försöka leva i alla fall.«

Spänningen i rövarns hållning slappas, och han rätar ut sig. Detta är inte rätta tillfället att slå till. Hennes svar har avväpnat honom.

«Ni är ju en förståndig människa,« säger han och skrattar till. «Jag trodde, att ni bara kom hit för att predika.«

Åter är den elaka glimten framme i ögat. I allt han säger ligger en fälla. Han vill reta henne att ge honom detta skarpa svar, som skall ge honom anledning att kasta sig över henne.

Hennes svar kommer värdigt och med osviklig säkerhet.

«Om Gud en dag tillåter Halonen att närma sig honom, så ska jag bli glad att få visa er vägen fram till hans tron. Till dess är det bättre, att vi talar om annat.«

Rövarn tycks inte vilja förstå henne.

«Varför kommer ni hit, om ni inte vill predika?« frågar han strängt.

«Jag kommer till Halonen liksom till de andra här i fängelset för att ge er all den hjälp, som står i min makt. Jag kan skriva brev åt er. Jag kan skaffa er underrättelser från era närmaste, och om det finns någon kvinna eller något barn därborta i skogen, som lider nöd nu, då Halonen har blivit tillfångatagen, så kan jag sända hjälp till dem.«

«Det är bara undanflykter,« utropar rövarn. «Det går ändå inte ut på annat än bot och omvändelse. Ni har kommit hit för att få mig att ångra mig. Men jag vill inte. Jag har gjort alldeles för mycke ont för att kunna ångra.«

Han hetsar upp sig själv, medan han säger detta. Han rodnar av vrede, och han hasar sig tätt intill henne och skakar sina knutna nävar framför hennes ansikte.

Hon förstår, att han söker sak med henne, men mitt under det att hon känner sitt liv i allt större fara för varje ögonblick, som går, föreställer hon sig i vilket upphetsningstillstånd denna vildmarksmänniska måste befinna sig. Hon förstår hur denne man, som har yvts över sin kraft och skönhet, som har känt sig som en stormakt på sin ort, måtte plågas av att vara en föraktad fånge. Hon känner det instinktmässiga medlidandet med den fångna kungsörnen.

Det är detta, som gör, att hon inte låter sig varken retas eller skrämmas. Hon svarar med samma saktmod som förut:

«Jag är inte här för att skada er, Halonen.«

Törhända beröres han angenämt av en skälvning av medkänsla i rösten. Något dylikt har inte mött honom, sedan hans elände började. Han sänker åter sina händer, hasar sig ett par slag fram och tillbaka över golvet och sätter sig sedan på en smal bänk, den enda sittplatsen i cellen.

«Törs ni komma hit och sätta er bredvid mig?«

Det är naturligtvis en ny snara. Han spanar girigt efter något tecken till tvekan hos henne. Med flit har han

satt sig så, att han kommer mellan henne och dörren.

Hon förstår ögonblickligen vad som är minst farligt att göra, och hon går och sätter sig bredvid honom.

«Jag skulle vilja tala om något för er,« säger han, «men ni berättar väl alltsammans för dem därute.«

Hon gör en harmsen rörelse. «Tror ni, att jag talar om något, som en fånge har sagt mig i förtroende?«

Han tiger nu ett ögonblick, därpå börjar han helt oförmodat tala med henne om skogen och ödemarken. Han beskriver för henne soluppgångar och stormnätter, stora, sköna träd, som han älskar, hemlighetsfulla insjöar, starka, listiga djur, vilkas levnadssätt han tycks vilja efterhärma. Han talar om allt detta vackrare än någonsin en skald och därtill med den mest ingående kunskap. Hon hör på honom med sådant intresse, att hon nästan glömmer vem det är, som hon lyssnar till.

Plötsligt springer han upp så häftigt, att bojorna skramlar, och han säger med lidelsefull längtan: «Kan ni förstå, att den, som har levat därborta, inte kan stå ut här i ett sådant hål? Man måste göra sig fri på något sätt.«

«Jag förstår nog, att Halonen längtar,« säger hon.

Han står nu borta vid väggen och stöder sig mot den. Hans ansikte har blivit kallt och obevekligt, och med ett olycksbådande lugn förklarar han:

«Jag vill tala om för er vad det var jag låg och tänkte på nyss, då ni kom in. Jo, jag svor en dyr ed till mig själv, att den första människa, som kom in i min cell, skulle jag slå ihjäl.«

Han håller sig tyst ett ögonblick, men då hon sitter helt stilla och ingenting svarar, fortsätter han.

«Jag måste göra mig fri på ett eller annat sätt, det kan ni väl förstå. Jag trodde, att jag redan hade mördat så pass många, att det skulle ha räckt till för ett dödsstraff, men det gjorde det inte. Därför är jag tvungen att slå ihjäl en eller två eller tre till, så många, som behövs för att få ett slut. Jag försökte i går, men det lyckades inte.«

«Det är således Halonens mening,« säger hon, alltjämt utan att stiga upp från bänken eller ge något tecken åt fångvaktarn, som otvivelaktigt stod utanför dörren och gav akt på den farlige fångens uppförande, «att tala om för mig, att Halonen ämnar slå ihjäl mig?«

«Det har varit min mening hela tiden,« säger han, «men jag tänker nu på att det egentligen var en karl, som jag menade, då jag gjorde det där löftet. Därför kan ni få lov att gå er väg oskadad, men då måste ni göra det strax.«

«Och om jag inte vill gå, Halonen?«

«Det är inte tid till något gyckel nu, fröken. Jag har sagt mitt sista ord. Om ni vill gå strax, ska ni slippa undan.«

Han väntar, att hon skall avlägsna sig, men hon gör inte en rörelse.

«Ni ska ge er i väg kvickt, annars så ...«

Hon riktar blicken lugnt frågande på honom.

«Halonen ämnar alltså slå ihjäl den förste, som kommer in, sedan jag har gått min väg?«

«Det har jag ju sagt.«

«Då förstår väl Halonen, att jag måste bli kvar.«

«Måste fröken bli kvar?«

«Jag kan inte rädda mig på en annans bekostnad, Halonen, om någon måste dö, varför skulle det inte bli jag?«

Hon vänder sig litet från honom, knäpper sina händer till bön och fördjupar sig i denna utan att mer se åt hans håll. I detsamma antar hennes ansikte ett uttryck av längtan och av strålande förhoppning. Det är frigörelsens ögonblick, som har kommit. Det är slut äntligen med denna vandring bland ondska och elände, slut med all trötthet, med allt misslyckande, slut med en kamp, som aldrig kan föras till någon avgörande seger. Nu väntar henne endast frid, frihet, frälsning från ondo.

Hon hör mannen borta vid väggen skramla till med bojorna ett par gånger. Hon hör honom dra tungt efter andan. Äntligen kommer han henne närmare. Hon hör ett rått, vilt skrik ur en ångestfullt sammanpressad strupe.

Men därpå följer inte något dråpslag över hjässan, som hon har väntat, utan rövarn störtar med ens ner på golvet och ligger framför hennes fötter gråtande, hejdlöst, smärtsamt, utan kraft att behärska sin rörelse.

Hon böjer sig ner över honom med en suck. Räddad alltså! Räddad för att vandra vidare på tröttsamma stigar bland stickande törnen och giftormar.

INNEHÅLL.
